KÖZOKTATÁS

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR PEDAGÓGUSSZÖVETSÉG LAPJA

XI. ÉVFOLYAM, 2004/ 4–5. SZÁM

Teremtsünk rendet a fejünkben és a szívünkben * A KMPSZ XII. közgyűlésén elhangzott elnöki beszámoló * Bátorság, hit, gerincesség * A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola vonzáskörzetének vizsgálata * Egy felvételi margójára * Az anyanyelv oktatásának nyelvészeti, nyelvpedagógiai és nyelvi emberi jogi problémáiról * Az ukrán nyelv oktatásának problémái és feladatai a kárpátaljai magyar iskolákban * A nyelv és a kárpátaljai anyanyelvi oktatás nyelvész szemmel * Megtört a jég * Kárpátaljai magyar kulturális intézmények * A Feketepataki Református Elemi Népiskola története * Morális értékjegyek módosulásai * Számítógépes lehetőségek a földrajzoktatásában * A Syringa Josikaea termőhelye Kárpátalján * Miért kerül évről évre kevesebb gyermek az iskolába? * Iskola a Hömlöc aljában * Emléktáblát avattak a Tanítónak * „Reménységben tartatunk meg…” * „Épít karunk egy szebb holnapot” * Irka-karácsony a főiskola dísztermében * Gólyabál a főiskolán

A KMPSZ tisztújító közgyűlésén

Teremtsünk rendet a fejünkben és a szívünkben

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség december 4-én tartotta soron következő, tizenkettedik közgyűlését. A tisztújító közgyűlésnek a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola új – a volt törvényszék – épületének díszterme adott otthont.

Dr. Orosz Ildikó elnöki beszámolója ezúttal rendhagyó volt. A „teremtsünk rendet a fejünkben és a szívünkben" vezérgondolatra épített beszéd azon túl, hogy az elért eredményekről, sikerekről és kudarcokról is szólt, elsősorban a tanítóhoz mint emberhez szólt. Arra a felelősségre figyelmeztetett, mely a pedagógusmunkával jár. Nem elég tanítani, bátor kiállásra is szükség van. Példamutatásra. Hogy most az ország ilyen válságos helyzetbe jutott, abban mindenkinek megvan a kisebb-nagyobb része. Tehát a pedagógusoknak is. Mert esetleg nem voltak elég következetesek, „...így felnőhetett egy olyan generáció, amely a boldogulásának érdekében eltorzult értékrendet vesz alapul, áthág minden szabályt és normát, a mindenáron győzni elv alapján él és tevékenykedik. A pedagógusok, a „nemzet napszámosai", a „lámpások" nem voltak elég erősek akkor, amikor a könnyebb ellenállás irányába elmozdulva nevüket adták olyan dolgokhoz, deklarációkhoz, nyilatkozatokhoz, eseményekhez és történésekhez, jegyzőkönyvekhez, amelyekkel nem értettek egyet, melyeknek nem volt valóságalapjuk, melyek nem illeszkedtek keresztény/keresztyén erkölcsi normákhoz… A kettős mérce alkalmazása a nevelésben ártalmas, a politikai életben pedig már társadalmilag veszélyes, ártalmas eszköz…Mit tehetünk? A változtatáshoz hosszú, kitartó, szívós munkára van szükség, amit még ma el kell kezdeni… Teremtsünk rendet a fejünkben és a szívünkben! Ehhez pedig igazságosabban kell élni, újra nevén kell nevezni a dolgokat, meg kell tanulnunk – és gyermekeinket is meg kell tanítani – saját fejjel gondolkodni, és meg kell tanulnunk egész nemzetben gondolkodni" – fogalmazott dr. Orosz Ildikó.

Kovács Miklós, a KMKSZ elnöke beszédében hangsúlyozta: a körülöttünk zajló történelmi eseményekben az értelmiség feladata, hogy mintával szolgáljon a társadalomnak. Most igen fontos kérdés, hogy hogyan viszonyuljanak a kárpátaljai magyarok az ukrán nemzet megszületéséhez. Az ukrán nemzet – most, amikor megsértették, belegázoltak az öntudatába és becsületébe – , jelzi: létezik, élni akar, és lélekkel, tartalommal akarja kitölteni azt a területet, ami idáig csupán egy folt volt a térképen. Nekünk, kárpátaljai magyaroknak, akik ezzel a nemzettel együtt élünk, részt kell vennünk ebben a folyamatban, illetve megértéssel és felelősséggel kell viszonyulnunk az ukrán nemzet születési kísérletéhez. Mi már „megszülettünk", még ha zilált állapotban vagyunk is, ők meg most próbálkoznak. Baráti segítséget kell hát nyújtanunk, mert ennek a segítségnek az elmulasztása nagyon könnyen közvetlen, hosszan tartó, utóbb kiirthatatlan ellenségeskedésbe, rosszindulatba csaphat át. Ezt a momentumot kellett a kárpátaljai magyarság felelős vezetőinek

kivédenie. Ezért próbáltuk a választások második fordulójában az ukrán történelem vaskerekei alá dobott magyarságot kihúzni onnan. De ez még megismétlődhet. Ezért van szükség arra, hogy legyen független, felelősen cselekedni képes, szervezett erő, ami ezt megakadályozza – mondta Kovács Miklós.

A tanár feladata minden időben, hogy tegye a dolgát, hogy biztonságot nyújtson a gyerekeknek. Úgy tapasztalom, hogy itt a tisztesség és becsület együtt van jelen – mondta köszöntőjében Varga Attila, az Oktatási Minisztérium Határon Túli Magyarok Főosztályának főtanácsosa. Jókai Tibor a Szlovákiai Magyar Pedagógusszövetség nevében arról szólt, hogy mindig tanulunk egymástól. A kárpátaljai magyaroktól például kurucos tartást és a szülőföld konok szeretetét.

A továbbiakban a pedagógusszövetség bizottságainak vezetői – Gabóda Béla, az ellenőrző bizottság, Gönczy Sándor, a Tankönyv- és Taneszköztanács elnöke, Gabóda Éva, az óvodaszekció vezetője, P. Punykó Mária, a szórványprogram felelőse, Berki Károly irodavezető – tartották meg beszámolóikat, illetve Varga Béla, az ungvári tankönyvkiadó vezetője tájékoztatta a pedagógusokat arról, milyen tankönyvek láttak napvilágot ebben a tanévben, és milyen kiadványokat jelentetnek meg a következő időszakban.

A közgyűlés ezt követően néhány alapszabály-módosítást hajtott végre, majd négy évre megválasztotta a KMPSZ új vezetését. A közgyűlés ismét dr. Orosz Ildikónak szavazott bizalmat, és az elnökséget is – póttagokkal, illetve a közelmúltban elhunyt Szamborovszky Erzsébet helyére választott Puskás Erzsébettel és a szórványprogramért felelős P. Punykó Máriával bővítve – megerősítette tisztségében. A közgyűlés Gulácsy Lajos nyugalmazott református püspök és Egressy Miklós jánosi görög katolikus parochus jókívánságaival – minden dolgunk szeretetben menjen végbe – és áldásával, illetve a Szózat eléneklésével ért véget.

Marton Erzsébet

A KMPSZ XII. közgyűlésén elhangzott elnöki beszámoló

Tisztelt Közgyűlés, kedves vendégeink!

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség tisztújító közgyűlésén az Önök által is megkapott napirend szerint 20 perc áll rendelkezésemre, hogy az elmúlt választási időszak, azaz az elmúlt három év alatt általunk, Önökkel közösen végzett munkánkról, annak eredményeiről, sikereiről, és kudarcairól beszámolhassak. Mindnyájunk számára világos, hogy ennyi idő nem elegendő a részletes elemzéshez, az események ok-okozati tényezőinek feltárásához, ezért kénytelen vagyok csak az alapvető, fő problémákat és sikereket kiemelve értékelni helyzetünket. Szociológiai felmérések, interjúk utolsó kérdése az előzetes hosszú és logikusan szerkesztett nyitott és zárt kérdések után általában az, hogy nevezzünk meg néhányat az általunk legsikeresebbeknek és legsikertelenebbnek tartottak közül. Ezen rövid idő alatt én is csak erre vállalkozhatom.

A KMPSZ által végzett konkrét munka és tevékenység leírására, anyagi helyzetének ismertetésére, úgy gondolom, részemről nincs szükség. Egyrészt azért, mert minderről beszámolnak azok, akik jól működő szervezeti egységeinkben programfelelősként egy-egy területet felvállalva végzik lelkiismeretesen, és véleményem szerint jól, dolgukat. Azért sincs szükség minderre, mert az utóbbi években a KMPSZ minden egyes lépését górcsővel figyeli a média, így mindenről, tevékenységünkről, anyagi helyzetünkről tájékozódhattak a kollégák különböző megvilágításban az újságok hasábjairól. Igaz, számos esetben olyasmit is tudhatnak rólunk, amit mi magunk nem tapasztaltunk.

Ha föltesszük magunknak azt a kérdést, hogy mi az a néhány esemény, ami a pedagógusszövetség kiemelt sikereihez tartozik, a következőkben foglalhatnánk össze.

Talán a ***legfontosabb*** az, hogy az elmúlt, számunkra nem kedvező politikai, gazdasági környezetben sikerült megőrizni a kárpátaljai magyar nyelvű/magyar nyelvi oktatás korábban kialakult rendszerét, sőt segíthettük annak fejlődését, fejlesztését. Például közreműködésünkkel újra indulhattak az óvodák Fornoson és Tiszaásványban, játszótérrel bővült a salánki iskola, elmozdult a holtpontról a Rahói Általános Iskola helyzete az önállósodás irányába, fennmaradt, sőt bővült a szórványvidékek anyanyelvű/anyanyelvi oktatása, könyvekkel és eszközökkel segíthettük az iskolákat, óvodákat. Egyelőre sikerült kivédeni azokat a támadásokat, melyek az anyanyelvű intézményes oktatási rendszer ellen, az elmúlt évtizedben általunk elért és nagyon fontosnak tartott intézmények a Huszti Általános Iskola és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola – ellen irányultak.

A fentebb felsoroltaknál ***sokkal fontosabb***, hosszú távra mutató, az egész kárpátaljai magyarságot érintő, annak jövőjét is befolyásoló eredményként kell elkönyvelnünk azt, hogy sikerült a szövetség által megalakulásakor megfogalmazott célokból realizálni jó néhányat a státustörvény jóvoltából. Elégedettek lehetünk, mert alkalmunk és lehetőségünk volt alakítani ennek a magyar nemzet számára fontos alaptörvénynek gyakorlati megvalósítását a törvény gondolatának megszületésétől kezdve. A KMPSZ az első perctől fontosnak tartotta és támogatta ennek a törvénynek a megszületését, és a Magyar Állandó Értekezlet oktatási szakértői bizottságában való részvétellel tevőlegesen is részt vállalt. A javaslatainknak is köszönhetően alakult és zajlik a mai napig a „Szülőföldön magyarul" oktatási, nevelési támogatás, ami hozzájárult a magyar iskolák gyermeklétszámának növekedéséhez. Ezt azért kell hangsúlyoznunk, mert a másik javaslat, amely számos kárpátaljai magyarságszervezettől érkezett, az volt, hogy a támogatásokat az oktatási intézmények kapják. Most már lassan kézzelfoghatókká válnak azok a lehetőségek is, amelyeket a törvénynek köszönhetően mi, pedagógusok is élvezhetnénk. Gondolok itt elsősorban a szakirodalmi könyvvásárlási lehetőségre, az anyaországi akkreditált továbbképzésekre és minden olyan kedvezményre, melyet a magyarországi pedagógusokkal együtt élvezhetünk a státustörvénynek köszönhetően.

Most térjünk át azokra a kérdésekre, amelyek a sikertelenségeink, vagy talán pontosabban a lehetőségeink korlátozottságát jelentik. Az elmúlt választási időszak legnagyobb fájdalma számunkra éppen az előbb említett legnagyobb sikerként elkönyvelhető eseményekhez kapcsolódik, vagyis a státustörvény kárpátaljai végrehajtásához. Szomorúan kell megállapítanunk, hogy helyzetünk, problémáink megoldása állandóan ki van téve az anyaországi belpolitikai helyzet változásainak, annak következtében, hogy az anyaországban nincs kidolgozott, elfogadott, konszenzuson alapuló nemzetstratégia, hanem az egymással viaskodó politikai szervezetek sajátos, „különleges" játékszerként tekintenek a határon túli magyarokra, s mint az óvodában a kicsik, sokszor hajlamosak az előre elfogadott játékszabályokat megszegni, kizárni abból azokat, akik netalán ragaszkodnak a „játékszabályok" betartásához. Ez történt szövetségünkkel is, hiszen miután a KMPSZ és a KMKSZ nem kis erőfeszítésének köszönhetően sikerült megnyugtatóan kidolgozni és beindítani azt a rend-

szert, amely a státustörvény végrehajtását segíti, elvették tőlünk és átadták egy olyan szervezetnek, amelyet mesterségesen, felülről irányítva, direkt azért hoztak létre, hogy megfosszák a kárpátaljai magyar legitim szervezeteket az általuk elért eredmények végrehajtásának szabályokhoz igazodó megvalósításától, teret adva a magyarságot megosztó erőknek, törekvéseknek. Fájdalommal kell megállapítanunk, hogy a megosztás, a tizenöt év alatt felépített magyar egység, magyar érdekvédelem hatékonyságának megbontása sikerült. A KMPSZ-hez eljuttatott számos visszajelzés, a médiában megjelent sok-sok cikk, szövetségünk tagjainak személyes tapasztalatai alapján elmondhatjuk, hogy a státustörvény által nyújtott támogatások zöme az ukrán belpolitikai harcok eszközévé vált, így az anyaországi pénzeket, az anyaország támogatását közvetve bizonyos ukrajnai politikai erők választási kampányára fordították, melynek eredményeként majdnem veszélybe sodorták a kárpátaljai magyarságot.

Sajnos be kell vallani azt is, hogy ehhez részben mi, pedagógusok is hozzájárultunk azáltal, hogy asszisztáltunk az elmúlt években azokhoz a hazugságokhoz, melyeknek reális, valós alapjuk nem volt. Elháríthatnánk a felelősséget magunktól projekcióval, azaz átháríthatnánk a felelősséget másokra, mondván, az események befolyásolására a kisembernek, az iskolában dolgozó mezei pedagógusnak, vagyis nekünk, nincs lehetőségünk, kicsik vagyunk mi ahhoz, hogy bármit is tehetnénk. Azt gondolom, lelkiismeretünk megnyugtatásához ennyi elegendő lenne, de ne feledjük: hogy idáig jutott a helyzet az országban, ahol most tartunk, abban mindenkinek megvan a saját kisebb-nagyobb része. A pedagógusoké, és így a kárpátaljai magyar pedagógusoké is, tehát a miénk is, mert nem voltunk elég következetesek az iskolában, akkor, amikor a normához képest kellett volna értékelnünk diákjaink, tanulóink munkáját, teljesítményeit. Engedtünk annak a sugallt óhajnak, hogy külön-külön mércét használjunk más-más tanulóval szemben. Így felnőhetett egy olyan generáció, amely a boldogulásának érdekében eltorzult értékrendet vesz alapul, áthág minden szabályt és normát, a mindenáron győzni elv alapján él és tevékenykedik. Mi, a „nemzet napszámosai", mi, „lámpások" nem voltunk elég erősek akkor, amikor a könnyebb ellenállás irányába elmozdulva nevünket adtuk olyan dolgokhoz, deklarációkhoz, nyilatkozatokhoz, eseményekhez és történésekhez, jegyzőkönyvekhez, melyekkel nem értettünk egyet, melyeknek nem volt valóságalapjuk, melyek nem illeszkedtek keresztény/keresztyén erkölcsi normánkhoz. Ne gondolják, hogy ez csak a mi saját problémánk, amit ki kell mondani, amit helyre kell tenni, és meg kell változtatni; sajnos ez egyre általánosabb, majdhogynem világjelenség, ahogy ezt Rókusfaly Pál *A nemzet értékrendje* című művében kifejti. Véleménye szerint, melyet én is osztok, „az ember van ma válságban, az ember gyenge… Helyesen kell értelmeznünk az emberi és az anyagi tényezők kölcsönhatását. A kölcsönhatásban az emberi tényező a meghatározó és az anyagi tényező a meghatározott… A kultúra hanyatlása ott következik be, ahol az emberek ezt a meghatározottsági viszonyt megfordítják, s magukat megalázva, eszközzé alacsonyítva az anyagiakat tekintik meghatározó oknak… Ezt a meghatározó viszonyt tudatosan azok fordítják meg, akik hatalmas anyagi eszközök birtokában a maguk hasznára keltenek zavart, orientációs zavart…" (Rókusfalvy, 2003, p. 21–24.)

„Elgurult az origó – írja a továbbiakban Rókusfalvy. – Ezzel bizonytalanná vált az ember megítélése, bizonytalanná vált minden eligazítás az értékek világában. Értéknihilizmus van… tudatos (média-) félrevezetéssel gerjesztett orientációs zavar ez egy életidegen, népellenes, gonosz hatalom fenntartása érdekében. Az alapmódszer a tudatosan megosztó, gyűlölettől vezérelt hazugság." (Rókusfalvy, 2003, p. 25.) Rókusfalvy szerint mindennek az alapvető pszichológiai eszköze: ***csúszó leértékelés***, a ***visszájára fordítás*** és a ***kettős mérce***.

„A **csúszó leértékelés** olyan valóságtorzítás, amelyben az origót az X és az Y tengely mentén balra és lecsúsztatjuk, azaz negatív irányba. Valójában az igényszint leszállításáról van szó… Hogyha az origót, a mércét negatív irányba elcsúsztatjuk, akkor egy eredetileg negatív zónában lévő pont – mondjuk egy nem megfelelő ember egy nem megfelelő helyen – pozitív értékűvé válik. Így a silány ember silány munkája jónak mondható. Minőségi kiválasztásról beszélünk, noha kontraszelekció történik...

A **visszájára fordítás** a koordinátarendszer totális ellentétbe fordítása, miközben az origót cinikus képmutatással a helyén hagyjuk. Ily módon a pozitív lesz negatív, az igaz hamissá válik, s a hamis igazzá, az egészséges betegnek tűnik és megfordítva. Fontos módszer ebben a szó jelentésének átértelmezése. Pszichológiailag: a projekció, a másokra kivetítés védekezési mechanizmusa lép működésbe… Az alkalmatlan ember szeretne alkalmasnak látszani. A számára idegen szerepben azonban egyensúlyából kibillen, önértékérzése sérül, szorongani kezd és védekezésből ösztönösen kivetít: a másik ember, a riválisa az alkalmatlan. („Ki mint él, úgy ítél.") Egy idő után az ösztönös védekezésből tudatos támadó taktika lesz – s ez már gonoszság…

A **kettős mérce** rafináltan mozgatott origó ugyanabban a témában két különböző személy értékelésére… A kettős mérce alkalmazása a nevelésben is ártalmas, a politikai életben pedig már társadalmilag veszélyes, ártalmas eszköz… Az igazi demokráciában nincsen kettős mérce. Ez csak az erőszakkal jelenik meg, s valójában egyfajta diktatúra jele… A kettős mérce pszichológiai mechanizmusa meglehetősen összetett. Az érzelmekkel – főként gyűlölettel – átszőtt előítéletes gondolkodás mellett az agresszió-keltéssel és a motiváció tudatos manipulálásával alakítják ki… K. Lewin munkáiból megtudhatjuk, hogy a köz-

hangulat és a közvélemény alakításában, irányításában a mesterséges agressziókeltésnek milyen fontos szerepe van." (Rókusfalvy, 2003, p. 25–31.)

Ugye milyen ismerős az állapot, amelyet Rókusfalvy Pál leír? Nem is lehet másképpen, hiszen mi is ilyen világban élünk, sajnos ennek elemei vagyunk, sőt esetenként részesei azáltal, hogy eltűrjük azt. A kérdés, amit Önöktől lélekben szinte hallok: mit tehetünk, hogyan állíthatjuk helyre a világ eltorzult értékrendjét? Azt gondolom, ezt nem lehet egyik percről, egyik napról a másikra megváltoztatni, hanem hosszú, kitartó, szívós munkára van szükség, amit viszont ***ma*** kell elkezdeni, nem szabad soha holnapra halasztani. Még fontosabb kérdés ennél az, hogy hogyan tegyük helyére az origót, az értékrendet, a világ rendjét. A kérdésre adható egyik választ szintén Rókusfalvynál találtam meg, aki így fogalmaz:

„Nem a gonosz, a hazugság és a gyűlölet ellen kell harcolni, hanem egyszerűen normálisan és egészségesen kell élni, mert az értékrend az egészséges emberben áll helyre. Ezt azonban önbizalommal és határozottan kell tennünk, s ez mindannyiunknak egyéni személyes felelőssége és kötelessége… Egyén és nemzet egyaránt csak az igazság légkörében fejlődhet. Igazságban élünk, ha a valóságot olyannak merjük és tudjuk venni és mutatni, amilyen. Ahogyan az erkölcsi értékrend széthullása, úgy a helyreállítása is belőlünk indul ki, ezt senki nem képes megakadályozni, ha mi nem engedjük.

Mit jelent ez, és mi szükséges hozzá? Három feltétele van:

a) Éljünk egészségesen!

b) Teremtsünk rendet a fejünkben és a szívünkben!

c) Helyezzük vissza az origót a koordinátarendszer középpontjába!

A fejben rendet tenni három dolgot tesz szükségessé. Először is… ***igazságosabban kell élni***, s ez azzal is jár, hogy újra nevén nevezzük a dolgokat… Másodszor meg kell tanulnunk, s gyermekeinket ***meg kell tanítani önállóan, saját fejjel gondolkodni***. Végül meg kell tanulnunk ***egész nemzetben***, 15 millió magyar sorsában ***gondolkodni***. Ez a nemzetté válás kezdete. A nagy közösségben való gondolkodást kell lebontani a helyi közösség konkrét problémáinak a megoldására. Megfordítva nem megy: parciális érdekektől soha nem jutunk nemzeti egységre… Az origó, a kiindulópont, az értékrendszer középponti értéke az élet. Az élet tiszteletévé nemesült, tudatosult élni akarás, életszeretet, ez az etikának is természetes és legmélyebb alapja. Ez a naponta megküzdött szeretet etikája. A szereteté, amely nem szentimentális érzelem, hanem a szenvedést is vállaló, a mások javát is munkáló magatartás… Az élet, a természet törvényei nem változnak. Ezért nincsenek új értékek. Nekünk a régi – vagyis az örök – értékekkel kell gazdálkodnunk. S ha elkoptak, ezeket kell újra elhasználatlanná tenni. Ez úgy történik, hogy az ember újul meg. Amíg élünk, tőlünk soha, semmilyen hatalom nem tudja elvenni a naponkénti újrakezdés, az újjászületés lehetőségét. Ez egyszersmind kötelességünk is. S akkor megújulnak bennünk, újra mozgósító erővé válnak az olyan örök értékek, mint a gyermek, a család, a nemzet, a haza, a munka, a hit, az egészség, a természet, a becsület.

Az értékrend társadalmi méretekben, az egész nemzetben is így áll helyre: lélektől lélekig hatoló munkával…" (Rókusfalvy, 2003, p. 31–36.)

Nos, ennél fontosabb és ennél időszerűbb útmutatót a pedagógusszövetség tagjai számára nem tud adni, úgy hogy azt gondolom, a fenti gondolatok megvalósítása legyen számunkra mérvadó iránytű, amit ma kezdjünk el megvalósítani, mindenki a maga természete, habitusa szerint, azokon a helyeken és pozíciókban, amelyeket betölt, minden olyan tevékenysége folytán, amit végez.

Orosz Ildikó,
a KMPSZ elnöke
(Elhangzott 2004. december 4-én, Beregszászban.)

A KMPSZ elnöksége

Hátsó sor (balról jobbra): Simon Bálint, Benedek Imre, Nagy Sándor, Gulácsy Géza, Kohut Attila, Berki Károly, Stéfán Sándor, Gonczy Sándor

Középső sor: Riskó Márta, Szabó Erika, Puskás Erzsébet, Palotay Etelka, Timkó Rozália, Kádár Ilona

Ülnek: Borbély Ibolya, Gergely Éva, Kovács Erika, Orosz Ildikó, Szántó Edit, Sőtér Géza

P. Punykó Mária, a szórványprogram felelőse, az óvodaszekció vezetője Gabóda Éva

Póttagok: Hvazgya Gabriella, Daykáné Nagy Enikő

A KMPSZ ellenőrző bizottsága: Gabóda Béla – elnök, Cébely Lajos, Lefkó János, Sinte László, Varga László, Béres Klára – póttag

Tízéves az önálló kárpátaljai magyar felsőoktatás

Bátorság, hit, gerincesség

Az 1990-es évek elején nagyot álmodott a kárpátaljai magyarság: önálló magyar felsőfokú oktatást szeretett volna. Akkor, amikor éppen csak enyhült a szovjet rendszer több évtizedes szorítása, amikor egy új élet csírái kezdtek sarjadni. Amikor még az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján mindenki úgy gondolta, ebből nem lesz semmi, egy kezdeményező csoport azt mondta: itt az alkalom, most kell lépni, most kell ütni a vasat, most kell végre a sarkunkra állni, s amitől évtizedek óta megfosztottak bennünket (kárpátaljai önálló magyar felsőoktatás), azt most kell megvalósítani.

És az erős hitnek, gerincességnek, a bátor kiállásnak, bölcsességnek és kitartásnak meglett az eredménye: tíz évvel ezelőtt Beregszászon elindult rögös útján az önálló kárpátaljai magyar felsőoktatás (akkor – 1994-ben – a Nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola speciális képzéseként). Ez volt az alap, ebből nőtte ki magát a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, melyet immáron egy éve II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolának hívnak.

Az indulás óta eltelt tíz év buktatóira, nehézségeire, feladataira, a kitűzött célok elérését segítő elszántságra, konok kitartásra emlékeztek decemberben a főiskola tanárai, diákjai, s az ünnepségre érkezett vendégek. A jubileumi ülésre ezúttal a tanintézmény új – az egykori törvényszék – épületének dísztermében került sor.

Brenzovics László, a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány kuratóriumának elnöke köszöntőjében hangsúlyozta: bár tíz év egy ember életében nem nagy idő, ez az időszak mégiscsak jelentős a

kárpátaljai magyarság számára, hisz bátorság, vakmerőség, kemény harc és küzdelem árán a semmiből teremtődött meg az itteni magyar felsőfokú oktatás. A kuratórium elnöke köszönetet mondott a Nyíregyházi Főiskola (akkor Nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola) tanárainak, akik a bizonytalanságban is vállalták a kihelyezett tagozat működtetését, a speciális képzést, a hétvégi határon átkelést, oktatást, plusz munkát és fáradságot, és tapasztalatukkal segítették az önálló főiskola megszületését.

Milován Sándor, a KMKSZ alelnöke a kezdetekre emlékezett, amikor is újkori kurucokként nagy lelkesedéssel vívták ki a kárpátaljai magyarok jogaikat, megalapították érdekvédelmi szervezetüket, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetséget, később pedig felsőfokú tanintézményüket, a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolát. „A kárpátaljai magyar felsőoktatás egy kis értől indult el, de hiszem, hogy befut a nagy óceánba" – mondta a költő szavaival élve Kiss István, az egykori speciális képzés kárpátaljai vezetője, aki ezúttal is köszönetet mondott mindazoknak, akik ott bábáskodtak a főiskola megszületésénél, ringatták annak bölcsőjét. Kormány Gyula a nyíregyházi tanárok nevében szólva hangsúlyozta: soha nem érezték tehernek az itteni munkát; a fáradságot, kellemetlenségeket is feledtette az a tudat, hogy magyar testvéreikhez jönnek. Fodor Gyula – ma a főiskola és a magyar gimnázium tanára – az első diákok nevében köszöntötte az egybegyűlteket.

Tarnóczy Mariann, az MTA Magyar Tudományosság Külföldön elnöki bizottság titkára Meskó Attilának, az MTA főtitkárhelyettesének a magyar felsőoktatás elemzéséről szóló előadását olvasta fel. Dr. Soós Kálmán, a II. Rákóczi Ferenc Főiskola rektora és dr. Orosz Ildikó elnök az eltelt évtized sikereinek, eredményeinek elemzése mellett szólt a további célokról, feladatokról is. Mindketten hangsúlyozták: az eddigi sikerek az ifjonti lelkesedésnek, az erős hitnek, a kitartásnak, gerincességnek, a határozott elképzeléseknek és az átgondolt koncepciónak köszönhetőek.

Az emlékülés végén Orosz Ildikó emléklapot nyújtott át mindazoknak, akik a kezdetektől kiálltak a főiskola megvalósítása mellett és segítették annak működését.

Kovács Erzsébet

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola vonzáskörzetének vizsgálata

1. Bevezetés

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (2003 decemberéig Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola) létrejötte és működési engedélyének kiadása 1996-ban egy politikai konstelláció, illetve az ezen belül megkötött alkuk eredménye volt. A főiskola megalakulásának kezdetei 1993 decemberére datálódnak, amikor bejegyezték a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítványt. Az Alapítvány alapító tagjai: a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Kárpátaljai Református Egyház, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség és a Beregszászi Városi Tanács voltak. Az Alapítvány azonnal felkérte a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolát, hogy biztosítsa a tartalmi feltételeket, vagyis a megfelelő tanterveket, illetve oktatókat a képzés beindításához (Orosz I., 1997). Az így létrejött, ún. speciális képzés (átmenet a levelező és a nappali tagozatos képzés között) 1994 szeptemberében, Beregszászon indult útjára, összesen négy szakkal és szakpárral: angol–földrajz, angol–történelem, tanítói, valamint óvodapedagógia szakokkal. A négyéves (tanítói és óvodapedagógia szakokon hároméves) képzés sikeres elvégzése után a hallgatók magyarországi oklevelet kaptak.

A KMTF 1996 nyarán megkapta az Ukrajnai Állami Akkreditációs Bizottság oktatási tevékenység folytatására feljogosító engedélyét, az ún. licenziót (Orosz I., 1997). Ettől kezdve a nyíregyházi főiskola fokozatosan kivonult a képzésből, a nyíregyházi oktatók helyét lassan helyi, kárpátaljai tanárok vették át. Ám az intézmény továbbra is megmaradt alapítványi főiskolának, vagyis az ukrán állam anyagilag nem járul hozzá a fenntartásához, de a képzés befejezése után a végzősök már ukrajnai diplomát kapnak. 2003 decemberében a főiskola felvette II. Rákóczi Ferenc nevét, ugyanakkor a korábbi elnevezésből kikerült a „tanárképző" jelző, amit az új (nem pedagógiai) szakok, például az agronómia szak indítása is indokolt.

2. A főiskola vonzáskörzetének vizsgálata

A főiskolának a 2003–2004-es tanévben 7 szakon (szakpáron) összesen 314 hallgatója volt. Közülük a tanév végén 5 szakon (angol–földrajz, angol–történelem, történelem–földrajz, tanítói, óvodapedagógia) 51-en tettek sikeres államvizsgát és szereztek diplomát. A 2004–2005-ös tanévben átgondolt oktatáspolitikával sikerült a főiskolán működtetett szakok számát 17-re emelni. 12 új szak kezdte el működését, miközben a régi szakok közül megszűnt az angol–földrajz szakpár. A 2004. évi felvételi vizsgák alkalmával felvett 241 elsős hallgató adatainak feldolgozása még folyamatban van, így e jelen vonzáskörzet-vizsgálat során a főiskola 258 főnyi 2–5. évfolyamos hallgatóját vettük figyelembe, akik összesen 6 szakon (szakpáron) tanulnak.

Elsőként azt vizsgáltuk, hogy ez a 258 hallgató hogyan oszlik meg lakhelyét tekintve Kárpátalja 13 járása között. E vizsgálat során az derült ki, hogy a hallgatók összesen 7, általában síkvidéki járást képviselnek, míg a maradék 6 hegyvidéki járás teljesen kimarad a főiskola beiskolázási körzetéből. Ennek igen egyszerű a magyarázata: a főiskola diákjainak döntő többsége a Kárpátaljai-alföld tömbmagyarságából kerül ki, csupán néhány hallgató (összesen 9 fő) érkezik a rahói, a técsői és a huszti járás magyar szórványaiból. A hallgatók 57,4 %-át, nem meglepő módon, a Beregszászi járás adja (*1. ábra*). Ennek egyik oka a viszonylag kis távolság, illetve az ebből adódó könnyebb elérhetőség. Ám a legnagyobb szerepet ebben az játssza, hogy a Beregszászi járás Kárpátalja „legmagyarabb" közigazgatási egysége, és itt a legtöbb a magyar tannyelvű általá-

1. ábra: A II. Rákóczi Ferenc KMF hallgatóinak száma járásonként 2004-ben (fő)

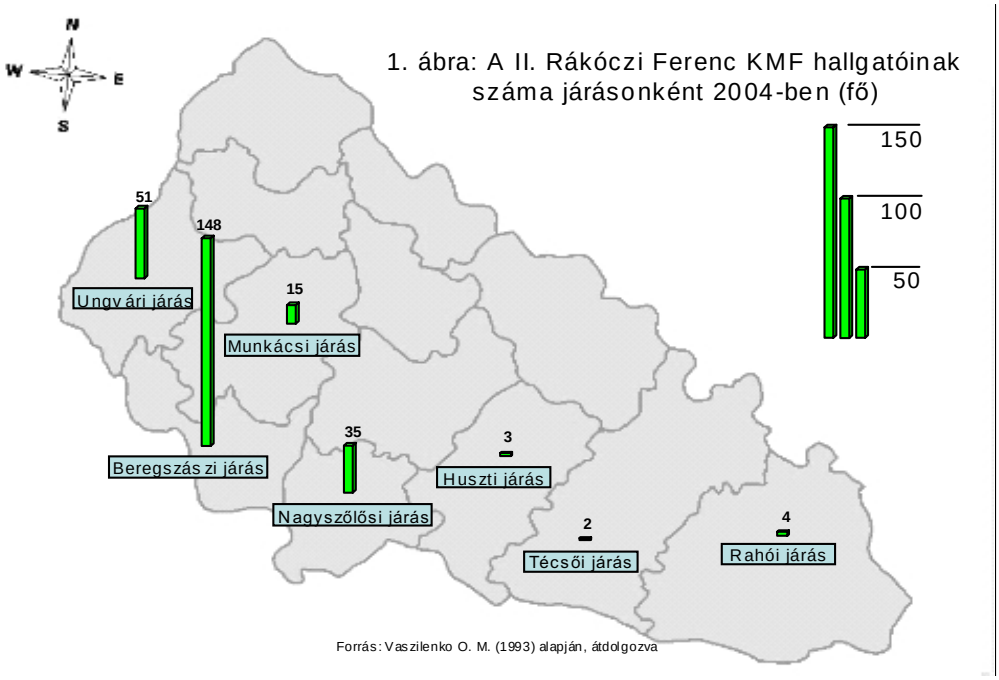

Forrás: Vaszilenko O. M. (1993) alapján, átdolgozva

nos és középiskola, amelyek a főiskola elsődleges utánpótlás-bázisát képezik. Annak idején, természetesen, mindez az intézmény telepítését is nagyban meghatározta. A második helyen az ungvári járás áll (a hallgatók közel 20 %-ával), a harmadikon – pedig – a nagyszőlősi járás (13,5 %). Érdekes, hogy a földrajzilag közeli és viszonylag jelentős számú magyarságot felvonultató munkácsi járás mindössze 15 hallgatóval (5,8 %) képviselteti magát. Ennek elsődleges oka a Munkácsi Tanítóképző Főiskola és a Munkácsi Technológiai Főiskola elszívó hatása. Sőt, a tanítóképző még a beregszászi járásból is jelentős számú diákot „átcsábít", mivel rendszeresen indít magyar tannyelvű csoportokat is.

Ami a II. Rákóczi Ferenc KMF hallgatóinak szakonkénti összetételét illeti, a vizsgált 6 szak és szakpár közül az idén már nem indított egyszakos földrajz képzés vezet 74 hallgatóval (28,7 %). Ez a szak már csak a meglévő 4 évfolyam (2–5.) kifutásáig létezik, azaz négy év múlva teljesen meg fog szűnni (*2. ábra*). Ennek oka, hogy – a négyévesnek indult, de azóta ötévesre bővített képzés – jelentős túlkínálatot eredményez az egyszakos földrajztanárokból, akiknek így idővel komoly gondot jelent majd az iskolában való elhelyezkedés (nem lévén másik szakuk, ami növelné a munkába állás esélyeit). A szakok (szakpárok) közötti rangsor második helyén a méltán népszerű angol–történelem szakpár áll (59 fő, 22,9 %). Ez az egyetlen olyan tanári szak, amely a főiskola megalapításának első percétől létezik, és az angol nyelv sokoldalú felhasználhatóságának köszönhetően valószínűleg még sokáig lesz is rá igény Kárpátalja tanulni vágyó fiatalságának körében. A harmadik helyen az óvodapedagógiai (óvónőképző) szak található, amely 46 hallgatójával 17,8 %-ot mondhat magáénak. Nagyjából egyforma a tanítói szak és a történelem–földrajz szakpár részesedése (38, illetve 35 hallgató), míg a szakok közötti ranglista utolsó helyén az először 2003-ban (mindössze 6 hallgatóval) indított tanítói–angol párosítás áll (2,3 %).

Az egyes szakok megyében való területi eloszlása igen változatos képet mutat, igaz (a tanítói–angol szakpár kivételével) minden szak esetében szembetűnő a beregszászi járás dominanciája (*3. ábra*). Ezen belül a legnagyobb túlsúly az angol–történelem szakpár esetében mutatkozik, ahol a Beregszászi járásból származik a hallgatók 69,5 %-a. Hasonló a járás hallgatóinak aránya a földrajz (60,8 %) és a tanítói (60,5 %) szakokon, de meg-

2. ábra: A II. Rákóczi Ferenc KMF hallgatóinak szakonkénti megoszlása 2004-ben

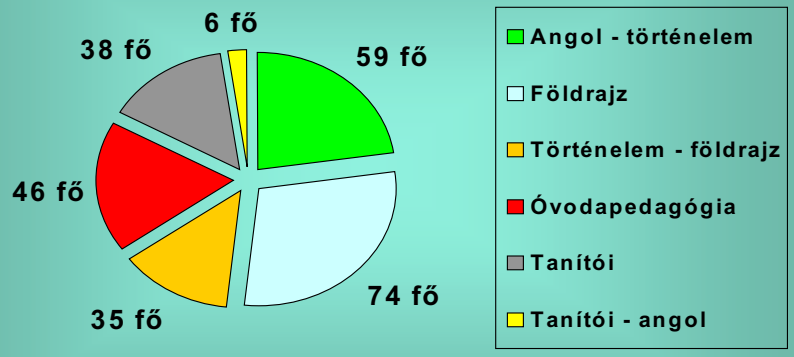

3. ábra: A II. Rákóczi Ferenc KMF hallgatóinak szakonkénti megoszlása járási bontásban, 2004-ben (fő)

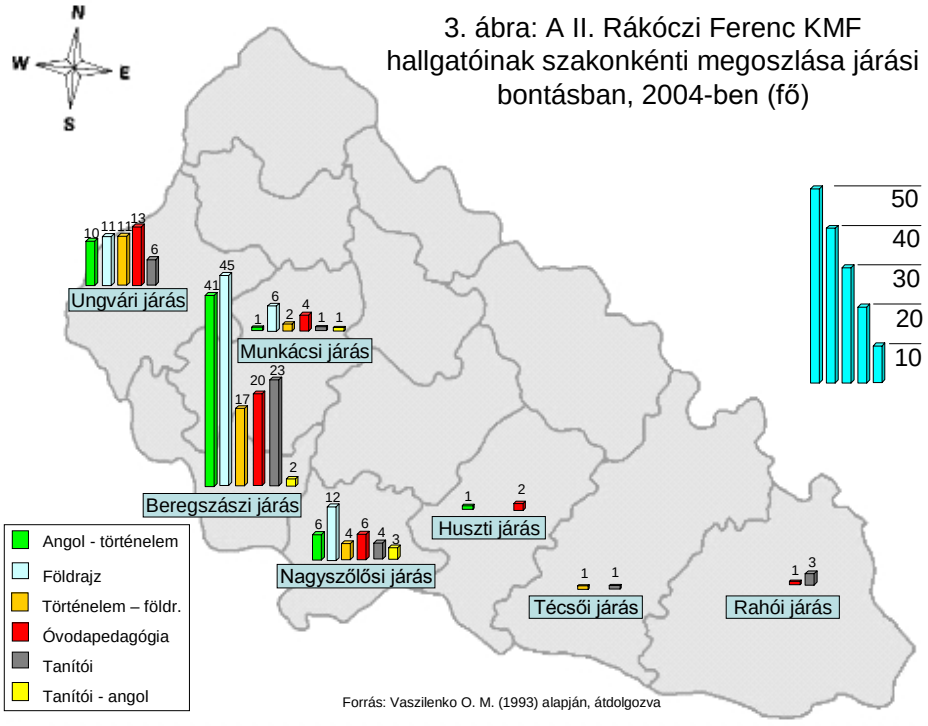

Forrás: Vaszilenko O. M. (1993) alapján, átdolgozva

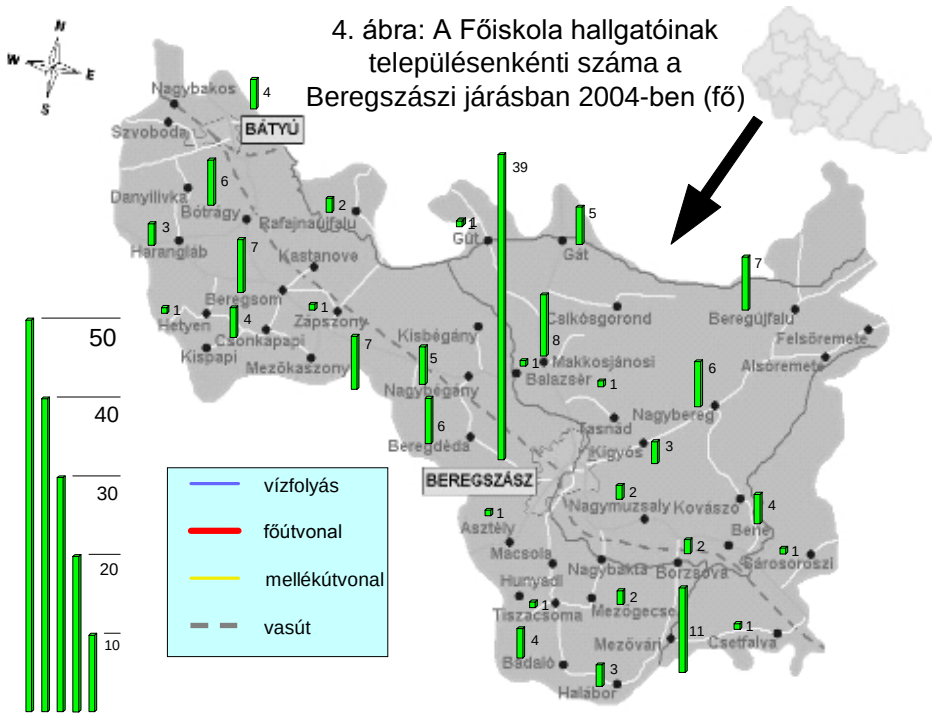

4. ábra: A Főiskola hallgatóinak településenkénti száma a Beregszászi járásban 2004-ben (fő)

Forrás: Vaszilenko O. M. (1993) alapján, átdolgozva

közelíti az 50 %-ot a történelem–földrajz szakpáron (48,6 %) és az óvodapedagógia szakon (43,5 %) is. Az Ungvári járás részesedése a történelem–földrajz szakpár esetében a legnagyobb (31,4 %), de jelentős az óvodapedagógia szaknál (28,3 %) is. Nagyjából egyforma részesedést ért el a járás az angol–történelem szakpár (16,9 %), a tanítói (15,8 %) és a földrajz szak (14,9 %) esetében. Az összesített rangsor harmadik helyén álló Nagyszőlősi járás a tanítói–angol szakpárosítás esetében érte el a legnagyobb részesedést (50,0 %), igaz, ez is csak 3 hallgatót jelent a 6 fős évfolyamból. A többi öt szak (szakpár) mindegyikén 10 % és 17 % közé esik a járásból származó hallgatók aránya: földrajz szak – 16,2 %, óvodapedagógia szak – 13,0 %, történelem–földrajz szakpár – 11,4 %, tanítói szak – 10,5 %, angol–történelem szakpár – 10,2 %. A többi járás egyetlen szak esetében sem tud 10 %-os vagy annál nagyobb részesedést felmutatni. Ehhez a legközelebb a Munkácsi járás áll az óvodapedagógia (8,7 %) és a földrajz szak (8,1 %) esetében, míg a Rahói járás a tanítói szakon ért el 7,9 %-os arányt.

A hallgatók nemi összetételét vizsgálva megállapítható, hogy a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán is elsöprő a nőtöbbség: a hölgyek teszik ki az összes hallgató 76 %-át (196 fő). Ez az adat ékes bizonyítéka annak, hogy a pedagógusi szakma Kárpátalján is erősen „elnőiesedett" az utóbbi évtizedekben.

Ha a nemi összetételt járásokra is kivetítjük, látszik, hogy a legerőteljesebb nőtöbbség a Beregszászi járás hallgatóit jellemzi: itt egy férfi hallgatóra 3,5 női hallgató jut. Nem sokkal marad el ettől a Nagyszőlősi járás sem (3,4), de nagyfokú a női többség a munkácsi járási (2,8-szoros) és az ungvári járási (2,4-szeres) hallgatók körében is.

Mindezek után szükségesnek tartottuk a főiskola hallgatóinak több mint felét adó Beregszászi járás külön vizsgálatát is. E vizsgálat során kiderült, hogy a hallgatók bő ¼-ét (26,4 %-át, 39 fő) maga Beregszász megyei jogú város adja (*4. ábra*). A többi főiskolás nagyjából egyenlően oszlik meg a járás területén, az átlagosnál nagyobb részesedés csak néhány település esetében figyelhető meg: Mezővári – 7,4 % (11 fő), Makkosjánosi – 5,4 % (8 fő), Beregsom, Beregújfalu és Mezőkaszony – 4,7 – 4,7 % (7-7 fő), Beregdéda, Bótrágy és Nagybereg – 4,1 – 4,1 % (6-6 fő).

3. Következtetések

Az eddig elmondottak alapján a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola vonzáskörzetével kapcsolatosan a következő konklúziók vonhatók le:

a) A főiskola hallgatóinak döntő többsége a Beregszászi, az Ungvári és a Nagyszőlősi járásokból kerül ki.

b) Minden szak esetében szembetűnő a Beregszászi járásból való hallgatók túlsúlya.

c) A hallgatók nemi összetételében igen erőteljes nőtöbbség mutatkozik.

d) A Beregszászi járás hallgatóinak közel egynegyedét maga Beregszász megyei jogú város adja.

e) Beregszász kivételével a főiskola hallgatói viszonylag egyenletesen oszlanak el a járás területén.

Fodor Gyula,
a KMF tanára

Irodalom:

Botlik József–Dupka György (1993): Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján, Intermix Kiadó, Ungvár

Dupka György (2000): Kárpátalja magyarsága. Honismereti kézikönyv. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest

Orosz Ildikó (1997): A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola születése. In: Határmenti együttműködés a felsőoktatásban. Acta Paedagogica Debrecina, Debrecen

Szabó László (1993): Kárpátaljai demográfiai adatok. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest

Василенко О. М. (1993): Закарпатська область. Загально-географічна карта М=1: 200000. Головне Управління Геодезії, Картографії та Кадастру при Кабінеті Міністрів України, Київ

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tanulmányi Osztályának adatai 2003–2004, Beregszász

Egy felvételi margójára

A 2000/2001-es tanévtől az Ungvári Nemzeti Egyetem szakaira kizárólag írásbeli tesztek alapján zajlik a felvétel. Évek óta nem fordítják le azokat magyar nyelvre. Az ukrán nyelv hiányos ismerete miatt évről évre csökken vagy stagnál a magyar középiskolát végzett felvételizők száma. Ennek következtében egyre nagyobb hiány jelentkezik az olyan szakos tanárokból, amelyek képzése eddig nem folyt a KMF-en. Felismerve ezt a tényt a 2004–2005-ös tanévtől a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola vezetése a földrajz szakkal párosítva elkezdte Kárpátalján a magyar nyelvű biológiatanár-képzést, illetve az agrármérnökképzést. A biológia–földrajz szakra 45 jelentkezőből 25 nyert felvételt, ami közel kétszeres túljelentkezést jelent. A földrajz–biológia szakra 35 jelentkezőből 15 hallgató tett sikeres vizsgát, ami kissé több mint kétszeres túljelentkezést mutat. Az agronómia szakon 40 jelentkezőből 17-en kezdték el tanulmányaikat. A biológia–földrajz szakra felvett hallgatók közül 12-en a Beregszászi járásban, 8-an az Ungvári járásban, 3-an a Nagyszőlősi, ill. 2-en a Munkácsi járásban végezték tanulmányaikat. A földrajz–biológia szakosok 9-en végezték a Beregszászi, 2-2-en a Técsői, ill. a Nagyszőlősi, 1-1 diák pedig az Ungvári, ill. Munkácsi járás valamelyik középiskoláját. Az agronómia szakon 13-an beregszásziak, ill. a járás falvaiból valók, 3-an a Nagyszőlősi járásból valók, 1 diák pedig a Técsői Líceumot végezte. A felvett diákok közül 6-an a KMPSZ biológiavetélkedőjének helyezettjei voltak. 85 felvételizőből 57-en kezdték meg a tanulmányaikat a 2004–2005-ös tanévben a főiskola három új szakán.

Az írásbeli felvételi dolgozat megírása során a jelentkezők a legsikeresebben a párosításos feladatokkal birkóztak meg, amelyekben 4 fogalmat 4 állítással kellett párosítani.

Pl: A) barack
B) dinnye
C) ribizli
D) borsó
C1) bogyótermés
A2) csonthéjas termés
B3) kabaktermés
D4) hüvelytermés

Különösebb hibák nélkül oldották meg a felvételizők az ábrafelismeréses feladatokat növénytanból (pl: a bab magvának felépítése) és anatómiából (pl: a koponyacsontok megnevezése). Állattanból kevés diáknak sikerült azonosítania a májmételyt, s megjelölni belső szerveit, annak ellenére, hogy az ábra a tankönyvből származott. Szintén a kevésbé problematikus feladatok közé tartoztak az egy helyes válasz megjelölését igénylő feladatok. Annál inkább elbizonytalanodtak a több helyes választ rejtő feladatok megoldásánál, annak ellenére, hogy ki volt emelve a több helyes válasz lehetősége. (Ellentétben az Ukrajnában elfogadott rendszerrel, ahol a diáknak kell eldöntenie, hogy egy vagy több helyes megoldása van a feladatnak.) Az ilyen típusú feladatoknál lehet 2,3 vagy akár mind a 4 helyes válasz.

Nagyobb problémát jelentett a diákoknak az a feladattípus, ahol önállóan kellett megfogalmazni egy-egy meghatározást (Pl.: Mendel 1. törvényét vagy a nemzedékváltakozás fogalmát stb.). Még ha értik is a lényeget, legtöbbjük pontatlanul fogalmaz vagy nem elég részletesen, féligazságokat közöl. A genetikai feladat megoldásához csak a legbátrabbak kezdtek hozzá, pedig az intermedier keresztezés egyik klasszikus példáját, a rózsaszín csodatölcsérek egymás közötti keresztezése volt a feladat.

A szóbeli vizsgatételek 4 kérdést tartalmaztak, amelyek közül az 1. általános biológia, a 2. embertan, a 3. állattan, a 4. pedig növénytanból volt.

Általánosan jó felkészültséget mutattak a diákok növénytanból és anatómiából. Ez azzal magyarázható, hogy a tantárgy iránti motiváció jól indult, és ezek a diákok még egy diákbarátabb tankönyvből kezdték a növénytan elsajátítását. A viszonylag szilárd anatómiai ismeretek a 9. osztályban évek óta kötelezővé tett biológiavizsgával magyarázható, amely zömmel embertani kérdéseket tartalmaz.

Az új 10–11.-es általános biológia tankönyvet mindössze fél évig használhatták a tavaly érettségizettek, mert a könyvek decemberben érkeztek meg az iskolákba. Jegyzetből vagy több mint 10 éve megjelent tankönyvből a bonyolultabb összefüggéseknek és korszerűbb ismereteknek csupán egy részét sikerült elsajátítani. Akik választott tantárgyként érettségit tettek biológiából vagy elmélyített oktatásban részesültek (pl.: Nagydobronyi Református Líceum), azok alaposabb felkészültségről tettek tanúbizonyságot.

Mindezt összevetve, örvendetes tény, hogy a felvételizők nagy érdeklődést mutattak a biológia szak iránt, hogy a KMPSZ-vetélkedők helyezettjei elismerésben részesültek, hogy jelentős volt azon felvett hallgatók aránya, akik a középiskolákban előzőleg részesültek valamilyen szakirányú képzésben (pl. Beregszászi 3. Számú KI, Tivadarfalvai Református Líceum). Remélhetőleg öt év múlva a végzett fiatalok friss erőt hoznak a kárpátaljai magyar biológiaoktatásba.

Jakab Eleonóra
a KMF tanára

Az iskola neve	Biológia–földrajz	Földrajz–biológia	Agronómia	Összesen
Beregszászi Magyar Gimnázium	6		1	**7**
Nagydobronyi Ref. Líc.	4			**4**
Nagyberegi Ref. Líc.		2		**2**
Tivadarfalvai Ref. Líc.		2	2	**4**
Técsői Ref. Líc.		1	1	**2**
Jánosi Líceum		1	2	**3**
Beregszászi Szakipari Iskola			1	**1**
Beregszászi 3. SzKI			3	**3**
Beregszászi 4. SzK		1	3	**4**
Munkácsi KI		1		**1**
Beregszászi járás				
Nagyberegi KI			1	**1**
Jánosi KI	1	1	2	**4**
Vári KI	2	2		**4**
Kaszonyi KI	2	1		**3**
Muzsalyi KI		1		**1**
Gáti KI	1			**1**
Munkácsi járás				
Barkaszói KI	2			**2**
Ungvári járás				
Szürtei KI	1	1		**2**
Nagydobronyi KI	3			**3**
Nagyszőlősi járás				
Péterfalvai KI	1		1	**2**
Salánki KI	2			**2**
Técsői járás				
Técsői KI		1		**1**
Összesen	**25**	**15**	**17**	**57**

A KMPSZ 2004/2005-ös eseménynaptára

№	A rendezvény megnevezése	A középdöntő helyszíne és időpontja	Jelentkezési határidő	Megyei döntő dátuma	A megyei döntő helyszíne	Osztály	Felelős tanár	Kezd. idő k.-e.i.
1.	Karádi helyesírási vetélkedő		2005. jan. 15.	2005. jan. 29.	Beregszászi 4. Sz. Középiskola 90200 Beregszász B. Hmelnyickij u. 18; Tel.: 2-31-35	5–12. oszt.	Varga István	9⁰⁰
2.	Könyvtárosok konferenciája; 2005. február 19–20 Helyszín: *Kölcsey Ferenc Szakkollégium*, Beregszász, Kossuth tér 2.						Gönczy S. Répási I.	11⁰⁰
3.	Gordiusz matematikaverseny		2005. január. 25.	2005. febr. 23.	II Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Kossuth Lajos tér 6.	9–12. oszt.	Kulin Judit	14⁰⁰
4.	Zrínyi Ilona Matematikaverseny		2005. jan. 1.	2005. febr. 25.	Beregszászi Magyar Gimnázium 90200 Beregszász Szőlőhegy u. 25; Tel.: 2-20-95	3–8. oszt.	Balázsi Borbála	14⁰⁰
5.	Kazinczy szépkiejtési verseny	Járási középdöntők Ungvári járás; Tiszasalamoni Ált. Isk. 2004. nov. 20. Munkácsi j.; Munkácsi Kat. Lic. 2005. jan.10-febr.20. Beregszászi j.; Beregsz.4.Sz.Középisk. 2005. február 5. Szőlősi j.; Péterfalvai Ref. Lic. 2004. nov. 27. Felső-Tisza-vid. Viski Középiskola 2005. január 22.	2005. február 12.	2005. február 26.	Nagydobronyi Középiskola 89436 Nagydobrony Kisdobronyi u. 131. Tel.: 78-3-21	7–12. oszt.	Katona Berta	9⁰⁰
6.	Biológiavetélkedő		2005. febr. 19.	2005. márc. 5.	Nagydobronyi Református Líceum; 89463 Nagydobrony Alvég u. 5. Tel.: 78-298	7–12. oszt.	Szanyi (Molnár) Edit	9⁰⁰
7.	Óvodapedagógusok konferenciája; 2005. február 26–27. Helyszín: *Kölcsey Ferenc Szakkollégium*, Beregszász, Kossuth tér 2.						Gabóda Éva	10⁰⁰
8.	Terebesi Viktor matematika emlékverseny		2005. febr. 26.	2005. márc. 12.	Beregszászi 4. Sz. Középiskola 90200 Beregszász B. Hmelnyickij u.18; Tel.: 2-31-35	4–6. oszt.	Borbély Ibolya Pallay D.	9⁰⁰
9.	Történelemvetélkedő		2005. febr. 26.	2005. márc. 12.	Beregszászi Magyar Gimnázium 90200 Beregszász Szőlőhegy u. 25; Tel.: 2-20-95	8–12. oszt.	Nedbál Klára Vaszkó V.	9⁰⁰
10.	Informatikavetélkedő		2005. márc. 5.	2005. március 19.	Nagyberegi Református Líceum 90242 Nagybereg II. Rákóczi F.u. 80;Tel.: 96-2-96	10–12. oszt.	Szilágyi Lajos	9⁰⁰
11.	Népdaléneklési és néptánc - verseny (szóló és páros)		2005. márc. 19.	2005. április 2.	Péterfalvai Művészeti Iskola 90354 Péterfalva Kossuth u. 119.	1–12. oszt.	Homoki Gábor	9⁰⁰
12.	Kémiavetélkedő		2005. márc. 26.	2005. április 9.	Eszenyi Középiskola 89461 Eszeny, Kiss u. 78.	9–12. oszt.	Gönczy Sándor	9⁰⁰
13.	Költészeti napok szavaló-verseny	Járási középdöntők Ungvári járás; Eszenyi Középiskola 2005. március 11. Munkácsi j.; Munkácsi 3.Sz.Középiskola 2005. március Beregszászi járás: Beregszászi 8.sz.Középisk. 2005. március Beregsz. 6.Sz. Ált. Iskola 2005. március Szőlősi j.; Nagypaládi Középiskola 2005. március Felső-Tisza-vid; Aknaszlatinai Középisk. 2005. március	2005. március 28.	2005. április 11.	Nagyberegi Középiskola 90242 Nagybereg II. Rákóczi Ferenc u. 161. Tel.: 96-2-89	7–9. oszt.	Puskás Erzsébet	9⁰⁰
14.	Fizikavetélkedő		2005. ápr. 2.	2005. április 16.	Nagydobronyi Középiskola 89463 Nagydobrony, Kisdobronyi u. 131; Tel.: 78-3-21	8–12. oszt.	Szűcs Sándor	9⁰⁰
15.	Idegennyelv vetélkedő (angol, német, francia)		2005. ápr. 9.	2005. április 23.	Beregszászi Magyar Gimnázium 90200 Beregszász Szőlőhegy u. 25; Tel.: 2-20-95	8–12. oszt.	Huszti Ilona Váradi N.	9⁰⁰
16.	Szórványban élők szavalóversenye		2005. ápr. 23.	2005. máj. 7.	Rahó	1–11. oszt.	Benedek Imre	9⁰⁰
17.	Földrajzvetélkedő		2005. ápr. 30.	2005. május 7.	Beregszászi 8. Sz. Középiskola 90200 Beregszász Ekkel György u. 3;Tel.: 2-43-28	7–12. oszt.	Gergely Éva	9⁰⁰
18.	Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny		2005. ápr. 30.	2005. május 7.	Bátyúi Középiskola, 90212 Bátyú Vasút u. 52; Tel.: 79-2-44	9–12. oszt.	Szántó Edit	9⁰⁰
19.	Szórványban élők szavalóversenye		2005. ápr. 30.	2005. május 1.	Szolyva	1–11. oszt.	P. Punykó Mária	10⁰⁰
20.	Gyermekszínjátszók találkozója		2005, ápr. 10.	2005. május 21.	89600 Munkács Béke u.17. Tel.: 2-13-55	1–12. oszt.	Fodor István	9⁰⁰
21.	Gyermeknapi matiné			2005. június 5.	Beregszász	Óvodásoknak	Gabóda Éva	10⁰⁰
22.	Gyermeknapi matiné			2004. jún. 5.	Beregszász	Kisiskolásoknak	P. Punykó Mária	10⁰⁰
23.	Informatikavetélkedő Felső-Tisza-vidék		2005. okt. 29.	2005. nov. 12.	Aknaszlatinai Bolyai János Középiskola; 90575 Aknaszlatina Leningrádi u. 18. Tel.: 5-60-75	10–12. oszt.	Benedek Imre	9⁰⁰
24.	Szedlák Ferenc matematika emlékverseny. Felső-Tisza-vidék		2005. nov. 26.	2005. dec. 4.		7–12. oszt.	Benedek Imre	9⁰⁰

Az anyanyelv oktatásának nyelvészeti, nyelvpedagógiai és nyelvi emberi jogi problémáiról

1. Nyelvi megbélyegzés az iskolában

A magyar anyanyelvi nevelés és a nyelvművelés országhatároktól függetlenül évtizedekig egyik kiemelt céljának tekintette a nem standard (nyelvjárási) nyelvváltozatok és nyelvi jegyek kiirtását a tanulók nyelvhasználatából a standard elsajátíttatására hivatkozva. A nem standard nyelvi jegyeket hátránynak, akadálynak tekintő iskola szubtraktív (felcserélő) szemléletével – nem kis mértékben az osztályok nélküli társadalmi szerkezetet célul kitűző szocialista-kommunista ideológia hatására (Sándor 2001: 179–188) – azt kívánta elérni, hogy a nagyrészt nyelvjárási hátterű magyar beszélők saját alapnyelvi változatukat cseréljék a standardra (Kiss 1998, 2002: 6, 2003: 297–298, Kiss szerk. 2001, Sándor 2001 stb.). A kárpátaljai magyar tannyelvű iskola is ezt a szemléletet alkalmazza: mindent, ami nem része az eszményinek tekintett standard nyelvváltozatnak, hibának tekintve megpróbálja kigyomlálni a tanulók nyelvhasználatából (vö. Beregszászi–Csernicskó 1996, Csernicskó 1996 stb.). Ám ez a módszer mégsem eredményes. Amint azt számos kutatás igazolja, mind Magyarországon, mind pedig Kárpátalján a 21. században is élnek a nyelvjárások, sőt: az iskolások továbbra is használnak nem standard nyelvi jegyeket (Kiss 1998: 933, 1999, Kiss szerk. 2001; a szemlélet és az alapján működő módszer kárpátaljai eredménytelenségének igazolására lásd Beregszászi 2004a, 2004b, Csernicskó 1996, Csernicskó–Márku 2001, Csernicskó szerk. 2003: 179–207).

A nyelvjárási és más nem standard nyelvváltozatok erőteljes iskolai stigmatizációján alapuló anyanyelv-oktatási szemlélet nemcsak eredménytelensége miatt (bár egy oktatási szemléletnél és módszernél ez a legfontosabb szempont), hanem nyelvészeti, nyelvpedagógiai és nyelvi emberi jogi szempontból sem tartható tovább.

2. Nyelvészeti ellenérvek

Közhely, hogy nyelvészeti értelemben minden nyelv és nyelvváltozat egyenértékű, valamennyi önálló, saját funkciókkal rendelkező rendszer. Alapvető nyelvtudományi tételt ignorál tehát az, aki a standardot és a köznyelvet magasabbrendűnek, a nyelvjárásokat pedig alacsonyabb értékűnek tekinti vagy tünteti fel. Mint ahogyan tudományosan megindokolhatatlan álláspontot képvisel az is, aki egyes nyelvi jegyeket helyesnek, másokat pedig helytelennek minősít. Tudományos értelemben nincs értékkülönbség az egyes nyelvváltozatok között, illetve nyelvészetileg értelmezhetetlen, hogy mi helyes és mi helytelen; a helyesség kontextusfüggő: bizonyos nyelvi elem ebben a beszédhelyzetben helyénvaló, más jelenség használata pedig egy következőben odaillő. „Helyes az a nyelvi kifejezés, amely egy nyelvközösség szokásával megegyezik, helytelen az, ami vele ellentétben áll. A nyelvszokás, a nyelvállapot relatív egyformasága helyhez és időhöz van kötve.

Ebből természetszerűleg következik, hogy nincs egyetemes érvényű nyelvhelyességi norma; a nyelvhelyesség is tér és idő függvénye" – írta csaknem háromnegyed évszázada Gombocz Zoltán (vö. Gombocz 1931). Jelentős az eltérés viszont az egyes nyelvváltozatok és egyes nyelvi jelenségek társadalmi presztízsében, megítélésében. Az iskolának tehát nem a standard felsőbbrendűségét kell hirdetnie, hanem arra kell megtanítania a tanulókat, hogy melyek az egyes nyelvváltozatok funkciói, hol, milyen helyzetben használható egy-egy nyelvi elem (Kontra szerk. 2003: 331–335, Beregszászi–Márku 2003: 179–207).

Megengedheti-e magának egy nyelvészetileg képzett magyartanár, hogy nyelvtudományi alapigazságokat figyelmen kívül hagyva oktassa a tanulóknak saját anyanyelvüket?

3. Nyelvpedagógiai ellenérvek

A magyar gyermekek jelentős hányada ma is nyelvjárási háttérrel kerül az iskolába. Tudjuk, hogy – mivel a nyelv egyik legfontosabb funkciója az identitásjelzés – a helyi nyelvváltozatok használata gyakran a lokális azonosságtudat egyik markáns jegye, az összetartozás, a szolidaritás szimbóluma (lásd

Kiss 2002: 6, Csernicskó szerk. 2003). A nem standard nyelvi jegyeket használó gyermeket megbélyegző iskola azt üzeni a gyermeknek, hogy az a közösség, amelyből érkezett, az a kultúra, amit környezete képvisel, értéktelen, megbélyegzett, szégyellnivaló. „Az otthoni nyelve okán megszégyenített gyermek ugyanis nemcsak otthona nyelvével kerül konfliktusba, hanem mindazzal, ami e nyelv mögött van" – írja Kiss Jenő akadémikus (2003: 297). *A magyar nyelvtan nevelőereje* című munkájában Papp István (1935: 16–17) így fogalmaz (idézi Kontra szerk. 2003: 332–333):

„A legelső dolog, ami a gyermeket meglepi az iskolában, az, hogy az a magyar nyelv, melyet otthon tanult az édesanyjától, s melyet szülei, testvérei és játszópajtásai beszélnek, nem helyes, hanem szégyellnivaló. Minden erejét összeszedi hát, hogy egykettőre elfelejtse szülőfaluja parasztos beszédmódját, mely az első napokban annyi pirulást és lelki gyötrelmet szerzett neki. El is felejti mihamar, s ha később felnőtt korában a gyermekkori anyanyelv hangja találja megütni fülét, rögtön feltámad lelkében az első iskolai napok szorongó, kellemetlen érzése. Ez az érzés fogja színezni lelkében állandóan szülőfaluja nyelvjárásának képét, s hogy megszabaduljon a kellemetlen emlékektől, igyekezni fog fölé emelkedni gúnnyal és megvetéssel. Meggondolták-e az iskola emberei, mit rombolnak itt a növendék lelkében?"

Az iskola tehát a gyermek csoport-hovatartozásának egyik legfőbb jegyét, s ezzel együtt azonosságtudatát, közössége hagyományai iránti tiszteletét, szolidaritását rombolja. Mindez nemcsak nyelvjárásvesztéssel jár. Globalizálódó, homogenizálódó világunkban ugyanis a helyi értékek, beleértve ebbe a regionális nyelvi értékeket is, segíthetnek azonosságtudatunk megőrzésében, tradícióink megtartásában. Kárpátalján pedig, ahol a magyar közösség kisebbségben él, a nyelvjárásvesztés együtt járhat a nyelvcserével, hiszen számos településen a nyelvjárás az egyetlen használt változata a magyar nyelvnek (Kiss 2002: 16–17, Csernicskó 1998).

Pedagógiailag az sem indokolható, hogy az iskola igyekszik elfeledtetni a tanulókkal a nyelvjárási szókincset, vagy azokat a szavakat, amelyeket a szomszédos nyelvekből kölcsönöztünk, miközben az iskolai magyarórák egyik központi feladata a szókincs bővítése, fejlesztése. Vajon mikor gazdagodik a szókincs: ha kigyomláljuk belőle a tájszavakat, kölcsönszavakat, vagy ha azok mellé tanulják meg a gyermekek a köznyelvi megfelelőket?

Joga van-e az iskolának ahhoz, hogy rombolja a rábízott gyermekek azonosságtudatát, és saját közössége tradíciói ellen fordítsa őket? Vajon összeegyeztethető-e mindez az iskola nevelési szándékaival, pedagógiai céljaival?

4. Nyelvi emberi jogi ellenérvek

Ma már a nemzetközi jog számos dokumentuma az alapvető nyelvi emberi jogok között rögzíti az anyanyelv használatának jogát a privát szférában. A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája Preambulumában például ez olvasható: „Valamely regionális vagy kisebbségi nyelv magánéleti és közéleti gyakorlásának joga az Egyesült Nemzeteknek a Polgári és Politikai Jogokról szóló Nemzetközi Egyezségokmányában foglalt elveknek megfelelően és az Európa Tanácsnak az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságjogok Védelméről szóló Egyezménye szellemében elidegeníthetetlen jog".

A tanulók anyanyelvváltozatának iskolai megbélyegzése erkölcsileg és jogilag semmivel sem kevésbé súlyos cselekedet, mint egy nyelv megbélyegzése, használatának tiltása és kiirtása. Amikor ugyanis egy nyelv használatát tiltják, amikor egy nyelvet stigmatizálnak, akkor valójában annak beszélői jogait sértik.

Meggyőződésünk, hogy a szabad nyelvválasztás joga magában foglalja a nyelvváltozat megválasztásának szabadságát is. Ez pedig azt jelenti, hogy az a pedagógus, aki megbélyegzi tanulóit nyelvhasználatuk miatt, sérti azok nyelvi emberi jogait.

A tanulók nyelvhasználatuk alapján való megszégyenítése tulajdonképpen nem más, mint hátrányos megkülönböztetés. S mivel tudományosan igazolt tény, hogy az egyes nyelvváltozatok hierarchizálása nem nyelvészeti, hanem társadalmi alapon történik, a tanulók nyelvi jegyeik alapján való megkülönböztetése lingvicizmus (Sándor 2001: 155). Neves emberi jogi szakértők szerint pedig a lingvicizmus a rasszizmussal és az etnicizmussal együtt olyan „ideológiák, struktúrák és cselekvési módok, amelyeket a hatalomnak és a (mind materiális, mind nem materiális) forrásoknak 'faj', etnikum-kultúra vagy nyelv alapján meghatározott csoportok közti egyenlőtlen elosztásának legitimálására, kialakítására és újratermelésére használnak" (Phillipson–Skutnabb-Kangas 1997: 24).

Vajon honnan veszi az iskola ahhoz a bátorságot, hogy (tudatosan vagy tudatlanul) folyamatosan figyelmen kívül hagyja a rá bízott gyermekek nyelvi emberi jogait, és meddig tartható fenn tovább ez az állapot?

5. Hogyan oktassuk akkor a standardot?

Az egyes részek után megfogalmazott kérdések nyilván költőiek, és csak egyfajta válasz adható rájuk. Gyakorló pedagógusokban azonban bizonyára felmerül a konkrét, korántsem költői kérdés: ha az eddigi módszerekkel nem, akkor mégis hogyan oktassuk a standard nyelvváltozatot az iskolában, hiszen az iskolai anyanyelvi nevelésnek egyik központi feladata a standard elsajátíttatása?

Nyelvészetileg az egyetlen elfogadható álláspont az, ha elismerjük és a tanulókkal megismertetjük valamennyi nyelvváltozat értékeit, szépségeit. Nyelvpedagógiailag a standardot nem a nyelvjárások helyére, hanem mellé sajátíttatjuk el, azaz nem szubtraktív (felcserélő), hanem additív (hozzáadó) szemléletben oktatjuk. Ha a kisdiák nem standard jegyet használ, akkor nem szégyenítjük meg, hanem elmagyarázzuk: ezt másképpen is lehet mondani, és vannak olyan helyzetek, amikor ennek a változatnak a használata a helyénvaló. Ahogyan a gyermekek megtanulnak az alkalomhoz illően öltözködni, viselkedni, azt is gyorsan megtanulják, hogyan igazítsák nyelvhasználatukat is az adott szituációhoz. Nyelvi emberi jogi szempontból nézve is ez az egyetlen járható út. Bízzunk a gyermekek ítélőképességében és józan eszében: ha az otthon tanult nyelvi jegyek mellé elsajátítja a standard elemeket is, képes lesz arra, hogy a helyzet megkívánta módon válogasson a rendelkezésére álló változatok közül.

Kiss Jenő (2003: 298) egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, a nyelvjárások elkötelezett kutatója *A magyar nyelv kézikönyve* című reprezentatív kiadványban a következőképp foglalja össze a nyelvjárások és az iskola kapcsolatáról írottakat: „Ami az anyanyelvet oktató pedagógusoknak teljes tudományos meggyőződéssel ajánlható, az a következő: nyelvjárási hátterű, nyelvjárási

elsődleges nyelvváltozatú tanulókat funkcionális-szituatív kettősnyelvűségre érdemes nevelni, messzemenően figyelembe véve a gyermekek nyelvjárási meghatározottságát. A nyelvjárást célszerű tudatosan s kontrasztív szemlélettel beépíteni a köznyelv oktatásába. A nyelvjárás ebben az esetben nem üldözendő, kiirtandó akadály, hanem ésszerűen felhasználandó tényező. Olyan lehetőség, amellyel az anyanyelvi órák didaktikailag megalapozottabbak, egyszersmind színesebbek lehetnek. Olyan lehetőség, amellyel a tanulók előítéletmentes, egészséges nyelvszemléletét meg lehet alapozni" (lásd még Kontra szerk. 2003: 334).

Persze az eddig használt elhibázott szemléletért és módszerért a felelősség elsősorban nem az iskolai magyartanároké. Az iskolákban anyanyelvet oktató pedagógusokat ugyanis a „tudomány fellegváraiban", felsőoktatási intézményekben: egyetemeken és főiskolákon képzik. Kontra Miklós írja az iskolai nyelvi megbélyegzés kapcsán az alábbiakat: „Tanárképzésünk sok egyetemen és főiskolán a 21. század elején is fenntartja, illetve továbbörökíti a megbélyegzést. Nyilvánvalóan nem azért, mert az egyetemi tanárok, nyelvészek és módszertant oktatók tudatosan 'rombolni akarják növendékeik lelkét' (…), avagy romboltatni akarják az általuk képzett magyartanárokkal a növendékek lelkét, hanem azért, mert a hagyomány rabjai, akik nem teszik kritika tárgyává az évszázados elveket és tanári praxist. (…) A megbélyegzett beszédű embereket sokszor diszkriminálják is. Az ilyen nyelvi alapú diszkrimináció gyakran rejtve marad, de attól még működik. A diszkrimináció megszüntetésének, vagy legalábbis csökkentésének nem az a módja, hogy az embereket beszédük megváltoztatására késztetjük, hanem az, hogy a diszkriminációt tápláló előítéleteket próbáljuk megváltoztatni. (…) Amiként a magyar iskola ma is a nyelvi alapú diszkrimináció kialakításának legfőbb színtere, úgy válhatna a jövőben az előítéletek táplálta diszkrimináció csökkentésének intézményévé" (Kontra szerk. 2003: 333–335).

A beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán olyan nyelvi szemléletben képezünk óvónőket, tanítókat és tanárokat, hogy oktatási intézményeink a jövőben ne terjesszék, hanem csökkentsék a nyelvészeti, nyelvpedagógiai és nyelvi emberi jogi szempontból is tarthatatlan előítéleteken alapuló diszkriminációt. A képzés során – a leíró nyelvészeti stúdiumok mellett – nyelvjárástani, szociolingvisztikai, nyelvi emberi jogi, nevelésszociológiai stb. órákat is hallgatnak diákjaink, mert alapvetően egyetértünk Szépe György (2001: 67–68) alábbi gondolataival: „Véleményem szerint ugyanis az iskolának – itt a nemzeti kisebbségek iskolájának vagy iskolán kívüli tanfolyami rendszerének – fel kell készíteni a fiatalokat az anyanyelvhasználattal kapcsolatos teljes kör megismerésére és kezelésére. Természetesen mindez az iskolai szocializáció, nevelés és oktatás folyamatában, megfelelő fokozatossággal értendő.

Ez azt jelenti, hogy az iskolai anyanyelv-oktatásnak el kell mozdulnia a nyelvtan és a nyelvművelés/helyesírás oktatásának hagyományos körétől. Ezeket persze nem kell elhagyni, hanem ki kell egészíteni olyan témákkal, mint a szociolingvisztika, a pszicholingvisztika, a kétnyelvűség, sőt a nyelvpolitika és a nyelvi jogok. Ajánlatos volna ezen témákat összekapcsolni a szociálpszichológia és a kommunikáció oktatásával; ideális esetben ezek gyakorlásával is. Számomra az is nyilvánvaló, hogy a kisebbségben és szórványban élők számára életbe vágóan fontos műveltségi anyag lehetnek a jogi ismeretek és ezen belül az emberi jogok."

Reméljük, hogy a fenti költői kérdések feltétele hamarosan fölöslegessé válik.

Csernicskó István,
a KMF tanára

Irodalom:

Beregszászi Anikó, 2004. Anyanyelvoktatásunk hatékonyságáról. In: Beregszászi Anikó és Csernicskó István szerk., *Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*, 79–97. Beregszász: PoliPrint – Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.

Beregszászi Anikó – Csernicskó István, 1996. A magyar nyelv változatai és stílusrétegei a kárpátaljai magyar nyelvtankönyvekben. In: Csernicskó István és Váradi Tamás szerk., *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat*, 29–38. Budapest: Tinta Könyvkiadó és Kiadványszerkesztő Bt.

Beregszászi Anikó – Csernicskó István, 2004. A nyelvjárások és a kárpátaljai magyar iskola. Nyelvjárási jelenségek szociolingvisztikai vizsgálata. In: Beregszászi Anikó és Csernicskó István, *...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról*, 140–154. Ungvár: PoliPrint.

Beregszászi Anikó – Márku Anita, 2003. A kárpátaljai magyar középiskolások nyelvhasználatáról. In: Csernicskó István szerk., *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*, 179–207. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.

Csernicskó István, 1996. Hogyan tehetjük hatékonyabbá az anyanyelvi oktatást Kárpátalján. *Közoktatás* 1996/2: 12–13.

Csernicskó István, 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.

Csernicskó István szerk., 2003. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba.* Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.

Csernicskó István – Márku Anita, 2001. Hatékonyság a nyelvhelyességi kérdések oktatásában. In: *A 11. Élőnyelvi Konferencia előadásai. Az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének Évkönyve,* 97–103. Újvidék.

Gombocz Zoltán, 1931. Nyelvhelyesség és nyelvtudomány. *Magyar Nyelv* XXVII: 1–11.

Kiss Jenő, 1998. A magyar dialektológia s újabb feladatai az ezredfordulón. *Magyar Tudomány* 1998/8: 929–935.

Kiss Jenő, 1999. Az anyanyelvoktatás, a nyelvjárások és a nyelvjárási hátterű iskolások. *Magyar Nyelvőr* 23: 373–381.

Kiss Jenő, 2002. Dialektológia és nyelvtudomány: hagyomány és korszerűség. *Magyar Nyelvjárások* XL: 3–20.

Kis Jenő, 2003. Nyelvjárások, regionális nyelvváltozatok. In: Kiefer Ferenc szerk., *A magyar nyelv kézikönyve*, 271–300. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Kiss Jenő, szerk. 2001. *Magyar dialektológia.* Budapest: Osiris.

Kontra Miklós, szerk. 2003. *Nyelv és társadalom a rendszerváltáskori Magyarországon.* Budapest: Osiris.

Papp István, 1935. *A magyar nyelvtan nevelőereje.* Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

Phillipson, Robert – Skutnabb-Kangas, Tove, 1997. Nyelvi jogok és jogsértések. *Valóság* 1997/1: 12–30.

Sándor Klára, 2001. Nyelvművelés és ideológia. In: Sándor Klára szerk., *Nyelv, nyelvi jogok, oktatás*, 153–213. Szeged: JGYF Kiadó.

Szépe György, 2001. *Nyelvpolitika: múlt és jövő.* Pécs: Iskolakultúra.

Az ukrán nyelv oktatásának problémái és feladatai a kárpátaljai magyar iskolákban*

E tanulmányban az ukrán nyelv oktatásával kapcsolatos, illetve az oktatás és tanulás során felmerülő problémákat szeretnénk összefoglalni, s megpróbálunk megoldásokat találni azokra a kérdésekre, amelyek akadályozzák az államnyelv elsajátítását a magyar tannyelvű iskolások körében.

Egészen 1991-ig az ukrán nyelvet egyáltalán nem oktatták Kárpátalja magyar tannyelvű iskoláiban, így az ukrán standardot a kárpátaljai magyar közösségnek csak azon tagjai bírják, akik ukrán tannyelvű iskolába jártak, illetve a felsőfokú végzettséggel rendelkezők egy része (részletesebben lásd Csernicskó 2002: 65).

Az ukrán nyelv államnyelvvé válása (1989) óta az ukrán nyelv elsajátítása szükséges minden tanulónak. Ám a magyar iskolákban az ukrán nyelvet oktató tanárok jelentős része nem szakképzett ukránnyelv-tanár, vagy ha az, akkor nem biztos, hogy beszéli a tanulók anyanyelvét, így nem képes a magyar és az ukrán nyelvek közötti hasonlóságokra és különbségekre felhívni a tanulók figyelmét (többet erről Milován 2003: 986). Jelenleg az ukrán nyelvet oktatóknak csak 50%-a szakképzett ukránnyelv-tanár; és ők sem a magyar iskolák számára képzettek. Az ukrántanárok másik fele nagyrészt orosznyelv- és irodalomtanár, akik átképzésen vettek részt, vagy olyanok, akik beszélik az államnyelvet (Gulypa 2000: 189).

A megyében 2003-ig (tehát az ukrán függetlenség 12 évén át) nem képeztek olyan ukrán szakos tanárokat, akiket a nemzetiségi iskolákban való ukránoktatásra készítenek fel. 2003-ban az Ungvári Nemzeti Egyetem kezdte el ezt a képzést 14 hallgatóval (ám az eddigiek során ezek a hallgatók együtt tanulnak a többi ukrán szakos hallgatóval). 2004-ben pedig a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán (Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma engedélyével) a sikeres felvételi megmérettetés után 11 hallgatóval beindult a képzés az ukrán–magyar szakpáron. Ennek következtében hosszú távra biztosítani lehet a magyar iskolák ukrán szakos tanárokkal való ellátását.

Az egyelőre megoldatlan problémák közé tartoznak a következők:

– az ukránórákon leggyakrabban nem a beszédkészségfejlesztésre összpontosítanak, hanem a grammatika elsajátítására, mivel az állami ukránnyelv-oktatási program is kimondottan nyelvtanorientált;

– az eddigi pedagógushiány ahhoz vezetett, hogy sok iskolában máig olyan tanárok oktatják az államnyelvet, akik beszélnek ukránul, de nem rendelkeznek szakirányú végzettséggel;

– a magyar iskolákban használt tankönyvek túlzottan grammatika-központúak, a nyelvtani ismeretek elsajátítására fektetik a hangsúlyt. Így előfordul, hogy a magyar iskolák tanulói fel tudják ukránul sorolni a szófaji rendszert, ám nem tudnak kenyeret kérni a boltban – írja Csernicskó (lásd Csernicskó 2004: 117–118). Gyakran előforduló jelenség, amikor az ukránórán a magyar anyanyelvű tanulók mondattani elemzéseket végeznek, nem értve az adott mondat jelentését (így találomra keresik a fő- és mellékmondatot).

Reiplik-Horváth a következő problémákat nevezi meg az ukrán nyelv oktatásával kapcsolatosan: szakemberhiány, tankönyvhiány (Reiplik-Horváth 2003a: 43–44).

Holott fontos lenne figyelembe venni azt, hogy a Kárpátalján érintkező magyar, illetve ukrán nyelv sem genetikailag, sem tipológiailag nem rokon nyelv. A magyar az uráli nyelvcsalád része, a keleti szláv ukrán nyelv ellenben az indoeurópai nyelvcsaládba tartozik. A magyar az ún. agglutináló, az ukrán a flektáló nyelvek közé tartozik. Vagyis a magyar és ukrán között jelentős a nyelvi távolság mértéke. Ez csak nehezebbé teszi az ukránul tanulók dolgát (lásd Csernicskó 1998: 213). Módszertani alapelv, hogy az ukránnyelv-oktatásnak a tanuló anyanyelvére kell alapoznia, arra kell épülnie. A két nyelv közötti különbség viszont nem jelenti azt, hogy az ukrán és a magyar nyelv semmilyen kapcsolatban nem áll egymással, és hogy nincsenek egymásra hatással, figyelembe véve akár csak a szókölcsönzés kérdését (részletesen lásd Lizanec 1976, Kótyuk 1973, 1977) vagy a biligvizmus problémáit (lásd Rot 1973).

A következő súlyos probléma, hogy az állam – miközben az államnyelv oktatásához nem teremtette meg a feltételeket a nemzetiségi iskolákban – azonos színvonalú ukrán nyelvtudást vár el a nemzetiségi és az ukrán tannyelvű iskolák végtőseitől, hiszen egyforma felvételi követelményeket állít eléjük ukrán nyelvből. Ez azonban nonszensz (vö. Beregszászi–Csernicskó–Orosz 2001: 96).

Figyelembe véve a tankönyv- és szótárhiányt, ukrán szakos kollégáinkkal együtt elkezdtünk dolgozni egy korszerű gyakorlati segédanyag létrehozásán, amelyet fel tudnak használni hallgatóink az idén beindult ukrán–magyar szakpáron, s a későbbiekben hasznosítani tudják a tanítás folyamán. Intézetünkben nemrég már megjelent egy ukrán–magyar iskolai kisszótár, amelyet Margitics Katalin állított össze, illetve a beregszászi járási ukránnyelv-oktatási módszertani felügyelő, Nyorba Szvitlána jelentetett meg *'Vodohráj' Szökőkút* címmel ukrán–magyar, magyar–ukrán szótárt, továbbá az állandósult szókapcsolatok ukrán és magyar megfelelőjének szótárát magyar iskolások számára.

Az utóbbi években több szociolingvisztikai felmérést is végeztek megyénkben az ukrán nyelv oktatásával, illetve elsajátításával kapcsolatban. Az egyik Karmacsi Zoltán által elvégzett kérdőíves felmérés alapján Tiszaújlak nagyközségben, ahol a lakosság nagy része magyar anyanyelvű, nagyon kevesen beszélik az államnyelvet, és szerintük az ukrán nyelvet az iskolában lehetetlen megtanulni (Karmacsi 2003: 179). Egy másik kérdőíves vizsgálat alapján, amelyet kárpátaljai magyar középiskolások körében végeztek a Limes Társadalomkutató Intézeten belül, a megkérdezettek mindössze 23%-a véli úgy, hogy az iskolában meg lehet tanulni ukránul, a megkérdezettek 73%-a szerint az iskolákban csak közepesen vagy annál gyengébben lehet megtanulni ukránul (lásd Márku 2002: 7). Mi ennek az oka? Az egyik talán az, hogy a nyelvoktatás/nyelvtanulás sikerességében fontos a szülői segítség. Kárpátalján a magyar lakta településeken az ukrán nyelvet soha nem tanuló szülőknek nem áll módjában segítséget nyújtani gyereküknek a standard ukrán elsajátításában. Az esetleg orosz nyelvtudással ren-

delkezők szintén nem sok segítséget tudnak nyújtani. Így a gyerekek szinte kizárólag csak az órán hallják az államnyelvet.

A túlnyomórészt magyarok által lakott járások nyelvi közegének elemzése arról tanúskodik, hogy a magyar tannyelvű iskolák többsége (71,2%) egynyelvű, vagyis magyar nyelvű, 11,1% kétnyelvű (ukrán és magyar), 17,7% többnyelvű közegben működik. A magyar iskolák tanulói között végzett felmérések azt tanúsítják, hogy csak a gyerekek kisebb részének (35,5%-ának) van módja arra, hogy az iskolán kívül is ukrán nyelven beszéljen (Beregszászi–Csernicskó–Orosz 2001: 108).

Szomorúan szembesülünk azzal a sajátos ténnyel, hogy vannak olyan tanulók, akik a negyedik osztály után folytatván a tanulmányaikat a Beregszászi Magyar Gimnáziumban, sem írni, sem szótagonként olvasni nem tudnak ukrán nyelven, azaz a legalapvetőbb tudással sem rendelkeznek. A gimnázium nem rendelkezik szükséges tankönyvekkel, módszertani eszközökkel, szótárakkal (pl. a Csucska, Rot, Szák által szerkesztett *Magyar–ukrán*, illetve a Katona Loránd szerkesztette *Ukrán–magyar* szótár már nem felel meg a kor követelményeinek. A Nyíregyházi Főiskola Ukrán–Ruszin Filológiai Tanszék munkatársai által Udvari István vezetésével megjelent *hatkötetes Ukrán–magyar* szótár jelenleg még nem elérhető a kárpátaljai magyar iskolások számára, néhány líceum és gimnázium kivételével). Még az orosz tannyelvű iskolák számára kidolgozott tankönyvekből sincs elegendő (lásd Margitics 2002: 5).

Sajnos azt kell konstatálnunk, hogy napjainkban sok végzős diák van, aki magyar iskolában érettségizett (főként a falusi iskolákban tanulók), és az ukrán nyelvtudása olyan szinten elégtelen , hogy azt hasznosítani tudják az ukrán társadalomban. Ez pedig az egyik fő oka annak, hogy a magyar diákok elhagyják a szülőföldjüket, és Magyarországon folytatják tanulmányaikat, illetve munkát vállalnak ott (Koljádzsin 2003: 79–80).

Szükség van a következőkre:

– mindenekelőtt szakképzett ukránnyelv-tanárokra;

– magyar anyanyelvű tanulók számára szerkesztett ukránnyelv-tankönyvekre;

– nem azonos (vagy hasonló) programok létrehozására ukrán nyelvből és irodalomból az ukrán anyanyelvűek és a magyar ajkú tanulók számára;

– szótárakra, módszertani segédanyagokra;

– a követelményeknek nem grammatikaorientáltaknak, hanem beszédkészség-fejlesztő jellegűeknek kellene lenniük;

– motiválni kell a magyar gyerekeket az ukrán nyelv tanulására.

A fent említett kérdések és problémák megoldásra várnak a jövőben.

Bárányné Komári Erzsébet, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára

**Elhangzott a IV. Országos Neveléstudományi Konferencián. Budapest, 2004. október 20–22.*

Irodalom

Beregszászi Anikó–Csernicskó István–Orosz Ildikó. Nyelv, oktatás, politika. Beregszász, 2001.

Csernicskó I. A kárpátaljai magyarság által használt ukrán nyelvváltozatok. In.: Csernicskó I. (szerk.) A mi szavunk járása: Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba. Ungvár, 2002. 65–66.

Csernicskó I. Egy megoldatlan probléma: az államnyelv oktatása a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban. In.: Huszti I. (szerk.) Idegennyelv–oktatás kisebbségi környezetben. Ungvár, 2004. 113–122.

Gulypa L. Особливості розвитку шкільництва національних меншин у Закарпатській області. In. Ювілейний збірник на честь 70–річчя від дня народження професора Петра Лизанця. Ужгород, 2000. 186–192.

Karmacsi Z. Стан викладання української мови з угорською мовою навчання в Закарпатській області In.:Молодь, освіта, наука і культурна самосвідомість. Київ, 2003. 178–180.

Katona Loránd Ukrán–magyar szótár. Budapest–Uzsgorod, 1963.

Margitics K. Az állami nyelv oktatásának sajátosságai a Beregszászi Magyar Gimnáziumban. In: Közoktatás 2002, II, 5.

Márku A. A kárpátaljai magyar középiskolások ukrán nyelvhez fűződő viszonyáról. In: Közoktatás 2002, II, 6–7.

Milován Andrea: Az ukrán nyelv oktatása Kárpátalja magyar tannyelvű iskoláiban. In.: Kisebbségkutatás II/4. Budapest, 2002. 984–989.

Nyorba Sz. = Ньорба Світлана Водограй. Українсько–угорський, угорсько–український словник. Фразеологічний словник. Ужгород, 2003.

Reiplik-Horváth Zs. (a) Особливості вивчення державної мови у школах з угорською мовою навчання на Закарпатті In.: Молодь, освіта, наука і культурна самосвідомість. Київ, 2002. 177–179.

Reiplik-Horváth Zs. (b) Форми і методи навчання української мови в школах з угорською мовою навчання / szakdolgozat/. Beregszász, 2003.

Szeressétek a kisgyermekeket!

Mottó: Jól csak a szívével lát az ember... (Exupery)

A szívetekkel szemléljétek őket:
a mindig-jókat és a vétkezőket,
a hanyagokat, a hangoskodókat,
a cserfeseket és a hallgatókat…
A szívetekkel szemléljétek őket!

A szívetekkel tanítsátok őket:
okosokat s a nehezen értőket,
mert a szívből a türelem árad,
s türelemmel szavad el nem fárad.
A szívetekkel tanítsátok őket!

A szemetekkel csak látjátok őket:
a játszókat és beszélgetőket,
a ragaszkodó pici kérdezőket,
s a kamaszodó dacos kérkedőket…
A szemetekkel csak látjátok őket!

A szívetekkel neveljétek őket:
Isten-hitre a kétkedőket,
Hűségre és engedelmességre…
hadd látszódjék Isten dicsősége.
A szívetekkel neveljétek őket!

A szívetekkel érezzétek őket:
a sírókat és az örülőket,
a bánatuk is legyen a tiétek,
vidámságuk ragyogjon fel néktek…
A szívetekkel érezzétek őket!

A szívetekkel szeressétek őket:
apák, anyák, nagyszülők, felnőttek…
Tudjuk őket imában hordozni,
s kézen fogva Jézusunkhoz hozni.
A szívetekkel szeressétek őket!

A szívetekkel segítsétek őket:
az árvákat, a gyászt viselőket,
betegeket. A kis szenvedőket,
elesettet és remény-vesztőket…
A szívetekkel segítsétek őket!

Apák, anyák, tanítók, felnőttek:
A kisgyermeket szívből szeressétek!

Losonczi Léna (Mátészalka)

A nyelv és a kárpátaljai anyanyelvi oktatás nyelvész szemmel

Nyelv és oktatás szoros kapcsolatát egy pedagóguslap hasábjain bizonygatni nyilván fölösleges, hiszen eme trivialitással minden tanító és tanár tisztában van. Ám az alábbiakban öt olyan kötet rövid bemutatása következik, amelyeknek központi témája nyelv és oktatás kölcsönhatása, és amelyek konkrétan a kárpátaljai magyar iskolarendszer vonatkozásában szólnak eme lényeges kérdésről. Valamennyi kötet szorosan kapcsolódik a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolához, annak oktatóihoz, illetve a főiskolán belül működő kutatóintézetekhez. Ez természetes, hiszen a mára a kárpátaljai magyar nyelvű pedagógusképzés fellegvárává vált intézménytől elvárható, hogy oktatói ne csak a katedrán állva a hallgatóik, hanem írásaik, publikációik révén a már gyakorló pedagógusok felé is közvetítsék a modern tudományos kutatások tapasztalatait.

Az itt röviden ismertetett kiadványok közül a megjelenés időrendjében az első a *Nyelv, oktatás, politika* című kötet.[1] A mindössze 144 oldalas, ámde alapos könyv átfogó módon ismerteti az ukrajnai oktatási rendszer szerkezetét, áttekinti a kárpátaljai magyar iskolarendszer intézményeit, és részletesen foglalkozik azokkal a nyelvi és nyelvészeti problémákkal, amelyek Ukrajna függetlenné válása óta foglalkoztatják a helyi magyar politikusokat, nyelvészeket és pedagógusokat egyaránt, s amely kérdésekkel a további kötetekben is találkozhatunk. Ezek a kérdések a következők: a kárpátaljai magyar nyelvű oktatási struktúra egyenetlenségei; a kisebbségek anyanyelvi oktatáshoz való joga; az államnyelv oktatásának körülményei; az iskolai nyelvoktatás elméleti és módszertani gondjai. A szerzők joggal jutnak arra a következtetésre, hogy a nyelv, az oktatás és a politika szoros kölcsönhatása döntő egy-egy közösség sorsát illetően, hiszen: a nyelv megőrzése gyakorlatilag egyet jelent a kisebbségnek mint közösségnek a megmaradásával; az anyanyelvi oktatásnak lényeges szerep jut a nyelvmegtartásban; a politika pedig meghatározza, milyen nyelvi és oktatási jogai vannak az adott csoportnak.

A mi szavunk járása című kötet[2] is nyelv és társadalom szoros kapcsolatából kiindulva vezeti be az olvasókat a helyi magyar nyelvváltozatok világába. A szerzők nem titkolják azon szándékukat, hogy úgy foglalják össze a magyar nyelv kárpátaljai változatainak sajátosságait, hogy az tanulságul szolgáljon a pedagógusok számára is. A kézikönyvszerű kiadványban olvashatunk a kétnyelvűségről, típusairól, annak hatásairól a gyermeki nyelvfejlődésre, illetve arról is, hogy nem mindegy, milyen típusú bilingvizmus kialakítását tűzzük ki célul, s az sem lényegtelen, milyen oktatási módszerekkel kívánjuk elérni célunkat. A pedagógusok figyelmét főként azokra a részekre hívnám fel, amelyek a helyi magyar nyelvhasználat regionális jellegzetességeit (a kontaktushatásokat, a nyelvjárásiasságokat) tekintik át, na és természetesen arra a fejezetre, amely tudományos alapossággal igazolja, hogy az iskolának nem azért kell harcolnia, hogy ezek a jegyek eltűnjenek a tanulók beszédéből, hanem ellenkezőleg: ezek megőrzése és használati körük tudatosítása lenne a feladatunk.

A *Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról* című tanulmánygyűjtemény[3] több írása is szervesen kapcsolódik nyelv és oktatás kérdésköréhez. Orosz Ildikó a kárpátaljai magyar szórványvidék anyanyelvi iskolarendszerét ismerteti. Két tanulmány a kárpátaljai magyar középiskolások körében végzett kérdőíves vizsgálat adatain keresztül mutatja be egy-egy tanulmányban, hogy az a fajta anyanyelv-oktatási szemlélet, amely évtizedek óta üldözi a tanulók nyelvjárási beszédmódját, eredménytelen. A többi írás pedig olyan háttérinformációkat nyújt anyanyelvünkről és használóiról, amelyek segítenek nyelvünk működésének jobb megértéséhez.

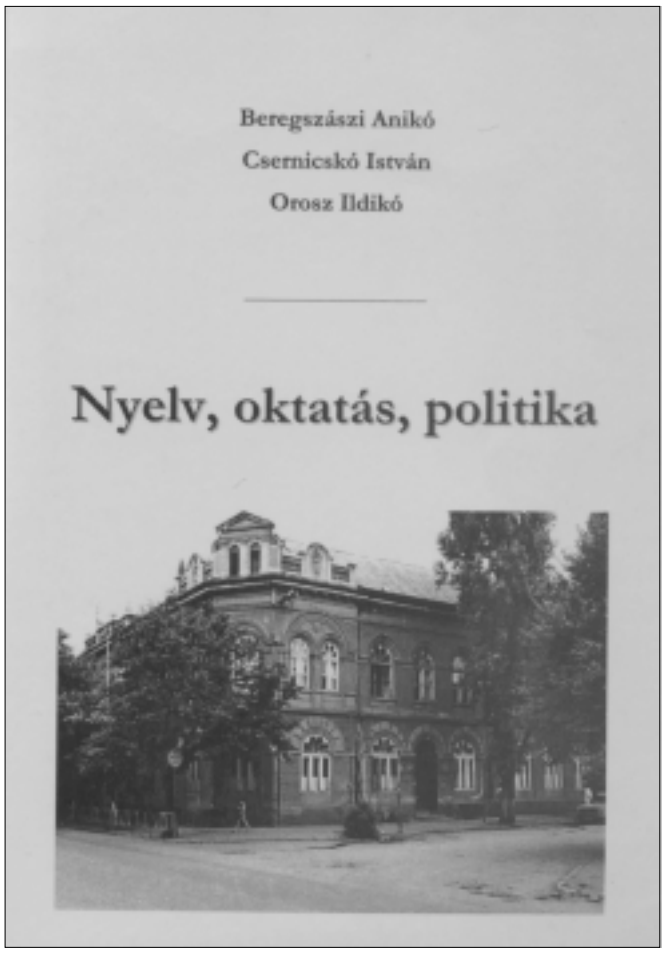

A Huszti Ilona szerkesztette *Idegennyelv-oktatás kisebbségi környezetben* címmel megjelent kötet[4] arra irányítja rá a figyelmet, hogy amikor nyelv és oktatás kapcsolatáról, problémáiról szólunk, nem feledkezhetünk meg az idegennyelv-oktatásról sem. A beregszászi főiskolán rendezett tudományos tanácskozás előadásait tartalmazó kiadvány tanulmányainak egyik része módszertani kérdésekkel foglalkozik, melyekben neves nyugati, magyarországi és kárpátaljai szakemberek osztják meg tapasztalataikat az olvasókkal. Az írások másik részéből kiderül, miért is van szükség arra, hogy minél többet tudjunk meg az idegen nyelvek oktatásának korszerű módszereiről; kiderül ugyanis, hogy kárpát-medencei összehasonlításban a kárpátaljai magyar fiatalok idegennyelv-ismerete messze elmarad más régió magyar fiataljainak nyelvtudásszintjétől.

Időrendben az utolsó könyv *…itt mennyit ér a szó?* címmel a napokban jelent meg.[5] Vidékünk két ismert magyar nyelvé-

szének munkája 13 tanulmányt tartalmaz, s közülük öt érinti közvetve vagy közvetlenül témánkat, azaz nyelv és oktatás összefüggéseit. A szerzők áttekintik, hogyan szabályozza az Ukrajna által 2003-ban ratifikált *A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája* a kisebbségek nyelvi, s ezen belül az anyanyelvi oktatáshoz való jogait. Külön írásban tárgyalják az államnyelv iskolai oktatásának körülményeit, megállapítva, hogy ezen a téren csak akkor számíthatunk előrelépésre, ha az állam elismeri végre, hogy az ukrán nyelv mint tantárgy oktatásának pedagógiai és társadalmi céljai nem azonosak a többségi és kisebbségi iskolákban, s ebből fakadóan az azokban használatos nyelvoktatási módszerek, illetve a tanulókkal szemben támasztott követelmények sem lehetnek egyformák. Következtetésük szerint az államnyelv oktatása csak akkor lehet sikeres a magyar tannyelvű iskolákban, ha az oktatásszervezők figyelembe veszik a nyelvtanulók helyzetének sajátosságait. Három különböző tanulmányban foglalkoznak a kárpátaljai magyar középiskolások nyelvhasználatával, illetőleg azzal, hogyan, milyen szemléletben oktatják iskoláinkban tanulóinknak saját anyanyelvüket. Nyelvészeti, pedagógiai és emberi jogi érvekkel bizonyítják annak a szemléletnek a tarthatatlanságát, amely szerint minden, ami nem része az eszményi standard nyelvváltozatnak (irodalmi nyelvnek), hibának számít. Tudományosan megalapozott álláspontjuk szerint az egyetlen elfogadható nyelvoktatási gyakorlat az, ha elismerjük és a tanulókkal megismertetjük valamennyi nyelvváltozat értékét, és a standardot nem a többi dialektus helyett, hanem azok mellé sajátíttatjuk el.

A fent röviden ismertetett könyvek mindegyike hasznos és értékes olvasmánya lehet valamennyi kárpátaljai magyar pedagógusnak. A bemutatásra került kötetek ugyanis közelebb hozzák a modern nyelvészeti kutatások eredményeit, könnyen érthetően, szemléletesen tárgyalják a nyelvtudományi kutatások legújabb vívmányait, azok oktatási vonatkozásait. Csak rajtunk, pedagógusokon múlik, mennyit tudunk ebből hasznosítani mindennapi munkánk során.

Márku Anita
a Hodinka Antal Intézet
(KMF) fiatal kutatója

Irodalomjegyzék:

[1] **Beregszászi Anikó, Csernicskó István, Orosz Ildikó:** Nyelv, oktatás, politika. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász, 2001; 144 oldal.

[2] **Csernicskó István** szerk.: A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász, 2003; 292 oldal.

[3] **Beregszászi Anikó, Csernicskó István** szerk., Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról. PoliPrint, Ungvár, 2004; 152 oldal.

[4] **Huszti Ilona** szerk., Idegennyelv-oktatás kisebbségi környezetben. PoliPrint, Ungvár, 2004; 124 oldal.

[5] **Beregszászi Anikó, Csernicskó István**: …itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról. PoliPrint, Ungvár, 2004; 208 oldal.

Megtört a jég

Új angol tankönyv a magyar iskolások számára

Ahány nyelv, annyi ember – tartja a mondás. Ahhoz viszont, hogy nyelveket tanuljunk, jó tankönyvekre is szükség van. A kárpátaljai magyar iskolások többsége ez idáig olyan könyvekből tanulta az idegen nyelvet, amelyben pl. az angol szavak ukrán fordítását adták meg. Ez pedig abszurd helyzet, hisz gyermekeink az ukránt sokkal gyengébben beszélik, mint az idegen nyelvet. (Hogy mi ennek az oka? Arról már írtunk, s több tanulmány alapjául is szolgálhatna ez a téma. Viszont tény: a magyar gyerekek számára az ukrán is idegen nyelv, azt ilyen hozzáállással is kellene tanítani, nem pedig második anyanyelvként. Merthogy ilyen nem létezik!) Ha egy idegen szót egy még idegenebbel helyettesít a gyerek, értelmes szöveget nehezen tud összehozni. Nekünk pedig – szülőknek, pedagógusoknak – az az elsődleges feladatunk, hogy minél tájékozottabb, több nyelvet beszélő, **európai** embereket neveljünk.

A közelmúltban a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa gondozásában, Fábián Márta és Hires Emőke szerkesztésében megjelent a másodikosok számára írott angol nyelvkönyv.

– A XXI. század embere nem lehet meg legalább egy nyugati nyelv ismerete nélkül. A magyar tannyelvű iskolák talán az idegen nyelvek oktatására szolgáló tankönyvekkel vannak a leggyengébben ellátva. Éppen ennek kiküszöbölésére kísérleti jelleggel megjelentettük Hires Emőke–Fábián Márta *English with You and Me* c. könyvét a 2. osztály számára, mely tankönyv és munkafüzet egybeépítve. A kiadvány hivatalos tankönyvként való engedélyezésének folyamatát elindítottuk. Remélhetőleg folyamatossá tudjuk tenni a többi osztály számára is az angol nyelv oktatására szolgáló tankönyvek kiadását – mondja Gönczy Sándor, a KMPSZ Tankönyv- és Taneszköztanácsának elnöke.

– A tankönyv elkészítésének az alapötlete körülbelül egyidős a kárpátaljai magyar főiskolával – veszi át a szót Fábián Márta, az egyik szerző. – Már a tanintézmény – akkor még Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola – működésének első évében felvetődött az önálló angol nyelvkönyv összeállításának gondolata a magyar tannyelvű iskolák számára. Erre azonban különböző okok miatt sokáig nem került sor, mígnem a 2001/2002-es tanévben az Ukrajnai Oktatási Minisztérium kísérleti jelleggel bevezette az idegen nyelv oktatását néhány általános és középiskola alsó tagozatának második osztályában, s ezt követően 2002 szeptemberétől vált kötelezővé minden iskolában. Mivel vidékünk

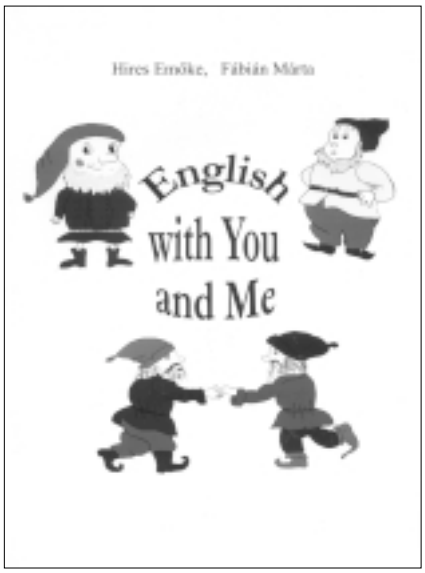

magyar tannyelvű iskoláiban nem volt hagyománya az idegennyelv-oktatásának kisiskolás korban, a tanárok számos nehézséggel találták magukat szemben.

– A legnagyobb probléma a tankönyvhiány volt – veszi át a szót Hires Emőke, a kiadvány másik szerzője. – Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy itt az ideje a ko-

rábbi elképzeléseket megvalósítani. A körülmények is úgy alakultak, hogy a Magyar Köztársaság Oktatási Minisztériuma és a Márton Áron Szakkollégium pozitívan bírálta el pályázatunkat, támogatta vállalkozásunkat. Az első kiadás 1000 példányban jelent meg és a 2004/2005-ös tanévben kipróbálásra kerül azon általános és középiskolák 2. osztályaiban, melyektanítói a KMPSZ által szervezett Kölcsey Nyári Pedagógusakadémián jelentkeztek a feladatra, illetve akik a későbbiekben jelezték ez irányú hajlandóságukat.

– Tudjuk, hogy ennek a könyvnek a megszületése, megjelenése csak első lépés a probléma megoldására – folytatja Fábián Márta. – Azonban reméljük, hogy sikerült érdekesebbé, változatosabbá tenni az angol nyelv elsajátításának alapjait. Ebben segít, hogy ezentúl az anyanyelvre építve tehetik ezt meg vidékünk magyar iskolásai. Kezdetektől fogva érződött Isten áldása munkánkon, mert olyan csodálatos emberekkel vett körül és rajtuk keresztül segített minket, akiknek önfeláldozó munkája és segítőkészsége nagyban hozzájárult vállalkozásunk eredményességéhez. Köszönettel tartozunk számos kollégánknak, diákunknak, akik észrevételeikkel, tanácsaikkal segítették munkánkat. Többek között Sean Thompson anyanyelvi lektornak, illetve Ábrahám Károlynénak (Budapest), aki tapasztalt tankönyvíró és -bíráló lévén nemcsak szakmai tanácsokkal látott el, hanem lelki és szellemi támogatónk volt mindvégig.

– Fontosnak tartottuk mindemellett azt is, hogy az általunk szerkesztett könyv megfeleljen azon elvárásoknak, melyeket az Oktatási Minisztérium támaszt az elsajátítandó anyagokkal kapcsolatban – mondja Hires Emőke. – Igyekeztünk egy diák-központú könyvet létrehozni. Ezúttal szeretnénk megköszönni Hires Kornélia, ill. Jankovics Mária segítségét is, akik nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy egy ilyen minőségű könyv születhetett meg. Sajnos hátrányai is vannak a könyvnek, többek között az, hogy nem tartalmaz hanganyagot, ezért ezen feladatok esetén általában a tanár kell, hogy ezt a hiányt pótolja. A könyv tartalmaz egy viszonylag gazdag mellékletekkel bővített részt is, melyben az énekek hanganyaga, egy nyelvtani összefoglaló, szószedet, ill. udvariassági kifejezések gyűjteménye található. **m.e**

Tájékoztató a 2005/2006-os tanévre magyarországi felsőoktatási intézményekbe jelentkező határon túli magyar diákok számára

A magyarországi oktatási intézményekben 2005-ben jelentősen módosul az érettségi és a felvételi rendszer. A korábbiaktól eltérően az érettségi vizsga eredményeinek lesz döntő jelentősége a felvételi jelentkezés elbírálásában. A felvételi pontszámot az érettségi eredmények és a középiskolában elért tanulmányi eredmények (ún. hozott pontszám) alapján állapítják meg. A középiskolai tanulmányi eredmények alapján pontszámot csak osztályzatból lehet képezni, a következők szerint:

a) öt tantárgy: a magyar nyelv és irodalom, a történelem, a matematika, egy választott tárgy, valamint egy választott idegen nyelv (vagy nemzetiségi nyelv és irodalom) utolsó – tanult – két év végi érdemjegyeinek összege, valamint

b) az érettségi érdemjegyek átlagának kétszerese, egész számra kerekítve.

Ebben az évben először ún. „rendes" érettségi vizsgát (a középiskolai tanulmányi követelmények teljesítése után első alkalommal tett vizsga) két szinten – középszinten és emelt szinten – lehet tenni.

A külföldön vagy külföldi rendszerű középiskolában folytatott tanulmányok során szerzett osztályzatokat, továbbá az érettségi vizsgán elért eredményeket hozott pontként a felsőoktatási intézmény szabályzatában meghatározott esetben és módon figyelembe lehet venni.

Külföldi oktatási intézményben szerzett és a Magyar Köztársaságban egyenértékűnek elismert érettségi bizonyítvány eredményeit felvételi szempontból a bemutatott okmány alapján az a felsőoktatási intézmény minősíti, ahová a jelentkező jelentkezési lapját benyújtja. Az eljárás során a felsőoktatási intézmény a felvételi tantárgyakból megállapítja az egyes tantárgyak vizsgaszintjét és százalékos eredményét.

A külföldi érettségi vizsgán elért eredményeket a felsőoktatási intézmények valószínűleg középszintűnek fogják értékelni.

A határon túli magyar jelentkezők számára problémát jelenthetnek az alábbiak:

– A jelentkező az adott felvételi tantárgy(ak)ból nem tett érettségi vizsgát.

– A jelentkező a felvételről szóló döntés időpontjáig (a magyarországi nappali tagozatos szóbeli érettségi vizsgák befejezését követő 30 nap) nem tudja eljuttatni érettségi vizsga eredményeit a felsőoktatási intézményhez.

Az Országos Közoktatási és Értékelési Vizsgaközpont (OKÉV) tájékoztatása szerint lesz lehetőség arra, hogy a határon túli magyar jelentkezők Magyarországon érettségi vizsgát tegyenek. **A vizsgára jelentkezés határideje 2005. február 15.** Ha a jelentkező emelt szinten tesz sikeres vizsgát, többletpontokat kaphat az alábbiak szerint:

A felsőoktatási intézmény a felvételi eljárás során a szakcsoportoknál jelentkezési feltételként, illetve választható módon meghatározott tantárgyakból az emelt szinten teljesített legalább közepes érettségi vizsgáért 7 többletpontot ad. Az adott alapképzési szakon, szakpáron többletpont legfeljebb két emelt szinten teljesített tantárgyi vizsgáért adható. Amennyiben az adott szakcsoportnál csak egy érettségi vizsgatárgy szerepel kötelező módon, a felsőoktatási intézmény a második emelt szinten teljesített tantárgyi vizsgáért adható többletpontot a kötelező érettségi vizsgatárgyak valamelyikéből tett emelt szintű érettségi vizsgáért biztosítja. Nem jár többletpont akkor, ha jelentkezési feltétel az adott szakon, szakpáron az emelt szintű érettségi vizsga.

/Többletpont jár továbbá az államilag elismert nyelvvizsgá(k)ért az alábbiak szerint:

A felsőoktatási intézmény legfeljebb két államilag elismert vagy azzal egyenértékű nyelvvizsgáért nyelvvizsgánként

a) középfokú C típusú nyelvvizsga esetén 7 pontot,

b) a felsőfokú C típusú nyelvvizsga esetén 10 pontot ad.

Amennyiben a magyarországi felsőoktatási intézménybe jelentkező diák a fentiek miatt – vagy a kapható többletpont érdekében – érettségi vizsgát kíván tenni Magyarországon, a jelentkezés benyújtása előtt feltétlenül vegye fel a kapcsolatot az OKÉV Központi Főigazgatóságával. A Központi Főigazgatóság és a Regionális Igazgatóságok elérhetőségeit a ***www.okev.hu*** honlapon lehet megtalálni.

Az érettségi vizsga letétele nem ingyenes. *Az OKÉV által szervezett közép és emelt szintű vizsgák várható díja: két vizsgarészből álló vizsgákra 6000 Ft/vizsga, egy vizsgarészből álló vizsgákra 4000 Ft/vizsga, informatika és emelt szintű idegen nyelvi érettségi esetében 10000 Ft/vizsga.* A befizetésről szóló igazolást a jelentkezési laphoz mellékelni kell.

a) Az érettségi, írásbeli vizsgák kezdő napja

– a nemzetiségi és a két tanítási nyelvű középiskolákban 2005. május 6.,

– az egyéb középiskolákban 2005. május 9.

b) Az emelt szintű szóbeli érettségi vizsgákat 2005. június 8. és június 14. között, a középszintű szóbeli érettségi vizsgákat 2005. június 20. és július 1. között kell megtartani

Az érettségi vizsgák időpontjától a **11/2004. (III. 24.) OM rendelet a 2004/2005. tanév rendjéről** ad részletes tájékoztatást. A rendelet megtalálható az Oktatási Minisztérium honlapján (www.om.hu/Közoktatás)

A vizsgákról, a vizsgakövetelményekről az OKÉV honlapján (Érettségi vizsgák/Kétszintű érettségi 2004/2005) található részletes információ.

Az érettségi vizsgára való jelentkezés nem helyettesíti a felvételi jelentkezést, melynek határideje szintén 2005. február 15.

Az Oktatási Minisztérium (Felsőoktatás) honlapján megtalálható a **269/2000. (XII. 26.) Korm. Rendelet a felsőoktatási intézmények felvételi eljárásainak általános szabályairól,** ez tartalmazza az érettségi vizsgaeredmények felvételi ponttá váltását is.

Az Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda (OFFI) honlapján – www.felvi.hu – többféle szempontból végezhető keresés. A Felvételi eljárás/Általános tudnivalók/Amit minden jelentkezőnek tudnia kell c. részben foglaltakat célszerű alaposan áttanulmányozni. A legrészletesebb tájékoztatást a 2004. december 15-én megjelent **Felsőoktatási felvételi tájékoztató** adja, mely kapható a magyarországi könyvesboltokban.

Kárpátaljai magyar kulturális intézmények

(Részlet A határon túli magyar kulturális intézmények című zárótanulmányból)

1. A kutatási program leírása

1. 1. Az adott régióban (Kárpátalján) résztvevő kutatóműhelyek, konzulensek, munkatársak

A kutatás előzménye

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztályának kezdeményezésére 2002. szeptember 27-én összehívott szakértői értekezleten született a döntés, hogy a 2000–2001-ben összeállított határon túli magyar oktatási intézményi adattár mellett létre kell hozni a kisebbségi magyar kulturális intézmények és szervezetek adatbázisát.

A kutatási program résztvevői és szervezeti felépítése

A Magyarországgal szomszédos országokban élő magyar kisebbségek kulturális intézményeinek legfontosabb mutatóit kérdőíves lekérdezéssel feltáró kutatás elméleti, módszertani és gyakorlati kérdéseinek tisztázására magyarországi és határon túli szakértőkből, kutatókból álló kutatócsoport jött létre.

A programban a következő *kárpátaljai* szervezetek/intézmények vettek részt:

- *Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége* – Ungvár (kérdőívek lekérdezése);
- *LIMES Társadalomkutató Műhely – Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola,* Beregszász (regionális elemzéstanulmány elkészítése, az adatok frissítésének, a második körös lekérdezésnek – kimaradt intézmények – előkészítése).

A munka folyamatosságát a kutatócsoport magyarországi tagjaiból álló operatív tanács kéthetenkénti (vagy a munkától függően gyakoribb) rendszeres értekezletei, illetve a kutatócsoportokhoz, az adatgyűjtésben és elemzésben résztvevő emlékeztetők biztosították.

1. 2. A lekérdezett intézmények, szervezetek

A kisebbségi magyar kulturális intézményrendszer adatfelvétele 2003 áprilisa és júliusa között történt. Négy fő kategóriában és azon belül tizenöt alkategóriába soroltuk be a lekérdezett 161 intézményt, szervezetet.

Ez a határon túli régiókban lekérdezett és működő 2 824 kulturális intézmény és szervezet 5,67 százaléka.

1. 3. A régió kapcsolódó kutatásai

A kisebbségi kultúra intézményi ellátottságával az elmúlt évtizedben *több tanulmány* is foglalkozott (Gabóda 2002., Csernicskó 1998), illetve elkészült *a kárpátaljai magyar kulturális szervezetek, intézmények, társaságok, egyházak, alapítványok stb. névjegyzéke* (Lator 1995). Az intézményekről/szervezetekről viszont mind a mai napig adattár nem készült, hacsak nem tekinthetjük annak a dr. Kasza Sándor (2000) szerkesztésében megjelent kézikönyvet a Kárpát-medencében élő magyarságról, amely tartalmaz egy *nonprofit* és *gazdasági adattárat* a kárpátaljai magyarság intézményeiről/szervezeteiről.

2. A régió kulturális intézményrendszerének legfontosabb jellemzői

2. 1. Az intézmények/szervezetek működésének általános jellemzői

2. 1. 1. A régió intézmény/szervezettípus szerinti tagoltsága

Az 2. 1. táblázat összesítve tartalmazza a felmért intézménytípusokat kategóriák szerinti bontásban. Az adatgyűjtés során az intézmények besorolása általában viszonylag könnyen sikerült, ám olykor előfordultak problémák, és egy-két esetben nem sikerült megjelölni a megfelelő kategóriát. Szerencsére ez utóbbiak elenyészően kis száma nem veszélyeztette azt, hogy általános képet alkossunk a régió magyar kulturális intézményrendszerének főbb szerkezeti jellemzőiről. A táblázatból jól látható az az elsőre nem meglepő összefüggés, hogy az intézmények/szervezetek számaránya megegyezik a régió magyar nemzetiségű lakosainak számával. Érdekesség, hogy ha a felmért intézmények/szervezetek számát kiegészítjük három nullával, akkor „kis jóindulattal" nagyságrendekben, közelítőleg megkapjuk a régió magyar nemzetiségű lakosainak a számát. Ha Kárpátalján nem vesszük figyelembe a gyakorlatilag már nem működő, de a felmérés adattárába bekerült 18 intézményt, akkor is igaz a fenti összefüggés. Ez azt jelenti, hogy durván ezer főre egy intézmény/szervezet esik. Kárpátalja (Ukrajna) a maga alig több mint másfél százas magyar intézményhálózatával végül is átmenetet képez a felmérésben részt vett nagy (Belső-Erdély, Partium, Székelyföld, Felvidék) és kis (Muravidék) régiók között.

A kárpátaljai kulturális intézmények/szervezetek nem képeznek egy masszív és eléggé tagolt hálózatot, sok típus (pl. levéltár, elektronikus média, internetes portál, zene- és táncművészeti csoport, irodalmi kör, képző-, népművészeti alkotóműhely) esetében csak néhány intézményről/szervezetről beszélhetünk, ám egyértelműen megkülönböztethető a kisrégiók (pl. Muravidék) rendkívül koncentrált, alapvetően csak egy-két integráló szervezet köré szerveződő kisebbségi intézményrendszerétől.

Intézmény- és szervezettípus szerint igen komoly különbségeket találunk. Ha elfogadjuk azt a megállapítást, hogy a kis-

2. 1. táblázat: Intézmény/szervezettípusok kategória szerinti megoszlásban (N=161)

N	Kód	Intézmény/szervezettípus	Szám
1.	11	Könyvtár	17
2.	12	Levéltár	2
3.	13.	Múzeum	5
4.	14	Egyéb gyűjtemény	4
5.	21	Könyvkiadó	20
6.	22.	Sajtó	28
7.	23	Elektronikus média	2
8.	24	Internetes portál	2
9.	31	Színház (opera)	1
10.	32	Zeneművészeti csoport	3
11.	33.	Táncművészeti csoport	1
12.	34	Irodalmi kör	5
13.	35	Képző-, ipar-, fotó-, népművészeti alkotóműhely	3
14.	37	Ismeretterjesztő, honismereti szervezet, klub	17
15.	41	Komplex kulturális szervezet, intézmény	51
		Összesen	161

régiók kulturális intézményrendszerére jellemző az egy-egy nagyobb, többirányú tevékenységet folytató intézményben történő koncentrálódás, akkor ezt inkább úgy kell pontosítanunk, hogy ez Kárpátalja (Ukrajna) esetében is különösen igaz. A táblázatra tekintve ugyanis láthatjuk, hogy a *komplex intézmények/szervezetek* vannak többségben (N=51, 31,7%). Emellett egy másik nem meglepő eredménye a kutatásnak, hogy a nemzeti identitás megőrzésében klasszikusan fontos szerepet játszó, a kisebbségi kultúra közvetítésére leginkább alkalmas intézmény/szervezettípusok dominálnak. Ilyenek a *könyvtárak* (N=17, 10,6%), *sajtótermékek* (N=28, 17,4%) és *könyvkiadók* (N=20, 12,2%), illetve az *ismeretterjesztő* és *honismereti klubok* (N=17, 10,6%).

A magyar nyelvű könyvtárak valójában ennél is lényegesen magasabb számban vannak jelen a térségben, de adatfelvételi problémák miatt jelentős részük nem került be a felmérésbe. Viszonylag kevés reprezentánssal vannak jelen a mintában a kulturális intézményrendszer „alappilléreinek" tekinthető *múzeumok* (N=5, 3,1%) és *egyéb gyűjtemények* (N=4, 2,5%), valamint a magyar kultúra közvetítésében fontos szerepet játszó *elektronikus média* (N=2, 1,2%). A sok nyomtatott sajtóval együtt viszont az ő jelentőségük sem vitatható. A felsorolt intézmény/szervezettípusok esetszámai viszont megfelelnek a kárpátaljai magyarság lélekszámának.

Meglepőnek tűnhet viszont, hogy a kisebbségi kultúra megőrzésében fontos szerepet játszó intézmény/szervezettípusok közül alig vannak jelen a mintában a *zene-* (N=3, 1,9%) és *táncművészeti* (N=1, 0,6%) csoportok, valamint a különböző *alkotóműhelyek* (N=3, 1,9%). Utóbbiak kis száma valószínűleg módszertani problémákkal is összefügghet: jelentős részük nem hivatalosan bejegyzett/nyilvántartott csoportként működik, illetve nehezen „megragadható" kört, alkotócsoportot jelent.

2. 1. 2. Intézményi/szervezeti önállóság

A vizsgálat jellegéből adódóan külön-külön kerültek felmérésre azok az intézmények/szervezetek, amelyek ugyan egy másik intézményen/szervezeten belül, ám attól mégis jól elkülöníthetően fejtik ki tevékenységüket (önálló vezetővel, tagsággal rendelkeznek vagy szakmai tevékenység szempontjából különálló egységet, alkotnak, általában szervezetileg is elkülönülnek az „anyaintézetüktől"). A fő cél így nem az volt, hogy ezen összetett intézmények közötti, olykor rendkívül bonyolult viszonyrendszereket minél szélesebben feltérképezzük, hanem hogy megragadjuk azokat az intézményi/szervezeti egységeket, amelyek a régió magyar kulturális intézményrendszerében egy-egy kulturális tevékenységtípus szerinti alrendszerének önálló szereplőiként működnek.

A kutatási eredmények alátámasztották az ezzel kapcsolatos előfeltevéseinket, vagyis, hogy fontos intézményi és szervezeti szereplők maradtak volna ki a felmérésből (vagy kerültek volna be csak érintőlegesen, néhány adat szintjén), ha nem reflektálunk erre az intézményi összetettségre. Az adatok (2. 2. táblázat) szerint ugyanis igen sok felmért intézmény működik lényegében más intézmény/szervezet keretein belül: a kérdezettek 36 százaléka nyilatkozott így. Ha részletesebben vizsgáljuk az eredményeket, akkor az intézménytípusok közötti különbségeken túl azonban a kérdés problematikussága is szembeötlik. Az *ismeretterjesztő* és *honismereti* szervezetek, klubok esetében tapasztalt magas arány (65,0%) nem meglepő, hiszen ezek a kulturális intézmények/szervezetek jelentős részben valóban egy szakmai-érdekvédelmi szervezethez tartoznak. A nyomtatott sajtókiadványok itt tapasztalt magas aránya (35,7%) azonban valószínűleg abból származik, hogy a válaszadó intézmények képviselői az adott lapot kiadó intézmény (elsősorban járási és megyei önkormányzatok) „alá" tartozónak tüntették fel a lapot, ami ennél a kategóriánál bizonyos mértékig helyes értelmezés, másrészről viszont bizonyos szempontból elfedi a kérdés eredeti irányultságát. A más intézménynek alárendelt könyvtárak magas száma (58,8%) egyértelműen azt mutatja, hogy a kérdést itt valószínűleg sokszor félreértették a válaszadók, illetve a kérdezőbiztosok, hiszen az ő értelmezésükben egy települési könyvtárat gyakran a megyei vagy járási könyvtárhálózat intézményesült részeként, a hálózat „alá" tartozó egységként tüntették fel.

Összegezve, ha a kérdés módszertani problematikusságát nem is hagyjuk figyelmen kívül, akkor is elmondhatjuk, hogy *a kárpátaljai magyar kisebbségi kulturális intézményrendszer egy jelentős része (közel fele) nem teljesen önálló, hanem más intézmények/szervezetek keretein belül működő, így csak részleges autonómiával rendelkező egységekből/szervezetekből áll.*

2. 1. 3. Az intézmény/szervezetalapítás időszaka

A felmért intézményektől/szervezetektől természetesen azt is megkérdeztük, hogy melyik évben alakultak, illetve jegyezték be, vették nyilvántartásba őket hivatalosan is. Feltételeztük, hogy a két évszám valószínűleg nem fog egybeesni, különösen a civil szféra különböző szervezeteinél. Előfordulhat ugyanis, hogy egy kulturális vagy művészeti csoport már évek óta működik, amikor eljut oda, hogy akár gyakorlati praktikussági okokból (pl. a pályázatokon való hivatalos részvételi lehetőség céljából), akár csak egyszerűen elérve a szervezeti fejlődés egy adott szintjét, formálisan is létrehozza a valójában már működő egyesületet, polgári társulást. Nem elhanyagolható azonban azoknak a szervezeteknek a száma sem, amelyek egyáltalán nem érzik szükségét a hivatalos bejegyzésnek, de ettől még tevékenységük a régió magyar kulturális intézményrendszerének fontos részét képezi. Vizsgálatunk részben ez utóbbiakra is kiterjedt, bár az ő esetükben éppen a hivatalos működés, bejegyzés hiánya miatt kevésbé reménykedhettünk a megközelítőleg teljes feltérképezésben.

2. 2. táblázat: Az intézmény/szervezet része-e, önálló egysége-e más intézménynek/szervezetnek? (Az intézmény/szervezettípusok kategória szerinti megoszlásban) (N=161)

Kód	Intézmény/szervezettípus	Szám	Igen	%	Nem	%	Nem válaszolt	%
11	Könyvtár	17	10	58,8	6	35,3	1	5,9
12	Levéltár	2			2	100		
13	Múzeum	5	1	20,0	4	80,0		
14	Egyéb gyűjtemény	4	1	25,0	3	75,5		
21	Könyvkiadó	20	7	35,0	4	20,0	9	45,0
22	Sajtó	28	10	35,7	10	35,7	8	28,6
23	Elektronikus média	2			2	100		
24	Internetes portál	2	1	50,0			1	50,0
31	Színház (opera)	1			1	100		
32	Zeneművészeti csoport	3			3	100		
33	Táncművészeti csoport	1					1	100
34	Irodalmi kör	5			4	80,0	1	20,0
35	Képző-, ipar-, fotó-, népművészeti alkotóműhely	3			2	66,7	1	33,3
37	Ismeretterjesztő, honismereti szervezet, klub	17	11	65,0	3	17,5	3	17,5
41	Komplex kulturális szervezet, intézmény	51	18	35,3	23	45,1	10	19,6
	Összesen	161	59	36,3	67	42,0	35	21,7

Az alábbiakban elsősorban a tényleges működés elemzésére helyezzük a hangsúlyt, ezért a hivatalos bejegyzés időpontja helyett az alapítás évére vonatkozó eredményekre térünk ki röviden.

Ha a felmért magyar intézmények/szervezetek létrejöttének, megalakításának általános dinamikáját nézzük Kárpátalján (Ukrajnában), akkor láthatjuk, hogy az utóbbi közel két évtizedben lényegében viszonylag folyamatos lassú csökkenéssel állunk szemben. 1991 óta szinte egyenlő arányú a csökkenés az egyes periódusokban (figyelembe véve természetesen, hogy a 2001–2003 közötti szakasz valójában egy 2,5 éves intervallumot jelöl). Az 1991–1995 közötti időszak (az intézmények/szervezetek 37,6 %-a alakult ebben az időszakban) mindenképpen egy kiemelkedő időszaka a kulturális intézmények/szervezetek alakulásának (a szovjet időszakhoz viszonyítva), ami a politikai-társadalmi rendszerváltásnak tudható be. A következő időszakban viszont a függetlenné vált Ukrajna nehéz gazdasági helyzetének következtében jelentős csökkenés regisztrálható.

Az 1945–1989. év között (a Szovjetunió idején) alakult intézmények/szervezetek (25,6 %, *komplex intézmények: elsősorban művelődési házak*) egy nagyobb múltra visszanyúló tevékenységet végző intézményrendszer elemeinek tekinthetők; az 1945 előttiek (2,4 %, *nyomtatott sajtó*, főleg a Csehszlovák korszakból, 1920–1938) pedig egy szinte történelmi mértékű beágyazottságot feltételeznek. Jóllehet épp ez a kategória vethet fel problémákat a kérdés értelmezését illetően.

2. 1. 4. A tevékenység magyar jellege

A vizsgálat alapvető kiindulási pontja volt, hogy azok az intézmények/szervezetek kerüljenek felmérésre, amelyek kulturális vonatkozású tevékenységük során valamilyen módon a magyar kultúra és hagyomány ápolására („művelésére") irányulnak. Hogy tevékenységük, illetve annak célja pontosan milyen arányban tekinthető „magyar"-nak, természetesen nehezen mérhető. Ennek ellenére arra kértük a megkeresett intézményeket/szervezeteket, hogy saját megítélésük, belátásuk szerint ítéljék meg ezt saját tevékenységük tekintetében.

Az intézmények döntő többsége (56,0%) alapvetően a magyar kultúra ápolásában, ételeinek megőrzésében határozta meg kulturális tevékenységét. Az adatok értelmezésével kapcsolatban azonban meg kell jegyezni, hogy nemcsak önmagában az önbevallásos jelleg miatt kell óvatosan kezelnünk ezeket az adatokat (pl. mert a kérdezettek esetleg részben egy feltételezett elvárásnak megfelelve hajlottak a „pozitívabbnak" tűnő válaszra), hanem azért is, mert a társadalmi szervezetek, polgári társulások esetében lehetséges, hogy egyes csoportok a tagság etnikai összetételét is „beleszámították" a magyar jelleg meghatározásába.

A főbb intézménycsoportok szerinti megoszlások alapján egy lényeges összefüggésre mutathatunk rá: a kulturális értékek ápolásban, megőrzésében fontos szerepet játszó közgyűjteményeknek (könyvtárak, levéltárak, egyéb gyűjtemények, múzeumok) közel fele a régióban általánosabb közművelődési funkciót tölt be, mint pusztán a magyar kultúra értékeinek gondozása, megismertetése. Nyilvánvaló, hogy egyrészt a könyvtárak és múzeumok jelentős része nem csak a magyar nyelvű kiadványok és egyéb, a magyar kultúrával kapcsolatos gyűjtemények gondozását végzi, másrészt viszont a különböző művészeti csoportok, (pl. táncegyüttesek, énekkarok, színjátszó csoportok) hangsúlyosabban kötődnek a nemzeti kisebbség hagyományainak ápolásához, jelenkori kulturális értékeinek közvetítéséhez.

2. 1. 5. Az intézmény/szervezet működési keretei

A vizsgálati eredmények arról tanúskodnak, hogy a magyar kisebbségi kulturális intézményrendszer évről évre egyre több lábon álló hálózatot jelent, amelyben az egyes intézményi/szervezeti szereplők különböző keretek között és eltérő tulajdonosi-működtetési struktúrában tevékenykednek. Az utóbbi másfél évtized egyik legfontosabb jelensége, hogy folyamatosan nő a civil kezdeményezések, az állami szférától független finanszírozású és irányítású intézmények és főleg szervezetek szerepe. Emellett természetesen továbbra is elengedhetetlen a magyar kultúra ápolásában kulcsfontosságú helyet betöltő, döntően költségvetési (állami vagy önkormányzati) pénzekből gazdálkodó kulturális intézményeknek (pl. könyvtárak, múzeumok, művelődési házak) megtartása, erősítése.

A különböző működési formák mind érdemleges arányban képviseltetik magukat a felmért intézmények/szervezetek körében, hiszen kulturális szféráról lévén szó még a legkisebbnek számító csoport, a gazdasági szervetek 8,0 %-os aránya sem elhanyagolható. A költségvetési intézmények fontosságáról fentebb már több helyen szóltunk: 15,0 %-os arányuk – „tartalmi" jelentőségükön túl – számosságukban is jelentős helyet biztosít nekik (különösen a helyi-területi önkormányzatok által működtetett intézmények száma jelentős, a közvetlen állami költségvetésből finanszírozott intézmények már kisebb számban fordulnak elő). A legnagyobb csoportot nem meglepő módon a különböző társadalmi szervezetek teszik ki (42,0 %). Közülük azonban nem mindegyik működik hivatalosan is, hiszen az összes felmért csoport 3,0 %-a a „egyéb, nem bejegyzett szervezetként" tevékenykedik. Végül meg kell említeni a kulturális szférában is egyre nagyobb hangsúlyt kapó alapítványokat: a felmért intézmények, szervezetek több mint egytizede (3,0 %) működési formáját tekintve ebbe a csoportba tartozik.

Ha intézménytípus szerinti bontásban vizsgáljuk a működési formák előfordulásait – az eredmények nem meglepőek. A múzeumok és a közgyűjtemények (78,0 %), illetve a könyvtárak (47,1 %) sorában találkozunk legnagyobb arányban költségvetési működési formával. A többi intézménytípusnál viszont az egyesületi és gazdasági szervezetek a legtipikusabb szerkezeti formák.

2. 2. Ingatlanhasználat

Három csoportot különítettünk el annak alapján, hogy kinek a tulajdonát képezi az az ingatlan, ahol a kérdezett intézmény/szervezet működik. Az első csoportba tartoznak azok az intézmények, amelyek saját tulajdonát képezi a szóban forgó ingatlan, a másodikba azok, amelyek azt az államtól vagy az önkormányzattól bérlik, a harmadikba pedig a nonprofit (alapítvány, egyház), illetve egyéb szervezet tulajdonát, képező ingatlant használók (2. 4. ábra). Ennél a kérdésnél értelemszerűen több választ is adhattak a kérdezett intézmények és szervezetek, hiszen egy adott ingatlan tulajdonjoga nem feltétlenül kizárólagos mindenütt: pl. az önkormányzat és az állam, vagy egy cég és egy önkormányzat stb. közösen is birtokolhatja azt.

Meglepő, hogy elég jelentős azon intézmények/szervezetek száma (32,0 %), amelyek saját tulajdonú ingatlannal rendelkeznek. Az államtól vagy önkormányzattól bérli az ingatlant a kulturális szervezetek/intézmények közel fele (43,0 %). Ezen a csoporton belül legmagasabb a területi önkormányzatok tulajdonában levő ingatlanok száma (a helyi önkormányzatok tulajdonában levő ingatlan (19,9 %). Az intézmények/szervezetek egynegyedénél (25,0 %) nonprofit szervezetek (vagy egyéb szervezetek) az ingatlan tulajdonosok. Meglepő viszont, hogy saját csoportján belül alacsony az egyházi ingatlanok száma (1,9 %). Ez utóbbi is jelzi, hogy Kárpátalján nem sikerült teljes mértékben megoldani az egyházi ingatlanok visszaadásának kérdését.

Az adatok összevetéséből kiderül, hogy Kárpátalján a saját tulajdonnal rendelkező intéz-

mények között alacsony azoknak az aránya, amelyeknek költségvetési lenne a működési formája. A saját tulajdonnal rendelkező intézmények között az egyesületi működési forma dominál (67,0 %).

Azon intézmények esetében, ahol az ingatlanok az állam vagy az önkormányzatok tulajdonát képezik, legmagasabb arányban a költségvetési működési forma jelenik meg (46,3 %). De az egyesületek is jelentős számú ingatlan bérelnek az államtól, illetve az önkormányzatoktól (41,5 %).

A nonprofit szervezetek, illetve egyéb intézmények tulajdonában, lévő ingatlanokban leginkább egyesületek működnek (55,4 %), míg kisebb mértékben gazdasági (14,3 %) és egyéb társadalmi szervezetek (14,3 %). Nagyon kevés azon intézmények száma (3,1 %), amelyek a saját ingatlanon kívül más ingatlannal is rendelkeznek.

Elmondható, hogy a régió kulturális intézményei/szervezeteinek jelentős része nem egyedül használja az ingatlant, hanem más intézménnyel vagy intézményekkel osztozik rajta. Az egyes intézménytípusoknál eltérő adatokat találunk ezzel a kérdéssel kapcsolatban (2. 3. táblázat).

A kulturális intézményrendszer esetében, azon belül is a határon túli magyar, mint nemzeti kisebbség kulturális intézményrendszerének az esetében különösen neuralgikus probléma a működést sok esetben alapvetően meghatározó ingatlanhelyzet, az épületek felszereltsége, általában azok állapota. A következő kérdéscsoporttal arra próbáltunk választ kapni, hogy az intézmények képviselői hogyan ítélik meg a székhelyül szolgáló épületek minőségét: arra kértük a válaszadókat, hogy mondják meg, igényel-e az épület felújítást, és ha igen milyen mértékben, illetve műemléknek minősül-e az épület.

Kezdjük talán az utóbbi kérdéskörrel. Itt meg kell jegyeznünk, hogy a „műemlék" kategória nem jelentett feltétlenül minden esetben egzakt meghatározást, mivel igen különbözőnek találtuk a hivatalos besorolásokat, nyilvántartásokat még egy adott országon belül is (országos, megyei védettség stb.). Ezért inkább egy általános képet kívántunk csak kapni arról, hogy milyen jellegű épületekben működnek az intézmények/szervezetek, mennyire jelentenek kulturális (akár a magyar, akár a többségi nemzet kulturális örökségéhez tartozó) értéket a működés helyszínéül szolgáló ingatlanok. Az önbesoroláson alapuló válaszok szerint a vizsgálatba bekerültek között nem kevés intézmény/szervezet működik kulturális szempontból is különösen értékes ingatlanban, hiszen a kérdezettek 27,0 %-a válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy az adott ingatlan műemléknek minősül-e.

Természetesen meghatározza ezt az arányt, hogy milyen jellegű az adott szervezett, amely az ingatlanban működik (pl. színházak vagy múzeumok esetében nagyobb valószínűséggel minősül valami műemléknek). Megvizsgálva az intézménytípusonkénti bontást, csak azokat az adatokat emelnénk ki, ahol nagy az eltérés az átlagtól. A közgyűjteményekhez tartozó intézményeknél 88,8 %-ban vélik úgy, hogy műemléknek minősül az ingatlan, amelyben működnek. A maradék három nagyobb intézménycsoportnál lényegesen alacsonyabb arányokkal találkozhatunk. A komplex kulturális szervezetek esetében 7,8 %-os ez az arány, míg a kiadók és a média estében 20,0 illetve 3,6 %-os.

A következő kérdések kapcsán arra szerettünk volna választ kapni, hogy a válaszadó intézmények milyen mértékben vélik úgy, hogy felújításra szorulna a működés céljára szolgáló intézmény (függetlenül attól, hogy műemlék-e vagy sem). Az eredmények alapján alig észrevehető az eltérés azon válaszadó szervezetek között, amelyek úgy vélik, hogy nagyobb felújítást, kisebb felújítást vagy egyáltalán felújítást nem is igénylő épületekben működnek, az intézmények/szervezetek valamivel több, mint fele úgy véli, hogy az ingatlan, amelyben működnek nagyobb felújítást igényel (51,1 %).

Intézménytípusokra lebontva a legnagyobb arányban a múzeumok (80,0 %) és egyéb gyűjtemények (100 %) igénylik kisebb-nagyobb mértékben az általuk használt ingatlan felújítását, de jelentős ez az arány a könyvtárak (47,1 %), a könyvkiadók (20,0%) és a komplex kulturális intézmények (15,7 %) esetében is (2. 4. táblázat).

Arra is rákérdeztünk az adatfelvevés során, hogy a válaszadó becsülje meg, mennyibe kerülne az ingatlan teljes felújítása, amennyiben az épület nagyobb felújítást igényelne (hazai pénznemben). Az elemzés során kiderült, hogy erre kevesen vállalkoztak.

2. 3. Eszközellátottság

Ha az előzőekben azt mondtuk, hogy az intézmények/szervezetek működését alapvetően meghatározhatja az ingatlanhelyzet, akkor ugyanezt elmondhatjuk az eszközellátottságról is. Sőt, bizonyos tekintetben még talán egy általánosabb kérdéskörről van szó, hiszen egyes szervezetek számára esetleg nem létkérdés, hogy irodával rendelkezzenek, de a mindennapi kapcsolattartás, alapszintű ügyintézés (esetleg pályázatról való informálódás) során elengedhetetlenül szükség van bizonyos minimális infrastruktúrára, eszközellátottságra (pl. telefonvonal, fax, számítógép, Internet stb.) – tehát szinte mindenkit érintő dolgokról van szó akkor, amikor az eszközellátottságot nézzük. A vizsgálat során megpróbáltuk minél életszerűbben megközelíteni a kérdést, így nemcsak arról próbáltunk képet kapni, hogy milyen eszközökkel rendelkeznek az intézmények/szervezetek, hanem a tényleges használat is érdekelt minket, hiszen sok esetben ez valósabb

2. 3. táblázat. Osztozik-e az intézmény/szervezet valakivel az ingatlan használatán?

Intézménytípus	Igen		Nem		Nem válaszolt	
	N	%	N	%	N	%
Könyvtár	10	58,8	4	23,5	3	17,6
Levéltár			2	100		
Múzeum és egyéb gyűjtemény	2	22,0	6	67,0	1	11,0
Sajtó	6	21,4	9	32,2	13	46,4
Zene- táncművészeti csoportok, színház	1	20,0	3	60,0	1	20,0
Irodalmi kör	4	80,0	1	20,0		
Képző-, ipar-, fotó- és népművészeti csoportok	1	33,0			2	67,0
Ismeretterjesztő- és honismereti klubok	10	58,8	1	5,9	6	35,3
Komplex kulturális intézmények	27	52,9	10	19,6	14	27,5
Könyvkiadók	5	25,0	4	23,5	3	17,6

2. 4. táblázat. Az épület felújításigénye intézménytípusok szerint

Intézménytípusok	Igénylik a felújítást (N)	Igénylik a felújítást (%)
Színház (opera)	1	100
Sajtó	6	22,4
Múzeum	4	80,0
Könyvtár	8	47,1
Könyvkiadók	4	20,0
Komplex kulturális intézmény/szervezet	8	15,7
Ismeretterjesztő-, honismereti szervezet, klub	3	17,6
Irodalmi kör	1	20,0
Egyéb gyűjtemények	4	100

2. 5. táblázat. Az intézmények/szervezetek saját tulajdonú kommunikációs eszközzel való ellátottsága intézménytípusok szerint

Telefonvonal (N=161), Mobiltelefon (N=148), Fax (N=160)

Kommunikációs eszköz típusa	Intézménycsoport típusa											
	Közgyűjtemények			Kiadók és média			Művészeti és kulturális int., szerv.			Komplex int., szerv.		
	Van (%)	Nincs (%)	Össz (%)	Van (%)	Nincs (%)	Össz (%)	Van (%)	Nincs (%)	Össz (%)	Van (%)	Nincs (%)	Össz (%)
Telefonvonal	37,5	62,5	100	52,2	47,8	100	14,3	85,7	100	33,3	66,7	100
Mobiltelefon	0,0	100,0	100	17,4	82,6	100	0.0	100	100	2,8	97,2	100
Fax	4,2	95,8	100	34,8	65,2	100	14,3	85,7	100	19,4	80,6	100

képet ad az érintettek lehetőségeiről (közös irodai eszközhasználat más intézménnyel, a szervezeti tagok magántulajdonában lévő eszközök használat a szervezet céljaira stb.).

A könnyebb átláthatóság kedvéért az elemzés során öt csoportba foglaltuk össze a kérdőívben felsorolt 21 féle ingóságot. A csoportokat az alapján alakítottuk ki, hogy milyen célra használják az adott eszközt. A táblázatok oszlopaiban három jól elkülöníthető adat jelenik meg az egyes ingóságokra vonatkozóan: azon intézmények száma (aránya), amelyeknek tulajdonukban van az adott ingóság; azon intézmények száma, amelyek más tulajdonában lévő ingóságot használnak; azon intézmények száma, amelyek semmilyen általunk megjelölt formában nem jutnak hozzá az adott ingóság használatához.

2. 3. 1. Kommunikációs eszközök

Az adatokból kiderült, hogy a válaszadó intézmények legtöbbje valamilyen formában rendelkezik telefonvonallal. A legrosszabb helyzetben ezen a téren a művészeti és kulturális intézmények (14,3 %) vannak (2. 5. táblázat).

Ha megvizsgáljuk ezt az arányt a más tulajdonában lévő kommunikációs eszközökkel való ellátottság szerint, akkor megállapítható, hogy a régió művészeti és kulturális intézményei magas arányban rendelkeznek kommunikációs eszközökkel (85,7 %), ami kiegészíti azt az eredményt, hogy kevés saját tulajdonban lévő telefonnal rendelkeznek (2. 6. táblázat).

2. 3. 2. Irodai számítástechnikai eszközök

Megvizsgálva a második típusú eszközök intézménycsoportonként való eloszlását, megállapítható, hogy saját tulajdonban lévő irodai eszközzel való ellátottság terén viszonylag jó helyzetben vannak a kárpátaljai kiadók és a média (2. 7. táblázat).

Megvizsgálva a más tulajdonban lévő irodai számítástechnikai eszközökkel való ellátottságot, megállapíthatjuk, hogy a válaszadó intézmények közül a legmagasabb arányban más tulajdonában lévő irodai számítástechnikai eszközzel a kárpátaljai művészeti csoportok rendelkeznek.

Ezzel szemben a legkevésbé rendelkeznek más tulajdonban lévő, ilyen típusú eszközökkel a közgyűjtemények, illetve komplex kulturális intézmények és szervezetek.

2. 3. 3. Audio-vizuális technikai eszközök

Ezen eszközökkel való ellátottságról meg kell említenünk, hogy ennél a csoportnál alacsonyabb arányok szerepelnek, részben mert igen drágák, részben mert kevésbé fontosak a működéshez. Nézzük egy kicsit részletesebben ezeket az adatokat.

Ezen típusú eszközöknél sok esetben a megkérdezett intézmények egyáltalán nem rendelkeznek a felsoroltak valamelyikével. A kárpátaljai kiadók nem rendelkeznek projektorral, közgyűjteményeknél és művészeti csoportoknál nincs videokamera és CD-lejátszó, a komplex kulturális intézmények és a művészeti csoportok esetében nincs digitális fényképezőgép, továbbá megfigyelhető, hogy videoprojektor egyetlen Ukrajnában működő válaszadó intézménynél sincs (2. 8. táblázat).

Ugyancsak alacsony az arány a kárpátaljai művészeti csoportoknál a saját tulajdonú televízióval (4,8%) és magnetofonnal (4,8%) rendelkező szervezetek/intézmények száma, valamint a kárpátaljai közgyűjtemények esetében a saját tulajdonú videó-készülékkel rendelkező intézmények aránya (4,2%).

Hasonlóan rossz arányt mutat az elemzés a más tulajdonában lévő audio-vizuális eszközökkel való ellátottság esetében is.

2. 3. 4. Gépjárművek és speciális eszközök

A gépjárművek és speciális eszközök ellátottsága terén is jelentős hiány tapasztalható a kárpátaljai kulturális szervezeteknél: saját gépjárművel a közgyűjtemények 16,7, a kiadók és média 21,7 százaléka rendelkezik. Hasonló arány tapasztalható a nem saját tulajdonban lévő eszközök esetében is. A speciális eszközök terén valamivel jobb arány tapasztalható ezen a téren, mivel saját tulajdonban a közgyűjtemények 8,3, a kiadók és média 47,8, a művészeti és kulturális intézmények 23,8 és a komplex szervezetek 16,7 százalékának van eszközellátottsága.

2. 3. 5. Internet-csatlakozás

A válaszadó intézmények/szervezetek 49,5 %-a rendelkezik Internet - csatlakozással. Érdekesség azonban, hogy a múzeumok és egyéb gyűjtemények, illetve a képzőművészeti szervezetek közül egy intézmény/szervezet sem rendelkezik Internet elérhetőséggel, szemben az irodalmi körök 80,0, az ismeretterjesztő, honismereti klubok 52,9, a könyvtárak 35,3, a könyvkiadók 25.0, valamint a komplex kulturális szervezetek 29,4 százalékával.

3. Munkatársak, tagság

3. 1. A szervezet tagsága

Annak a kérdésnek, hogy az adott intézmény hány nyilvántartott taggal rendelkezik, csak abban az esetben van értelme, ha a szervezet/intézmény működési formája egyesület vagy egyéb társadalmi szervezet. A különböző, nem tagsági alapon működő intézményeket ezért értelemszerűen itt kihagytuk az elemzésből. Ily módon kiszűrve ezeket az eseteket kitűnik, hogy a 99 kárpátaljai kulturális intézménynek/szervezetnek van szervezett tagsága, amelyek közül a közepes (23,2 %) és a nagy tagsággal (33,3 %) rendelkező intézmények/szervezetek dominálnak.

Az intézmények/szervezetek közel háromnegyede (61,0 %) rendelkezik önkéntes segítőkkel. A legnagyobb csoportot a 1-20 fő közötti (kis) „aktivistát" felmutató intézmények/szervezetek teszik ki (51,0 %).

Arra a kérdésre, hogy van-e alkalmazottja a szervezetnek, csak 32,0 %-ban válaszoltak „igennel", ami azt jelzi, hogy a 161 kárpátaljai intézménynek mintegy egyharmada rendelkezik alkalmazottal. Azok közül az intézmények közül, akik vá-

2. 6. táblázat. Az intézmények/szervezetek más tulajdonú kommunikációs eszközzel való ellátottsága intézménytípusok szerint

Telefonvonal (N=161), Mobiltelefon (N=148), Fax (N=160)

Kommunikációs eszköz típusa	Intézménycsoport típusa											
	Közgyűjtemények			Kiadók és média			Művészeti és kulturális int., szerv.			Komplex int., szerv.		
	Van (%)	Nincs (%)	Össz (%)	Van (%)	Nincs (%)	Össz (%)	Van (%)	Nincs (%)	Össz (%)	Van (%)	Nincs (%)	Össz (%)
Telefonvonal	54,2	45,8	100	47,8	52,2	100	85,7	14,3	100	58,3	41,7	100
Mobiltelefon	0,0	100	100	0,0	100	100	28,6	71,4	100	5,6	94,4	100
Fax	33,3	66,7	100	34,8	65,2	100	57,1	42,9	100	30,6	69,4	100

2. 7. táblázat. Az intézmények/szervezetek saját tulajdonú számítástechnikai eszközökkel való ellátottsága intézmény/szervezet szerinti bontásban (N=161)

Irodai számítás - technikai eszköz típusa	Intézménycsoport típusa											
	Közgyűjtemények			Kiadók és média			Művészeti és kulturális int., szerv.			Komplex int., szerv.		
	Van (%)	Nincs (%)	Össz (%)	Van (%)	Nincs (%)	Össz (%)	Van (%)	Nincs (%)	Össz (%)	Van (%)	Nincs (%)	Össz (%)
Fénymásoló	12,5	87,5	100	30,4	69,6	100	9,5	90,5	100	27,8	72,2	100
Számítógép	29,2	70,8	100	65,2	34,8	100	9,5	90,5	100	25	75,0	100
Nyomtató	37,5	62,5	100	34,8	65,2	100	61,9	38,1	100	36,1	63,9	100
CD- meghajtó	16,7	83,3	100	63,6	36,4	100	9,5	90,5	100	22,2	77,8	100
CD- író	8,3	91,7	100	43,5	56,5	100	0,0	100	100	8,3	91,7	100
Szkenner	12,5	87,5	100	52,2	47,8	100	9,5	90,5	100	11,1	88,9	100
Szerver	8,3	91,7	100	17,4	82,6	100	4,8	95,2	100	0,0	100	100

laszoltak erre a kérdésre, már 45,5 %-ban rendelkeznek alkalmazottal.

A nagyobb intézménycsoportok szerinti bontás adataiból az derül ki, hogy leginkább a múzeumok, közgyűjtemények, könyvtárak és a sajtó rendelkezik állandó munkatársakkal, legkevésbé pedig a kulturális, művészeti csoportok. Ezek az eredmények nem meglepőek, hiszen egyrészt az intézmények értelemszerűen eleve rendelkeznek legalább minimális számú munkatárssal, többségük ráadásul állami-önkormányzati fenntartású, másrészt a szervezetek, egyesületek jelentős része nonprofit jellegű, tehát eleve kis költségvetésből gazdálkodik, így nem telik fizetett alkalmazottakra.

A végzettség szerinti eloszlás jobb áttekinthetősége miatt további csoportosításokra volt szükség. Mind a felsőfokú, mind a középfokú, mind az alapfokú végzettség esetében az első csoportba azok az intézmények kerültek, amelyek nem rendelkeznek felső-, közép-, vagy alapfokú végzettségű alkalmazottal, a másodikba azok, amelyeknél egy és négy közé esik a számuk, a harmadikba pedig azok, amelyeknél ötnél több alkalmazott van.

4. Gazdálkodás

A bevételeket minden régió esetében a régió (hrivnya) hivatalos pénznemében adták meg a válaszadók, s így is ismertetjük, azokaz.

A régió esetében nagy a válaszhiányok aránya. A válaszhiányok egyik része a válaszmegtagadásból adódik, amely a gazdálkodásra vonatkozó kérdések esetében nagyarányú volt. Ennek oka lehet, hogy a gazdálkodási adatokat bizalmasan kezelik, s így nem adták ki, ok lehet az is, hogy a válaszadó személy nem érezte magát kompetensnek ebben a kérdésben, és az is előfordulhatott, hogy a megkérdezett intézmény, szervezet egy másik intézmény alá tartozik, s a könyvelést ott vezetik. A válaszhiányok további oka lehet, hogy a felmért szervezet valóban nem folytat semmilyen gazdálkodást, nem történik pénzmozgás – ilyenek lehetnek a különböző hagyományőrző csoportok, kézműves körök stb. Ezért az alábbi kimutatásunkban csak az összes bevétel adatai szerepelnek.

Az elemzésből kiderül, hogy a 161 kárpátaljai intézmény közül mindössze 54 (33,5 %) válaszolt az adott kérdésre, amelyek közül 8 (20,0 %) intézménynek/szervezetnek saját bevallása szerint semmilyen bevétele nem volt a 2002-es évben.

4. 1. Kiadások (összes) – hazai pénznemben.

Az intézménytípusok 2002-es kiadásait elemezve, az adatokból kiderül, hogy a 161 intézmény/szervezet közül 61 (38,0 %) válaszolt a kérdésre. Ezek közül viszont saját bevallása szerint 6 intézménynek/szervezetnek (9,8 %) a jelzett évben nem volt semmilyen kiadása.

5. Pályázati részvétel

A kulturális szféra, azon belül is a nonprofit szféra szereplői számára a pályázati támogatások rendkívül nagy jelentőséggel bírnak – s ha ezt még lehet „fokozni", akkor különösen fontosak az ilyen típusú források a határon túli magyar kisebbségek közösségei számára. Mint ahogy azt a kutatásnak az intézményi/szervezeti gazdálkodással összefüggő eredményei is mutatják, az érintett csoportok és intézmények költségvetésében sokszor elég komoly nagyságrendet tesznek ki a különböző pályázati támogatások, azon belül pedig elsősorban a magyarországi források. A pályázati pénzeknek önmagában az intézmények/szervezetek költségvetésében elfoglalt fontos szerepén túl azonban azért is szükséges a költségvetési sorokból „kiemelve", kicsit részletesebben is megvizsgálni a pályázati gyakorlatot, mert a mindenkori magyarországi kormányzat számára – a közalapítványokon keresztül – a pályázati rendszer jelenti talán a legfontosabb határon túli támogatáspolitikai eszközt a magyar kisebbség kulturális intézményei és szervezetei számára.

5. 1. Pályázati stratégiák általában

A régió vonatkozásában százalékos megoszlásokról nem érdemes beszélni. Ebben a térségben 161 intézmény került az adatbázisba, de ezekre a kérdésekre csak nagyjából a fele válaszolt a megkérdezetteknek (5. 1. táblázat). Jelen esetben csak a Magyarországon meghirdetett pályázatoknak van igazán jelentősége, mert a többi három „irányba" összesen öten pályáztak. Viszont a megkérdezett szervezetek, intézmények egyharmada adott be pályázatot Magyarországra, általában egyet, de előfordult kettő, három vagy több pályázat is. Ezeknek a pályázatoknak a 85 százaléka volt sikeres.

A táblázatból kiderül, hogy az adatbázisban szereplő 161 intézmény/szervezet közül 60 (37,5 %) nyújtott be, legkevesebb 105 pályázatot.

A megkérdezett intézmények/szervezetek közül 50 (31,2 %) intézmény/szervezet volt elégedett valamilyen formában a pályázat eredményével, illetve érezte úgy, hogy a pályázat segítette valamilyen formában a tevékenységüket. 111 intézmény/szervezet (68,2 %) nem válaszolt a kérdés-

2. 8. táblázat. Az intézmények/szervezetek saját tulajdonú audio - vizuális eszközökkel való ellátottsága intézmény/szervezetek szerinti megoszlásban (160)

Audio-vizuális technikai eszköz típusa	Intézménycsoport típusa											
	Közgyűjtemények			Kiadók és média			Művészeti és kulturális int., szerv.			Komplex int., szerv.		
	Van (%)	Nincs (%)	Össz (%)	Van (%)	Nincs (%)	Össz (%)	Van (%)	Nincs (%)	Össz (%)	Van (%)	Nincs (%)	Össz (%)
Projektor	4,2	95,8	100	0,0	100	100	14,3	85,7	100	0,0	100	100
Video projektor	0,0	100	100	0,0	100	100	0,0	100	100	0,0	100	100
Televízió	8,3	91,7	100	21,7	78,3	100	4,8	95,2	100	19,4	80,6	100
Magnetofon	8,3	91,7	100	17,4	82,6	100	4,8	95,2	100	16,7	83,3	100
Videókészülék (lejátszó)	4,2	95,8	100	13,0	87,0	100	4,8	95,2	100	19,4	80,6	100
Videókamera (felvevő)	0,0	100	100	8,7	91,3	100	0,0	100	100	0,0	100	100
Digitális fényképező-gép	4,2	95,8	100	17,4	82,6	100	0,0	100	100	0,0	100	100
CD- ejátszó	0,0	100	100	13,0	87,0	100	0,0	100	100	11,1	88,9	100

re, valószínűleg ezek az intézmények/szervezetek, amelyek nem nyújtottak be pályázatot. A válaszadók többsége nagymértékben (48,0 %), illetve teljes mértékben (36,0 %) érezte úgy, hogy a pályázat segítette a kulturális tevékenységük céljának megvalósításában.

6. A régió kulturális intézményrendszerének legfontosabb kérdései

6. 1. Közgyűjtemények

A vizsgálat során felmért intézmények 17,4 %-a közgyűjtemény. Ezeknek a legnagyobb része könyvtár (60,7 %), múzeum (17,9 %), vagy egyéb gyűjtemény (14,3 %), s töredéke levéltár (7,1%).

A közgyűjteményeken belül általában a múzeumok a legrégibb alapításúaknak tekinthetők, 60,0 %-uk a rendszerváltás előtti időszakban jött létre.

A felmért múzeumok típusai: képzőművészeti (1), néprajzi (1), honismereti-helytörténeti (1), történelmi (1) és egyéb típusú (1). Tételeik száma 150 - 14 000 darab között mozog. 4 múzeum anyaga jelenleg is gyarapítható, 1 viszont lezárt múzeumnak tekinthető. A látogatók száma egy átlagos hónapban (2002-es év) 500-12 000 fő között mozgott, ebből magyar nemzetiségű 60-100 fő. Az összes látogató aránya 2002-ben 500-42 000 fő között mozgott múzeumonként. Tárlatvezetés magyar nyelven a múzeumok több mint felében van. A múzeumok közül háromnak van restaurátori műhelye. A kiállítások száma 0-15 között mozog múzeumonként, az időszaki kiállításoké, pedig 0-20 között. A 2002 kiállítási évben mindössze 3 múzeum készített ismertető kiadványt a rendezvényeiről.

A könyvtárak estében az adatgyűjtés sajnos korántsem teljes. A könyvtárhálózat igen kiterjedt, de számtalan olyan intézmény van, amit leginkább „alvó intézménynek" nevezhetnénk, azaz a gyűjtemény egyáltalán nem, vagy csak nagyon ritkán látogatható. Ezeket a könyvtárakat nagyon nehéz felmérni, hiszen az adatgyűjtés során nincsen elegendő idő egy olyan személy felkutatására, aki ezekről a zárva tartó intézményekről részletes információkat tudna szolgáltatni.

A könyvtárak döntő többsége a Szovjetunió idején jött létre (47,1 %), az ukrán államiság első évtizedében pedig 17,6 %.

Egy adott könyvtár természetesen egyszerre több típusba is tartozhat, lehet egyszerre általános és szakkönyvtár, általános és gyerekkönyvtár, de tartozhat csupán egyetlen típusba is. Éppen ezért több választ is megjelölhettek a válaszadók az erre vonatkozó kérdés esetében, így az alábbi táblázatban szereplő százalékok nem adhatóak össze. A százalékok az érvényes válaszokra vonatkoznak.

A könyvtárak 41,2 százaléka általános könyvtár. 47,1 százalék funkcionál szakkönyvtárként. Ez utóbbiak 23,5 %-a irodalmi könyvtár. A gyermekkönyvtárak aránya 17,6 százalék. Multimédia könyvtár mindössze egy van.

A könyvállomány nagysága alapján a válaszadók 11,8 százaléka 2 000 példány alatti könyvvel rendelkező egészen kicsi könyvtár. 5 000 darab könyvnél kevesebb van a könyvtárak 29,4 százalékában (ebben az előző 2 000 db alatti csoport is beletartozik) (kiskönyvtárak). Ennél valamivel nagyobb, de még mindig kis könyvállománnyal (5-10 000 db) bír a könyvtárak mindössze 5,9 százaléka. 10-50 000 könyvvel – egy nagyobb községi vagy kisebb városi könyvtárnak megfelelő állománnyal – rendelkezik a könyvtárak 24,0 %-a. S végül, nagy példányszámú állománya a könyvtárak mindössze 17,6 százalékának van.

A könyvek átlagosan jelentős része magyar nyelvű. Minél kisebb könyvtárról van szó, annál nagyobb a magyar nyelvű könyvek aránya általában a kisebb lélekszámú településeken nagyobb a magyarság aránya, így érthető, hogy a könyvtárakban a könyvállomány nyelvek szerinti megoszlása ehhez idomul.

5. 1. táblázat. Pályázatok száma

Beadott pályázatok száma	Helyben		Az országban		Magyarországon		Máshol külföldön	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Nem pályázott	82	51,3	85	53,1	31	19,4	10	58,8
1	3	1,9	0	0,0	33	20,6	1	0,6
2	0	0,0	0	0,0	8	5,0	0	0,0
3	0	0,0	1	0,6	6	3,8	0	0,0
4 v. több	0	0,0	0	0,0	8	5,0	0	0,0
Nincs válasz	75	46,9	74	46,3	74	46,3	74	46,3
Összesen	160	100,0	160	100,0	160	100,0	160	100,0

A 2002-es évben a könyvtárak 52,9 százaléka gyarapította könyvállományát saját forrásból (11–300 db közötti gyarapodás), 47,1 százaléka állami támogatásból (20–13 280 db közötti gyarapodás). Az új könyvek száma átlagosan 2038,2 db.

Kilenc könyvtár (52,9 %) részesült magyarországi adományokból, 17-800 db között. A magyarországi adományokból származó könyvek aránya 0,52.

A könyvtárak 23,4 százaléka rendelkezik valamilyen különleges ritkasággal.

Cédulakatalógus van a könyvtárak háromnegyedében (76,5 %), s mindössze 17,6 %-a rendelkezik számítógépes katalógussal.

A magyar olvasók aránya a könyvtárba beiratkozók között magas, 83,4 százalék.

Internet-hozzáférést a könyvtárak mindössze 17,6 %-a tud biztosítani olvasóinak.

6. 2. Könyvkiadók

A könyvkiadók 10,0 százaléka még 1945 előtt alakult, 15 százaléka 1945–1989 között, 35,0 százaléka, pedig 1990–1999 között jött létre (nem válaszolt 40,0%).

Az általunk megkérdezett könyvkiadók leginkább tankönyv és vallási kiadványok (15,0–15,0 %) illetve szépirodalmi művek (10,0 %) kiadásával foglalkoznak.

Saját bevallásuk szerint átlagban 8-80 kiadványt adnak ki évente, magyar szerzőtől a könyvkiadók mindössze 35,0 százaléka jelentett meg kiadványokat. A többségi nyelven és a magyarul kiadott könyvek száma általában nem haladja meg a húszat.

A könyvek magyarországi terjesztése szempontjából érdekes lehet, hogy a Magyar Könyvtárellátó Vállalat milyen arányban vásárol kiadványokat a határon túli magyar kiadóktól. A Magyar Könyvtárellátó Vállalat által megvásárolt könyvek száma 14,3 % (101–500 db).

6. 3 Nyomtatott sajtó

A választ adó nyomtatott sajtó 46,4 százaléka magyar, 14,5 százaléka vegyes.

A tartalom szerinti megoszlás szerint jelentős részük közéleti (28,4 %), illetve egyházi (7,2 %) kiadvány. A családi, gyermek-ifjúsági, oktatási, pedagógiai és kulturális kiadványok száma rendkívül kevés. A nyomtatott sajtó 32,2 százaléka regionális szinten jelenik meg (helyi 22,4 %). Megjelenési gyakoriságukat tekintve leginkább a hetente (53,8%), illetve negyedévente (30,8%) megjelenő lapok vannak túlsúlyban. A lapok 2002. évi átlagos példányszáma 5790,8.

Gabóda Béla,
a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára

Irodalom

Csernicskó István (1998): *A magyar nyelv helyzete Ukrajnában.* Budapest, Osiris Kiadó.

Gabóda Béla (2001): A kisebbségi kultúra intézményi ellátottsága Kárpátalján. *Valóság,* 2001/7. szám, 90-114.,

Kasza Sándor (szerk. 2000): *Magyarok a világban. Kárpát-medence. Kézikönyv a Kárpát-medencében, Magyarország határain kívül élő magyarságról.* Budapest, Ceba Kiadó, 277-304.

Lator Ilona (szerk.1995): A kárpátaljai magyar kulturális szervezetek, intézmények, társaságok, egyházak, alapítványok stb. Névjegyzéke. Magyarok Világszövetsége

A Feketepataki Református Elemi Népiskola története

„Feketepatak község a Kárpátok déli lejtőjén, az úgynevezett felvidéken terül el. Lakói 703 lélek (…) észak felé, az-az, az ország felé egyik utolsó vára a reformátusságnak s vele együtt a magyarságnak. (…) Nagybirtokos nincsen, de egykét család kivételével mindenkinek van annyija, hogy megéljen. A legnagyobb gazdának 30-40 hold földje van, míg a többinek 10-20 hold földje. (…) vannak családok, hál Istennek elég szépen, ahol a gyermekek száma 8-10. (…) Végül, általában a község lakóiról még azt is elmondhatjuk, hogy a magyar emberhez illően világos gondolkozású és vendégszerető, de egyszersmind nagyon takarékos, annyira, hogy pénzt nem szívesen ad ki, ha erre nem kényszerítik" – írta Szabó Elemér lelkipásztor 1942-ben. (TtREL I.8.c.2.)

A falu ma a Nagyszőlősi járásban, az egykori Ugocsa megyében fekszik, 16 km-re a járásközponttól, Nagyszőlőstől.

A falu első írásos említése 1260-ból származik. A falu környékét Töhötöm vezér törzse uralta. Az 1241-es tatárdúlás alatt a település teljesen elpusztult. Később V. István király a Gut-Keled nemzetségből való Thyba fiának, Miklósnak ajándékozta a területet, aki a Szamos mentéről hozott magyarokkal telepítette be a területet.

A szájhagyomány szerint a XIII. században „tiszta erdőség volt itt. Letelepültek a Feketepatak mellé, kalyibát építettek és szenet égettek". A patak a szénégető láposon keresztül a Szalva nevű folyóba ömlött. A falu is innen kaphatta a nevét, hogy a patak vizét feketére festette a szén. A falu lakói fokozatosan felhagytak a szénégetéssel és áttértek földművelésre és állattenyésztésre.

A falubeli idősek elbeszélései szerint a falu ősi helye nem egyezik a maival, hanem az Aszós erdő mellett terült el. De mivel ez a terület mocsaras volt, a település elsüllyedt templomával együtt. A hagyomány szerint még néhány tíz évvel ezelőtt is lehetett látni a templom tornyát.

1670-ben épült fel a község új temploma, amely egy tűzvész alkalmával teljesen elpusztult a faluval együtt, amely akkor csupa szalmatetős házból állott. Ekkor pusztult el harmadszor a kis falu.

Az egyházi iratok szerint a község iskoláját az 1700-as évek folyamán építették, vele egy időben építették az imaházat és a parókiát is. Az 1790-es években és az 1800-as évek elején „az egyházközség nagy hangsúlyt helyez az iskolaügyek vitelére. A gyermekek az iskolába nem akarnak járni. Az egyháztanács ezért panaszt emel a szülőknél. A tanító is panaszkodik a fizetés csekély volta miatt, melyből nem tud megélni. Az iskolába beírottak a «8 garasos kis kátét és a Soltárt tanulták könyv nélkül.» Emellett volt még egy kevés grammatika és számtan." (TtREL I.8.c.2.)

Mai templomunk alapkövét 1807-ben tették le, 1848-ra épült fel, de a tornyot csak 1862-ben építették mellé. Mai formáját 1878-ra nyerte el. Szabó Elemér „Néhány szó a feketepataki református egyházközség múltjából és jelenéből" c. beszámolójában a következőket írja: „Az új templom a réginek helyén épül, akként, hogy a régit körül fogták, beépítették, és később elbontották." (TtREL 1.8.c.2.)

Egy 1836. évi tudósításban a következőket olvashatjuk: „A Feketepataki Evangyéliumi Református Ekklézsia Oskolája, mióta az élők rá emlékeznek, mindég abban az állapotban volt, mind népessége, mind a benne tanított tudományokra nézve, melyben a most van. Ahogy nem gyarapodhatik – oka az: mert a szülék a szegénységtől nyomattatván – és az egy személynek elviselhetetlen, azonban rátett teher több felé oszlani kényszeríttetvén, kényszeríttetnek gyermekeiknek miveltetését, vagy egészen abba hagyni, vagy csak téli rövid napokra szorítani." (TtREL I.1.s.20)

A Máramaros-Ugocsa egyházmegye 1838. évi summás tudósításában olvashatjuk, hogy a folyó évben Barta József volt a tanító és „rendszerint tanítani szokott tudományok: olvasás, írás, számvetés, vallás és annak históriája. Ó Testamentum Históriája, éneklés és könyörgés". (TtREL I.1.s.20)

A XIX. sz. nagy forradalmában, az 1848/49-es szabadságharcban a feketepatakiak is aktívan részt vettek. 1848 nyarán 56 lakos lépett a nemzetőrség seregébe. (György Horváth L.–Lajos M. 1998, 25 old.) A falu egyháza egy harangot és néhány réztárgyat ajánlott fel a haza javára. Ezen tárgyakból általában ágyút öntöttek.

Az 1856/57-es tanévben az egyház rendelkezett egy alsó elemi iskolával, amelyben egésznapos tanítás mellett magyar nyelven folyt az oktatás. Ez évben Barta András volt a lelkész és a vallástanító, Nagy Lajos pedig a tanító. Az iskola dicséretes. Az iskola felügyelője Vas József volt. Az iskolapártfogó az egyház, a politikai kerület: Kassa.

„A Kassai tankerület magába foglalja Abauj-Torna, Zemlén, Ung vm., Bereg-Ugocsa k.e.e.vm.-k és Kassa thj.sz. kir. Város területét. Székhelye Kassa, Szathmáry György utca 46.

A tankerület 1776-ban alakult, mint Mária Terézia-féle Ratio Educationis által létesített 9 tankerületi főigazgatóság egyike. Azóta a kassai tankerület folyamatossága – a 20 éves cseh megszállás megszakítását nem számítva – fennáll. Első főigazgatója Péchujfalusi Péchy Gábor szeptemvir volt (1776–82). A kassai főigazgatóság a cseh megszállás után Miskolcra költözött s ott működött 1924-ig, amikor az alája rendelt középiskolákat a szomszédos tankerületekhez osztották át. A felszabadulás után a m. kir. Minisztérium 1939. szeptember 1-jén 6070/1939. M. E. sz. rendeletével újra megszervezte." (Dr. Jámbor György, 1940)

1856-ban az iskolát kőfundamentumon fából újra felépítik, 1892-ben pedig a mai formában építik meg.

A falut ért sorozatos csapások sajnos nem értek véget 1670-ben. „1864-ben tűz pusztította el a falut. A templom körüli házak leégtek." (TtREL 1.8.c.2.)

A későbbiekben, amint az egyik díjlevélből is kiderül, a tanító évi jövedelme a következőképpen alakult: minden gazdától egy véka búza (zsellértől fél véka), egy szekér fa (zsellértől fél), egy bukó széna (zsellértől fél), tanításért minden gyermek után fél véka zab vagy tengeri és egy csirke. A temetőnél van másfél vékás darab földje, amelyet az egyház szántat. (TtRLE I.1.u.3.)

A Vallás- és Közoktatásügyi M. Ministernek a Közoktatás állapotáról szóló és az Országgyűlés elé terjesztett huszonötödik Jelentéséből kiderül, hogy Feketepatakon 1896-ban egy helvét h. református iskola egy tanítóval és egy tanteremmel működött.

Egy 1903/04-es beszámoló szerint az iskola tulajdonában lévő értékek a következőképpen alakultak: „Az iskolai

bútorok db-száma 74, ennek becsértéke 82 korona, a faiskola területe négyszög méterben 453, a testgyakorlótér négyszög méterben 500." Az egyházkerület által kötelezővé tett kézikönyvek közül a következőkből tanítottak: Olvasókönyv, ABC, Bibliai történetek, Keresztyén vallástan, Egyház-történet, Földrajz, Hazai történet, Énekgyakorlat.

Egy 1910. évi díjlevél szerint 999 korona 90 fillér volt a kántortanító évi javadalma. Ez a következő dolgokat takarta: készpénz az egyház pénztárából, 4 hold 66 öl föld és annak megmunkáltatása, termények 24 mm 50 kg, 66 bukó széna, 60 kéve virágos kender, 65 és fél szekér fa, tanítói lakás, tandíj (készpénz 100 kor., tengeri 8 mm, csirke 25 kg, stóla, állami fizetés kiegészítés). Ez évben 1–4 osztályt tanítottak egy tanteremben.

„A cseh megszállás alatt az egyház sokat áldozott az iskolájára. Tanítója állandóan volt, akihez a cseh állam még egy kisegítőt is adott, tekintettel a gyerekek nagy számára. 1940 óta tanítója az egyháznak, minden igyekezete mellett sincsen. Ez állapot a szívekben nagy keserűséget vált ki. Ezért, úgy a múlt iskolai esztendőben, mint a jelenben (jelenleg úgy 130 gyereket) a lelkész tanít." (TtREL I.8.c.2.)

Szilvási István (szül. 1916, elemi iskola + ismétlő) és Szilvási Gizella (szül. 1936, elemi iskola), helybéli lakosok visszaemlékezése szerint az 1920-as években, a cseh megszállás alatt, a gyerekek délelőtt és délután is jártak az iskolába. Volt 6 elemi és 2 ismétlő osztály. Az ismétlőbe csak egy héten kétszer jártak, kedden és pénteken. Az ismétlőben is és az elemiben is egy szlovák származású tanító, Nájzinger Sándor tanított. Ugyanoda jártak az elemisták is és az ismétlősök is. Egyházi iskola volt, de a cseh állam támogatta. A lelkész tanította a vallást, a többi tantárgyat (történelem, fizika, számtan, olvasás, földrajz, alkotmánytan) pedig a tanító. A szorzótáblát például úgy tanulták, hogy az egész iskola mondta egyszerre hangosan. Volt egy nagy térképük is, amelyen meg kellett mutatni különböző földrajzi helyeket. Minden reggel azzal kezdték a tanulást, hogy el kellett mondani csehül a cseh himnuszt és a Kárpáti Himnuszt, melynek így kezdődik a magyar fordítása: „Kárpáti ruszin népek az Urat dicsérjétek…" Minden gyereknek 1-2 db fát kellett vinni az iskolába, hogy fűteni tudják a tantermet. Minden héten más volt a soros tűzrakó. Amíg a mai egyházi óvodában volt az iskola, addig a nagyobb gyerekek jártak takarítani az osztályt. A tanítónak volt egy megbízottja, aki felvigyázott a gyerekekre. Az iskolából hazafele menet párban kellett menni, és minden embernek külön köszönni, mert ha valaki rosszalkodott az úton, akkor azt a felvigyázó beárulta a tanítónak. A gyerekek féltek a tanítótól, aki szigorú fegyelmet tartott. Iskolán kívül is voltak különböző programok. Ilyen volt a teaeste, amelyen egy tea és sütemény mellett elbeszélgettek. Valamint a vallásos este, amelyet a pap és a papné tartott. Itt énekeket és imákat tanultak és hittanra oktatták a jelenlévőket.

Vass Margarettától (szül. 1930) megtudhattam, hogy Szabó Elemér lelkészkedése idején (1940-es évek elején) az iskolának két osztálya volt: 1–4. osztály, mely együtt tanult és 5–8. osztály, amely szintén egyben volt. Volt két magyarországi tanító, egyik név szerint Engi István. Ő az anyjával együtt lakott egy egyház által fizetett albérletben, a templomhoz közel.

A vallást Szabó Elemér kispap tanította, aki később, tanítóhiány miatt, az iskolában is tanított.

1944-ben, a rendszerváltás után, a szovjethatalom államosította az iskolát. A lelkésznek is ki kellett költöznie a parókiáról.

Fenyvesi Gizella (szül. 1935), Homoki Erzsébet és Pataki Rozália elbeszélése alapján, 1935-től nem volt tanító és csak 4 osztályt tanultak, aztán átmentek a szomszéd faluba, Verbőcre és itt folytatták az iskolát. Akik nagyon szerettek volna tovább tanulni azok Egresen vagy Nagyszőlősön tanulhattak tovább. De a nehéz gazdasági helyezet miatt sokan nem tudták itt sem befejezni az iskolát.

Amikor az állam elvette az iskola épületét, akkor egy zsidó lakásba költözött az iskola. A szovjethatalom alatt tiltották a vallást, így az iskolát is elvették az egyháztól. Ezentúl nem lehetett megünnepelni semmilyen egyházi ünnepet, csak az állam által előírt ünnepeken volt munkaszüneti nap vagy ünnepség. Ilyen volt például május 1-je, a hadsereg napja stb. Ezeken az ünnepségeken is szavaltak, táncoltak, színdarabot adtak elő, mint egykor az egyházi ünnepeken. Még most is érvényben volt az a szokás, hogy a gyerekek vittek egy-két db fát, hogy fűthessék a cserépkályhát. De most már volt az iskolának külön takarítója.

Az új rendszer alatt tanultak olvasást, nyelvtant, számtant, természetrajzot, történelmet, éneket és emellett még ukránt és „nagyoroszat". Míg a tanító a nagyobbakkal foglalkozott, addig a kisebbek számoltak. Volt olyan eset is, hogy amíg a tanító az osztály felét kiengedte 10 percre, addig a másik felével foglalkozott.

A megkérdezettek elbeszéléséből kiderült, hogy az iskolának volt egy könyvtára is, amely egy kis szobában volt az iskola épületén belül, a két tanterem mellett.

A régi egyházi iratok között található egy leltári napló, amely számba veszi a népiskola tulajdonában lévő tárgyakat. Ezekből következtethetünk olyan dolgokra, hogy egyes tantárgyak tanításához milyen könyveket és eszközöket használhattak. Például a történelemórán Vargas Endre Magyarország története c. könyvéből tanulhattak, és szemléltetőnek szolgálhatott a „Magyarország ezeréves sorsa" c. falitérkép. Olvasásórán többek között Gyertyánfi– Kis– Radó Olvasókönyvéből olvashattak. Írásórán használhatták A magyar helyesírás szabályit, míg természetrajzórán a Dr. Szilády Zoltán által írt Kis természetrajz c. könyvet. A földrajzóra szemléltetéséhez volt többféle térkép, földgömb, iránytű és különböző földrajzkönyvek. Az énekórán Bárdos L.: Népdalkórusok, Szilágyi Béla Nótáskönyve és hasonló ének-zene témájú könyveket alkalmaztak. Továbbá megtalálhatóak voltak különböző fizika-, matematika- és testnevelésórán használt eszközök.

Mikor Kárpátalját a Szovjetunióhoz csatolták, itt is tiltott volt a vallás gyakorlása, ugyan nem zárták be a templomot, de elvették az egyház tulajdonában lévő ingatlanokat, és az iskolát is államosították. Ekkor új épületet kapott az iskola. Nem messze az előzőtől, egy zsidó családtól elvett házba költöztették. 1963-ban pedig összevonták a verbőci iskolával, minek következtében létrejött a Verbőci Nyolcosztályos Iskola, mely különböző oktatásreformok következtében ma Verbőci Általános Iskolaként működik.

Orbán Katalin,
a KMF V. éves földrajz szakos hallgatója

Irodalomjegyzék

1. A feketepataki ev. Ref. Egyházi bevételi és kiadási naplója 1902 évtől

2. A feketepataki református népiskola leltári naplója, 1941

3. A Vallás- és Közoktatásügyi M. Kir. Ministernek a közoktatás állapotáról szóló huszonötödik jelentése. M. Kir. Tud.-Egyetemi Nyomda, Budapest, 1896

4. **György Horváh László – Lajos Mihály:** A Hömlöc lábánál Salánk, Feketepatak és Verbőc történetéből (Falumonográfia). Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1998

5. **Dr. Jámbor György** szerk.: *Gimnáziumi tanári zsebkönyv*. Királyi magyar Egyetemi nyomda, Budapest, 1940

6. TtREL.I.1.s.20. (Tiszántúli Református Egyházkerületi Levéltár)

7. TtREL.I.1.u.3.

8. TtREL.I.8.c.2.

Morális értékjegyek módosulásai

(Nagy Zoltán Mihály írói világa)

(1.* A sátán fattya *előzményei) A kárpátaljai magyar irodalom megalapozóihoz tartozik Nagy Zoltán Mihály. *A sátán fattya* című kisregényének kimagasló értékei Kárpátalján túlra is mutatnak, ám e mű megszületése előtti novellái, versei ugyancsak figyelmet érdemelnek. *A dolgok igézetében* (1983) és a *Pírban, perben* (1990) című verseskötetek, valamint a *Fehér Eper* (1988) novellákat, elbeszéléseket tartalmazó könyve összefüggő, egymást kiegészítő világ megrajzolását sejtetik. Hogy *A sátán fattya* (1991; 2000) esztétikuma hozzájuk képest messze kimagaslik, nem cáfolja ezt az ösztönös szerzői irányultságot. Sőt ha lehet, még jobban megerősít ebbéli hitünkben. Ez a kisregény a kárpátaljai magyar férfiak elhurcolása, az egész kárpátaljai magyarság megnyomorítása mellett ugyanarról a morálon alapuló önismeretről és életszemléletről tudósít, amely a novelláskötetben vagy a verseskönyvekben már korábban is megjelent. De a történet folytatásának szánt *Tölgyek alkonya* (1996) szintén ezt támasztja alá, ahogy a válogatott és új novelláit egybefogó *Az idő súlya alatt* (2001), vagy a *Páros befutó* (2002) című kisregénye is pontosítja: ez a szerzői világlátás szorosan az erkölcshöz van kötve.

A *Fehér Eper* valamennyi novellájában a világot a morál tartja egybe, mindent ehhez viszonyít a szerzői formálás. Az érzelmeket is az erkölcs alakítja, a családi viszonyokat is, az emberek egymáshoz fűződő kapcsolatát is. A társadalmi problémaként fölvetett gondok úgyszintén morális színezetet kapnak. Így mindenütt az örök emberi tulajdonságokról, leginkább a gyarlóságok és a becsület szembeállításáról lehet olvasni. Ez képződik meg esztétikai értékként, és ezért nem veszítenek értékükből ezek a novellák – még ma is olvashatók, élvezhetők a nyolcvanas években született művek.

Leginkább Tömörkény, Móra, Móricz élet- és irodalomszemlélete érződik a hagyományos és a modern nyelvi megformálású művein, ami nem lerontja, de megtartja az értékeit. Nagy Zoltán Mihály ugyanis a szocialista társadalmi berendezkedés igazságosságán és a Szovjetunió kommunista pártjának a humánumán belül képzelte el annak idején Kárpátalja magyarságának az életvitelét, megmaradását. Ez elegendő is lenne ahhoz, hogy alapjaiban megkérdőjeleződjék az írásművek igazsághitele, de a magyar népi prózahagyományhoz fűződő rokonsága némiképp megvédi ettől. Naiv tisztasággal és megkapó egyszerűséggel beszél arról, 1983-ban hogyan látja feladatát. „[I]tt az is fontos, hogy mi az író, a költő szándéka. Nem hiszem, hogy aki szocialista elkötelezettségű írónak tartja magát, mint én is, a bajokat ártó szándékkal kívánná felszínre hozni. Mindig is tudatosult szándék volt bennem a javítani akarás."[1] Nagy Lászlóra mint példaképére hivatkozik. „[M]ár rongyossá olvastam a kötetét. Nem tudok vele betelni. Megragad, s mindig újra felfedezem magamnak a költői gondolat bátorságát, s mindazt csodálom, ahogy a gondolatot ki tudja fejezni. Nagy László aggódó költő volt, aki féltette az emberiséget. (...) [Cs]akis a jóra, a szépre tanít..."[2]

Nagy Zoltán Mihály tehát a szocialista rendben, valamint az azt létrehozó kommunista párt ideológiai határain belül

Penckófer János

veti föl a problémákat, de azokat úgy sikerül megformálnia, hogy érvényük túlmutat a társadalmi berendezkedésen. A *Lecke* (1982) című novellájában például az igazság törékenységéről és a hazugság múlhatatlan fondorlatairól így elmélkedik: „Az igazság és a hazugság egy úton jár. A hazugság azonban előrébb egy lépéssel. (...) Fiam, a hazugságot nem lehet kiírtani. Amikor lelepleződik, azonmód új arcot ölt, elámít megint." Egészen *A sátán fattya* megjelenéséig novelláiban főként a szocialista társadalmi berendezkedés és munkamorál helyzetéről, problémáiról esik szó. Ezen írások értéke az, hogy bennük láthatóvá lesz a magyar népi hagyomány évezredes arca, a megöröklött kultúra. Ez pedig az idegenségnek ilyen fokozott méretű és intenzív terjeszkedése közepette önmagában is értéket jelent. A rendkívül tömör nyelvezet, a láttatás nyelvi fordulatai a művészi megformáltság alapvető jegyei. Alakjait az erkölcsi tartás jellemzi elsősorban.

A *Lecke* című novellánál maradva például igen megkapó az ember és lova közti kapcsolat, de az egész gulyát őrző apa, fia, majd a végén ebédet hozó feleség, édesanya összetartozása. Csak egy villanás az étkezésről: „Kirakjuk az ételt. Ülünk, eszünk. Nincs szavunk." Megmásíthatatlanul kötődik a nyelvi fordulatokban is öröklődő magyar létszemlélethez. A beszéd, az apa tanmeseszerű előadása – valójában sorsfeltárás, de apáról fiúra maradó életszemlélet is egyben. Vagy az *Iktató apó* című elbeszélésben nagyon pontosan felismerhetőek a jellegzetes temetési szokások, a szertartás előtti várakozás íratlan szabályai, amelyek csak úgy, mellékesen árnyalják a megjelenő világot.

És mégis: mintha valamit elhallgatna a beszéd. Érezni valami mögöttes mesterkedést, fondorlatot a természetes nyelvi erő mögött is.

Ez a megfoghatatlanság a *Pírban, perben* verseinél még zavaróbb. Nyilván a költészet, a líra bensőségesebb őszintesége miatt. Nagy Zoltán Mihály lírai énje „bajvívó zordsággal"[3] áll elő, le sem tagadhatná, hogy így rokonítja magát Nagy László költői személyiségével, azzal, aki „állandó küzdelemben, akcióban jelenik meg."[4] Csakhogy Nagy Lászlóhoz hasonulva még inkább megmutatkoznak ennek a költői magatartásnak a határai. Nagy Zoltán Mihály prózakölteményeiben a beszélő roppant emelkedettségben áll, de a megnyilatkozás iránya gyakran felfejthetetlen marad, a beszéd alig-alig kötődik bármiféle konkrétumhoz. „A Nagy László-i hosszúének a konkrétumok gazdagsága révén kap meghitten személyes és közvetlenül társadalmi jelleget",[5] de Nagy Zoltán Mihály prózakölteményeinél más a helyzet. A beszéd emelkedettsége és a konkrétumok valósága elválnak egymástól, illetve nem tudnak a költészet kohéziója által új minőségbe kerülni. Így mindaz, ami konkrét érték bennük – személyes marad, ami pedig emelkedett – önmagáért valónak mutatkozik.

A célját, irányát vesztett bajvívó zordságot jól mutatja a *Komor lobogó alatt* című prózaköltemény, amely mottójával is utal Nagy László drámai monológversére, a *Balassi Bálint lázbeszéd*re. Hogy „a barbár körülményekkel reménytelen helyzetben is szembeszegülő emberi-költői tartásnak igenis van értelme",[6] ezt példázza Nagy Zoltán Mihály is: „Nem csendül csoda, de béborítják az eget nagy haragunk sötét fellegei, szavaink szép igaza megfellebbezhetetlen szigorral közéjük suhint." Csakhogy az olvasó bizonytalanságban marad: nem tudja, kik is azok, akik közé „szavaink szép igaza" suhint, nem tudja, ki is valójában a „fizetett kéjeket zabáló csőcselék". „Ellenünk fenekedők hordái"-t mond a beszélő, és nem tudjuk eldönteni, kiket takar az „ellenünk", és kik is a „fenekedők". Persze a mottó, hogy „Pokolé a tábor, hol vitéznél több a ringyó", segíthet a pontosításban, különösen, ha az egész Nagy László-verset segítségül hívjuk, de a *Komor lobogó alatt* önmagában nem áll határozottan körvonalazható oldalon abban a bizonyos táborban.

Tehát mind a prózai, mind a költői világ egy részét árnyékban tartja valami, és erre a valamire *A sátán fattya* adja meg a magyarázatot. Ez a kisregény mutatja meg, mi volt az, ami akadályozta az alkotói kibontakozást, a valódi értékteremtést: a szocialista társadalomban való gondolkodás, de még ennél is erősebben a kommunista párttagság. *A sátán fattyá*ban már elemi erővel tör fel a sorsbeszéd, jól érezni abban, hogy mennyire fontos a felszabadultság és az őszinteség. Látni, mekkora értékképző ereje van az évszázadok messzeségéből hagyományozódó morál törvényének, és az íráshoz szükséges teljes nyitottságnak. Ebben az alakuló életműben *A sátán fattya* tette láthatóvá legelőször, hogy a magyar közösségben élő egyént mi is az, ami tökéletesen azonosíttatni tudja önmagával: az ugyancsak évszázadok során kialakult közösségi lelkület. Az egyén csak ezáltal találhatja meg pontos helyét a világban. Nincs olyan, hogy a közös történelmünkből valami kicsinységet fölnagyítunk és az égig magasztalunk, valami súlyos örökséget pedig semmibe veszünk, elferdítünk, letagadunk. Hogy is tartozhatna valaki egyszerre az elhurcolók szellemi csapatához, meg a megalázottakhoz ugyanúgy.

Nagy Zoltán Mihály 1990-ben, még *A sátán fattya* megírása előtt ezt a vallomást teszi: „Nehéz a szó, hát kifordul a számból: reméltem, hogy ama dicsőséges élcsapat tagjaként több lehetőségem nyílik az embertársaimért való szólásra, cselekvésre".[7] Tanulságnak szánja az esetét, eltévelyedett léleknek mondja magát, a *Post tenebras lux* címül választása is erre utal, hogy „a sötétség után a világosság" jön. És *A sátán fattya* valóban tiszta fényben, megtisztultan, elsőként kezd el hitelesen, teljes nyíltsággal beszélni, szólni „embertársaiért". A korábbi művek lírai és prózai mondataiból kikristályosított sorsbeszéd műfaját megvizsgálni ugyancsak tanulságos,[8] ám a mű belső világa ennél átfogóbb és lényegesebb igazságokat hoz föl a takarásból.[9]

A korábbi írások szerzői alanyának legszebb erényeit át sem kell menekítenie Nagy Zoltán Mihálynak, ezek a megszólalás legelső percétől belső igényként alakították a műveket. Csupán az eszmeiségbe való beágyazottságot szünteti meg. Így az igazság kimondása, föltárása, mindenkori követése még nagyobb lélegzethez jut. Tehát a *Leckéb*en rendkívüli súlyt kapott gondolat, ha lehet, még tisztábban tér vissza *A sátán fattyá*ban. Az előző műben a fiú fülében cseng a szentenciának gondolt apai mondat, ez utóbbiban pedig Eszterben visszhangzik a hasonló apai megfogalmazás. „[A] hazug, a gonosz mihelyt lelepleződik, máris új arcot ölt, elámít, gúzsbaköt, vérünket veszi megint, nincs mentség" – idézi fel Eszter az édesapa tanítását, asztalos Tóth Mihály szavait.

(2.* A sátán fattya *eszmei és művészi gazdagsága) Az igazság követése morális parancs tehát, egy életre szóló lecke. De nem csupán ez a gondolat, vagy a kisregény tabufelszámoló tette idézi fel a példaképet és elődöt, Kovács Vilmost. A szocialista-kommunista eszmében való hit, majd az „elámít, gúzsbaköt, vérünket veszi"-féle felismerés nyomán történő szembefordulás is emlékeztet a morális parancs szavára, a „vallani kell" igazságtartalmára, mely a *Holnap is élünk*ben jelent meg először Kárpátalján. Kovács Vilmos regényében az apától tanult „leckét" az ifjú Somogyi Gábor mondja fel, amikor az apa megkérdi, mit mondjon az őt kérdező asszonyoknak.[10] A *Holnap is élünk*ben a magyar férfilakosság elhurcolásának felemlegetése történelmi súlyt kap, *A sátán fattya* pedig teljes egészében, minden egyes szavával erről a „morális és egzisztenciális botrány"-ról,[11] az igazságtalanság kibeszélhetetlen fájdalmáról tudósít.

Hogyan is lehetne szavakat találni arra, ami Tóth Eszterrel, „asztalos Tóth Mihály hajadonlányával" történt, hogyan is lehetne vallani arról, ami sorozatban érte ezt az ártatlan teremtést? Mert semmihez sem fogható az a rettenet, ami személy szerint őt magát, és ami a Szilasnak mondott falu egész népét érte. Mert *A sátán fattyá*ban szétválaszthatatlan egyén és közösség, személy és egész magyarság. Ami Kárpátalján történt 1944 után, az minden magyart érintett – legfeljebb csak a Seres Bálintok és Varga Mártonok jelentenek kivételt ez alól, szóval, „az alja nép", a mindenkori hatalom hűséges szolgálói.

Tóth Eszter beszéde szabálytalan, zaklatott, „dörömbölős" meg „sikolyos", imádkozós meg átkozódós. Akit ilyen kibeszélhetetlen sorscsapás ér, hogy orosz katonák megerőszakolnak, nem is szólhat másként. Azokban a végzetes percekben Tóth Esztert női, emberi és nemzeti méltóságában alázzák meg egyszerre és mindörökre, és a kibeszélhetetlenség tébolya is ott kezdődik el.[12] Teherbe is esik, ami végképp betetőzi a bajt. A falu szájára kerül ez a makulátlan tisztaságú lélek, és a sorscsapások egyre-másra jönnek. Édesapja, Tóth Mihály ugyan megmenekül a „háromnapos munkából", de a bátyját, Ferencet szíven lövi egy orosz katona. Ott, a lágerben éri a halál, azért, mert

el akart búcsúzni barátjától, attól a Székely Pistától, aki Eszter udvarlója-vőlegénye. Ferenc volt tehát az első halott a családban, de a közmunkára parancsolt öcs, Jóska is belehal az iszonyatos nélkülözésbe. Tizenöt évet élhetett. És Székely Pistát úgyszintén elveszíti. Székelyné erőszakkal tiltja el tőle a fiát, aki emiatt önszántából jelentkezik a közmunkára. Hamarosan elnyeli a messzi idegenség.

Minden felbomlik és széjjelfoszlik Eszter közelében. Az évszázadokra visszatekintő, a megőrzött emlékezet soha nem tapasztalt züllést lát maga körül, esztelenséget és erkölcstelenséget. Istentagadást. Nyíltszíni gyilkosságot, fényes nappal történő emberölést, amiért Seres Bálint nem kap büntetést. Áruló magyarok erőszakoskodnak a saját falubeli társain. Félelemben telnek a napok.

„...december végén meghalt Barta Áron, az öreg húszholdas gazda,
ki volt terítve a tisztaszobában, körülötte a gyászoló család, rokonok, szomszédok, halottlátó asszonyok, ahogy illik, mikor
Seres Bálint odaállított,
elkötötte az ólból a tehenet, levezette az udvarról,
fényes nappal, mindenki szeme láttára, egyedül,
nem volt, aki szólni mert volna,
emberemlékezet óta nem tapasztalt ilyen gazságot a falu...”

Minden, ami szemmel látható, füllel hallható, valószerűtlen, hihetetlen, elképesztő és irreális egyszerre, felháborító és szívszorító, az embertől idegen. Nem csoda hát, hogy büntetésként éli meg az egész víziószerű, rémálomhoz hasonlító eseményeket a szerencsétlen Eszter, nem csoda, hogy az őt ért sorscsapásoknak nem képes egyértelmű, értelmes magyarázatát adni. Emberi, női, magyar kálváriáját kezdetben Isten büntetéseként értelmezi, de tetteiben szembefordul a rászabott megpróbáltatással. Kútba ugrik, öngyilkosságot kísérel meg, Ferenc bátyja halálhírére pedig meg akarja ölni gyermekét, akit azokban a percekben valóban a sátán fattyának lát. Ezeket a gyilkossági szándékait később bűnös lázadásnak, Isten elleni vételnek fogja fel. Ezért minden ezt követő megpróbáltatásban – például, hogy a gyermek, Istvánka nehezen indul meg járni és beszélni – jelet lát, abban pedig Isten méltó büntetését ismeri fel.

Mindezekre Márkus Béla tanulmánya[13] hívja föl a figyelmet, ezért nevezi vezeklástörténetnek a kisregényt. Azt mondja, hogy Eszter a falut elöntő áradatban szintén Isten jelét látja, egy lehetőséget, amely által megszabadulhat végre a bűneitől. Mindenesetre a mű vége felé megszaporodó hiedelmek, babonák, majd a jósnő megjelenése után természetesen hat, hogy Jézus példáját látjuk megelevenedni. Nem is lehet, nem is való a „földhözragadt” megoldás, Eszter iszonytatóan nehéz, a szó szoros értelmében tébolyító útkeresésére nem is érkezhet más morális feloldás és feloldozás – csakis égi, csakis Krisztustól való. Transzcendens. N. Pál József szimbólumnak értelmezi a vízen járást, „metafizikai jelentéstartományt” magába foglaló képnek, megigazulásnak.[14] Bertha Zoltán pedig a mágikus realizmus egyfajta árnyalataként látja a „krisztológiai sorsazonosítást”.[15]

Ez a három tanulmány – N. Pál József: *„...a közös rettenetbe belenémult a falu...”*, Márkus Béla *Ballada és beszámoló*, valamint Bertha Zoltán *Sors és lélek a megalázottságban* című értékelő munkája – egymást kiegészítve tárják föl *A sátán fattya* esztétikai, irodalmi és irodalomtörténeti jelentőségét. Azon túl, hogy mindnyájan Kovács Vilmos regényéből, vagyis a szerző szellemiségéből eredeztetik e művet, morális, belső tartalmát, valamint esztétikai-műfaji sajátságát egyformán jelentősnek mondják. Kárpátaljai szellemi hovatartozását megjelölve korántsem regionális jellegére utalnak, épphogy a legjobb magyar tudatregények sorába állítják.

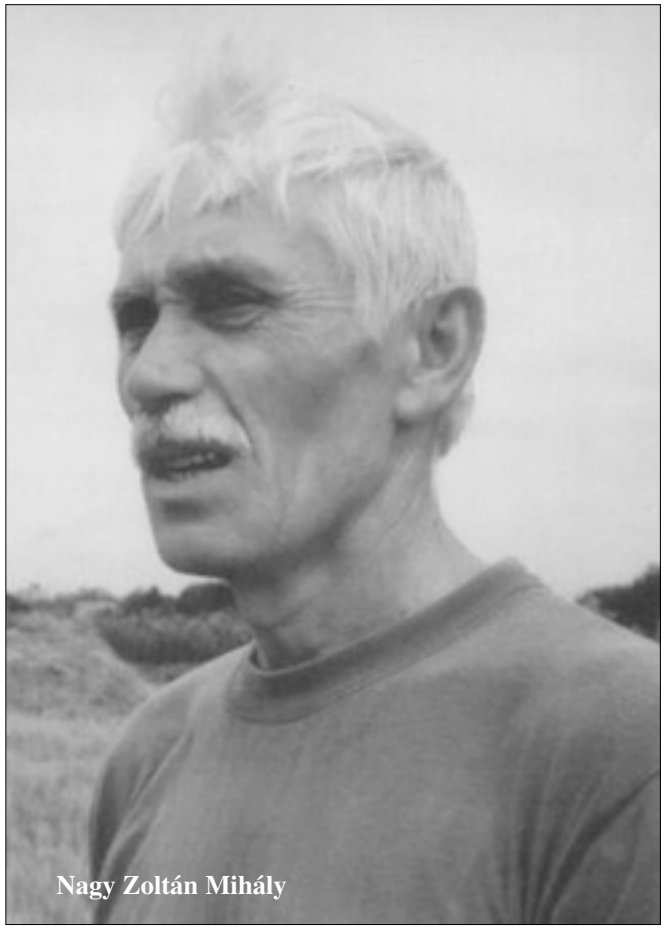
Nagy Zoltán Mihály

Bertha Zoltán rendkívüli érzékenységgel hallja meg és így felszínre is hozza a kisregény „dörömbölő retteneteit”, „dübörgő indulatait”, az időnkénti „sikolyokat”.[16] Ez is indokolhatja, hogy a Márkus Béla által vezeklástörténetnek nevezett kisregényt N. Pál József még „szabálytalan siratónak (is)” mondja. *A sátán fattya* tehát szabálytalan sirató és vezeklástörténet egyben, amelynek akusztikai-stiláris jegyei által a legősibb szertartásaink és rítusaink kísérőszövegei is felismerhetőkké válnak. Ez utóbbira pedig Gerliczki András is rámutat, mondván, hogy „Eszter hangjában imák, ráolvasások, gyónások, siratók dallama él tovább”.[17] Így az a tapintat, amire N. Pál József hívja fel a figyelmet, hogy a mű elsődleges értékelésekor a morális minőségi súlyát vegyük észre, ugyancsak ebbe az irányba mutat. Hiszen a népi imádságainkon sem a művészi megformálás tökélyét vagy hiányosságát vesszük elsősorban észre, hanem a lelkület döbbenetes erejét és eszmei időtállóságát. Például a *Hegyet hágék, lőtőt lépék* irodalmi érték szempontjából csöppet sem jelenthet kevesebbet a leghibátlanabbnak és így a legízlésesebbnek gondolt mai nyelvi artisztikumunknál. Sőt a *Hegyet hágék...* a mindenkori művészi jelleg egyik támpontját jelenti. Érdemes egy pillanatig elgondolkodni a kétféle értékű, kétféle minőségű, súlyú, de morál- és hagyománymagyarázatában mégiscsak párhuzamba állítható „népi imádság”-on. Persze N. Pál Józsefnek „az elsődleges olvasói mércére” vonatkozó figyelmeztetése inkább kérés, amely a kárpátal-

jai magyar irodalom minőségi gyarapodását tudja elősegíteni, egyszersmind tanulmánya rendkívül pontos és fegyelmezett értékeligazítás is.

Márkus Béla *Ballada és beszámoló* című tanulmányával azon a ponton is érintkezik *„... a közös rettenetbe belenémult a falu...”*, hogy mindkettő hangsúlyozza: nem a kisregény bátorsága jelenti az értéket, de nem is a tényanyag igazsága. Értéke a fönt megnevezett összetevők által megéledő művészi erő, amely a kárpátaljai közösségi lelkület pontos megidézése révén nyújtja a szinte megnevezhetetlen magyar igazságot.

Az apokrif népi imádságok fölemlegetésére Bertha Zoltán megfogalmazása is biztatott, miszerint az írásmű hasonlatos egy „sokszínűségében is egylelkületű parasztasszonyi levélhez, vagy tudósításhoz”.[18]

Viszont ez a megállapítás egyszerre mutat messzire abban a tekintetben is, hogy miért is olyan közeli a megszólalás, az egész narráció, miért is nem tud leválni és függetlenedni az előadójától ez a lamentálás. Bertha Zoltán saját megállapítását magyarázatául is ajánlja arra a kritikusi – egyébként helytálló – észrevételre, hogy a kisregényben hiányzik a megszólalás távlata, s így láthatatlanul marad annak az oka, a helye és a célja. Amikor pedig N. Pál József az Eszter „tanúságából” fakadó megszólalást, illetve a mű megírásának a tényét összevonja, akkor ez a kérdés teljes egészében kiegészül. Ő a kibeszélhetetlen fájdalom kibeszélését, Eszter panaszát „gyógymódnak” is mondja. Így *A sátán fattya* című kisregény szerinte azt mondja el, hogy „a történés leírása meg a terápia összetartozik”.[19] Természetesen itt is külön lehet választani Nagy Zoltán Mihályt a narrátortól és a fájdalommesélőtől – ám ebben az esetben valóban fölösleges. Mert a „női gond” amúgy is metaforizálódik, az egyén sorsa közösségi fájdalomba csap, Kárpátalja kálváriája összmagyar ügy marad, a huszadik századi történelem szégyene. És mivel ez az első művészi erejű alkotás erről a kárpátaljai pokolról, így nyeri el megdönthetetlen, alapvető hitelességét, melybe a szerző személyes életének a morális megtisztulása is belefogalmazódik kissé. Hiszen tudjuk: a problémák fölemlegetésével ő mindig csak jót akart, mindig a jobbító szándék, az igazság vezérelte. Nem hiába olvasta rongyosra Nagy László könyveit. És nyilván ehhez hasonlóra gondol N. Pál József is, mikor a kárpátaljai megmaradásnak, s így e térség magyar irodalmának „a lealkudhatatlan tudati és etikai lépcsőfokai”-ra figyelmeztet.[20]

A beszéd közelségét, hogy a megnyilatkozótól a szöveg nem tud különválni, Gerliczki András abban látja, hogy még túl közeli a fájdalom. Még „[n]em szakadt le a gyötrelem a lelkekről, a sztálini terror, a kolhoz, a Varga Mártonok és Seres Bálintok aljassága még túlságosan közel van, nem szólhat még róla higgadtan objektív próza”.[21] A szubjektivitás, a személyesség alkalmas a hitelesség elérésére, a bűnösök megnevezésére, de leginkább az ártatlanok elsiratására.

„... én, Tóth Eszter,
asztalos Tóth Mihály megesett lánya,
akinek
ártatlanságát erőszakkal veszejtették el a bitangok,
akinek
megadatott a kín, önnön testével táplálni és világra hozni a sátáni szörnyetegek valamelyikének ivadékát,
akinek jótestvérét megölte, meg-öl-het-te ártatlanul egy hatodik emberszörnyeteg (...)
valahol messze,
az idegen föld mélyén
Ferenc halott arcát is
fények lobogózzák körül ebben a percben,
nem lehet másként, holtában is érzékelnie kell a feléje áradó szeretet melegét,
Istenem, vajon,
vajon tettek-e föléje fejfát, padmalyt vagy bárkát,
ráírták-e a koporsójára,
élt tizenkilenc évet,
meghalt ártatlanul, védtelenül,
vagy koporsó nélkül, sebtiben kaparták el, mint a döglött kutyát,
ki tudja...”

Tóth Eszter tehát elsiratja halottait: testvéreit, rokonait, falubelijeit, de elsősorban saját szerencsétlen sorsát. Szemlélete nem öleli, nem is ölelheti föl a teljes valóságot, ő egy keskeny résen át látható világ sok kis apró részletéről számol be. Valójában nincs is külvilág a számára: senki és semmi sem jelenik meg az éntől független minőségében. Tóth Eszter környezete csak úgy létezik, ahogy az beleszól az életébe. Már az édesanyjával kicserélt nagykendőt is rendkívül közelről látjuk, vagy a szénakazlat, ahol meghúzta magát azon a bizonyos éjszakán, egészen a városi jósnő macskájáig, vagy az árvíz megjelenéséig mindenminden sajátos egyediséget kap a beszéde által. Bármennyire valóságos a környezet, mégis víziószerű. Például Kárász Nelli beszédéhez is csak abban hasonlítható Eszter hosszúmondata, hogy Németh László *Iszony*a is tudatregény, nőregény. Merthogy Kárász Nelli beszéde gazdagon vonja be a szemlélethatárig terjedő világot, Tóth Eszter meg inkább csak a fájdalommá átváltozott dolgok szuggesztiója révén utal a világra. Nem csupán a látószögek különbözősége szembeötlő, de a világlátás minősége is.

Nagy Zoltán Mihálynak a prózapoétikai újítása – amellyel már több korábbi művében is kísérletezett – *A sátán fattya* megformálásakor minden tekintetben funkciót kap, megéled és kiteljesedik. A szabadverseket idéző íráskép segít összetartani ezt a hatalmas mondatot, amelyet a grammatika már nem foghat össze. Az emberidegen, életidegen világ elmondhatósága megkérdőjeleződik. A hagyományoktól, a moráltól való ilyen mérvű eltávolítási kísérletet ép ésszel, értelemmel, nyelvi renddel közvetíteni már aligha lehet. Ezért is válhat elfogadhatóvá, hogy a korábbi nyelvállapotokra ugyancsak emlékeztető fájdalommondásba, a fuldokló beszédbe a szerző is folyton bele-beleszól, hogy itt-ott későbbi tudás is szervezi az akkori viszonyokat.

(3.* A sátán fattya *folytathatóságának a nehézségei. Tölgyek alkonya. Az idő súlya alatt. Páros befutó) *A sátán fattya* csak elvétve tartalmaz egy-egy olyan szót vagy szókapcsolatot, amely idegenül hangzik Eszter beszédében. Például a „leírhatom Pistát” nem igazán illik sem a fájdalomhoz, sem a főhős gondolkodásához, vagy Tóth Mihálynak a Sztalinról mondott szavai sokkal későbbről való gondolatot foglalnak magukba, de a lendület ezen, ezeken minden fennakadás nélkül továbbvisz. Nem válik a mű lényegi hibájává ez sem, más sem, a megformáltsága révén olyan világot hoz létre, amelynek minden egyes eleme szervesül. Minden átlényegül a szuggesztív beszédben, miközben a szerző ösztönös szociografikus szemlélete is érvényesül. Nagy Zoltán Mihály lenyűgöző mélységében ismeri ezt a világot, a lirizálását pedig tiszta őstudás vezérli. Erkölcsi emelkedettség biztosítja az óriásmondat múlhatatlan erejét. És mindez a folytatás felől, a *Tölgyek alkonya* felől nézve csak még értékesebbé válik. Ugyanis ezt a magas színvonalú esztétikumot megismételni a folytatásnak már nem sikerül.

A *Tölgyek alkonya* is hosszúmondat, olyan történetmesélés, amely megállíthatatlan folyamnak mutatja magát, mintha csak úgy buzogna elő a megnyilatkozóból. Kisregény a mű, epikus jellege szembeötlő, a narrátor emelkedett hangja az epikus énekmondókat idézi. Míg *A sátán fattya* egyértelmű-

en lírai alkotás, így a szabadversekhez hasonló sortördelés hasznos funkciót kapott, a *Tölgyek alkonyá*ban ezt a formai megoldást már sem a mondanivaló, sem a beszéd szerveződése nem indokolja. Természetesen ezt a hosszúmondatot sem tudja megtartani a grammatika, akárcsak Eszter zaklatott vallomását sem tudta. Ám az első részben semmiképp sem hiányosság ennek a fajta biztonságnak az elmaradása: ott a torokszorító bensőséges hang szuggesztiója nemcsak hogy egybefogja a mondanivalót, de megszakíthatatlanná is teszi a vallomást; a második részben viszont jobb híján a beszélő sors- és történelemlátása próbálja helyettesíteni ezt. A *Tölgyek alkonyá*ban valójában semmi sem igényli ezt a formát, a Nagy Zoltán Mihály név által válik valamelyest elfogadhatóvá.

Márkus Bélának a *Ballada és beszámoló* című tanulmányában a *Tölgyek alkonyá*ra is van egy találó megállapítása. Az, hogy tabló. Nagy Zoltán Mihály ugyanis Eszter lelki portréja után a többalakos bemutatást választja, és a történetmesélést ő maga veszi át. Valójában a *Tölgyek alkonyá*nak nincs is főszereplője. Talán magát a nagybetűs történelmet lehetne megnevezni annak, és a Tóth család további sorsát. Ezen belül természetesen Eszterrel is találkozunk, de mellette a történelmi események és a további személyek egyaránt fontos alakítói a történetnek. Tóth Mihály öregkori sorsa, Istvánka híres és szeretett futballistává érése vagy a kishúg, Irénke családalapítása, a házépítés legalább olyan teret kapnak, mint az '56-os forradalomnak a Kárpátalján megjelenő szelleme, vagy Sztalin halála, vagy épp a kolhozosítás. Egyszóval a *Tölgyek alkonya* egy jellegzetes kárpátaljai magyar falu lakóinak a sorsát mondja el úgy, hogy a legtöbb szereplőjével *A sátán fattyá*ban már találkozhatott az olvasó.

Időben a második rész ott folytatódik, ahol az első abbamaradt. Eszter tudathasadásgyanús állapotban kórházi kivizsgálásra szorul, de már a történet elején kiderül, mi a legjobb gyógymód. Tóth Mihály és Ágnes közös megállapodása szerint Istvánkát is elviszik Eszterhez a kórházba, és ez a találkozás, ahogy az anya gyermekét meglátja, valóságos csodát tesz. Minden helyrezökken. Olyannyira, hogy Esztert „ki is írják" a kórházból, és egészen biztos, határozott, folyamatos javulást kezd mutatni az állapota. Az otthon biztonsága és a kisfia jelenléte visszavonhatatlanul helyreállítja lelki és idegi egyensúlyát.

Már *A sátán fattya* végkifejletében észlelhető volt a változás, az anya – fia közti kapcsolat megfordulása. Eszter már kevéssel a megigazulása előtt, már a vízrelépése előtt kisfiamnak szólítja Istvánkát, és a hosszúmondat legutolsó szava is a kisfiam, ide kerül ki a pont, amint arra N. Pál József rámutat.[22] Ám ez a folyamat már előbb elkezdődött. A tudathasadásos állapot érzékeltetésénél, amikor Eszter a tükörben nem önmagát, hanem egy másik, egy ismerős Esztert lát meg, ahhoz közelít, mint egy tőle idegen emberhez. Az egész „krisztológiai sorsazonosításnak" ez a kezdete, és az egész család vízrelépésével, valamint a „kisfiam" felismerésével ér véget. Olyan szimbólum ez, amelyből kiviláglik, hogy Eszternek az önmagától való eltávolodására csak azért volt „szüksége", hogy „kívülről" láthassa meg sorsát, és ezáltal nyíljék meg a lehetőség és az esély annak vállalására. Ez jelenti a rálátás távlatát. Eszter így kap lehetőséget a sorsazonosuláshoz, így tud megtisztulni annak felemelő érzésében. Ahogyan *A sátán fattya* kapcsán elfogadtuk, hogy „a történet leírása meg a terápia összetartozik", úgy Eszternek a gyógyulásában is fontos észrevenni az effajta azonosulást. A sorstörés és a mérhetetlen fájdalom „okozójában", a „sátán fattyában", a sorsmegpecsételődés bizonyítékában, Istvánkában található a gyógyulás is – ezt sugallja a *Tölgyek alkonya* legelső fejezeteinek egyike. Eszter számára Istvánkát meglátni és a gyógyulás útjára lépni katarzist jelent, az „élni kell, élni muszáj" Tóth Mihály által annyiszor hangoztatott igazságát és megtestesülését egyben. Eszter ilyen értelemben a purgatóriumi érzéseken túljut, és *A sátán fattyá*val egy kicsit maga Nagy Zoltán Mihály is hasonló alkotói lelkületbe kerül.

Ebben az elgondolásban a *Tölgyek alkonya* a szó szoros értelmében folytatása az első résznek, ám a saját létrehozott világa által már sokkal kevésbé. Amint arra Márkus Béla tanulmányának a címe is utal, vége a balladai hangulatnak és erőnek, mindent elural a beszámolói jelleg. Ebben az egyes szám harmadik személyre váltott beszédmódnak is jelentős szerepe van. Persze a beszámolói jellegnek nem ez a kizárólagos oka. Az meg végképp elfogadhatatlan, hogy a purgatóriumi folyamat apasztotta volna el a szerzői beszéd művészi erejét. Mintha Nagy Zoltán Mihálynak ebben a részben az lenne a célja, hogy a történelmi változásokra adott kárpátaljai „válaszokat" vegye sorba, mintha a Tóth család életrevalóságát szeretné bemutatni.

A Tóth család a *Tölgyek alkonyá*ban mindent kihever, mindent túlél. Amint azt a jósnő is megmondta az első rész végén, Eszternek begyógyulnak a sebei, sok kis öröme lesz, s a fia is fölemelkedik a porból. Ez így is történt. Istvánkából István lett, Szilas megbecsült, népszerű és szeretett futballistája. Eszter alakja a háttérben sötétlik, hiába vágyja az olvasó a tisztaságát, ezt a történetmondást a társadalmi berendezkedés különböző fondorlatai, a történelmi események alakítják. A legmélyebb hatások ebben a részben Tóth Mihályt érik. Az ésszerűtlen, mondhatni ostoba gazdálkodást látva egyre inkább elveszíti életkedvét, budaháti tölgyesének, régi birtokának kiirtását pedig nem is tudja kiheverni. De valójában a végső döfést a megaláztatás adja, a kisemmizés, hogy még csak ducskózni sem hagyják a régi tölgyesben, sőt még asztalosmesteri méltóságában is vérig sértik. Ezt már valóban nem tudja kiheverni. „Unokája bevonulása előtt három nappal, egy alkonyi órán / csöndesen, észrevétlenül, tusakodás nélkül / elalszik, / arcát kisimítja, megszépíti a kegyes halál."

A *Tölgyek alkonyá*ban létrehozott világ hitelességéhez nem fér kétség, és az elbeszélés rendje is minden tekintetben helytálló. Érzékletes a falu hatalmasságainak a dölyfössége, és jóleső érzés az is, hogy az emberek, a falu népe nem felejt. „[É]desapám, mit hallottam, / ott fedtük a szőlőt a Csillagoson, a drót mellett, tudja, / a magyar oldalon is egy csoport, / és / közülük egy férfi átkiáltott, / hé, asszonyok, / ismerik-e Szilason Seres Bálintot, / él-e még az átkozott, / én / annak a fiúnak vagyok az apja, / akit negyvennégyben / meglőtt, / mondják meg neki, / úgy vigyázzon, ne találkozzon velem, ha neki is drága az élete, / jaj, édesapám, / mikor ezt meghallottam, rögtön meghűlt bennem a vér, (...) dehogy mertem visszaszólni hozzá, senki közülünk, féltünk a katonától, a kukucsból leskelődött a kukkerrel, / azért csak bólogattunk, hogy / ismerjük, hogyne ismernénk, Mari meg elkezdett énekelni, énekelve adta tudtára annak az embernek, hogy szilasiak vagyunk, átadjuk az üzenetet, ne legyen egy nyugodt perce sem a gyilkosnak."

Több ilyen és ehhez hasonló jelenete van a *Tölgyek alkonyá*nak. Ezekben színesebben, gazdagabban mutatkozik meg a magyarság helyzete a szovjet rendszer szocialista-kommunista építkezésében. Ám a kisregényben leginkább mégis az a szerzői szemlélet érvényesül, hogy a világ kétosztatú, így

a rossz és a jó megosztottsága motiválja, viszi mindig tovább a beszédet. Ez a kettősség valójában nem más, mint a morálon nyugvó életszemlélet irodalmi leegyszerűsítése. Amennyiben a politikai szabadságot kiiktatnánk a *Tölgyek alkonyá*ból, ez a mű *A sátán fattya* előtti novellák eszmei kiegészítőjeként is olvasható lenne. Különösen akkor tárul föl ez a jellegzetesség, ha jobban megfigyeljük, milyen szerepe van a női, az asszonyi habitusnak a hagyományőrzésben, a családmegtartásban, az egyéni és közösségi morállal való azonosulásban.

Mind *A sátán fattyá*ban, mind a *Tölgyek alkonyá*ban igen pontos az a megjelenítés, ahogyan Ágnes, Eszter édesanyja, Tóth Mihály felesége mindvégig a háttérben mozog, mégis döntő fontosságú lesz valamennyi esetben a véleménye. Szinte alaktalan, arctalan marad, a jelenléte mégis meghatározza a családtagok egész életét. Némi túlzással már-már transzcendensnek mondható a jelenvalósága, és ez ugyancsak a szimbolikus értelmezés felé viszi el az olvasót. De mivel Nagy Zoltán Mihály művei a morális életszemlélet szerint egymással kölcsönösen kiegészítő viszonyt mutatnak, mégis egyrétű, mindennapi jellegű marad a női, az asszonyi szerep magyarázata.

Bertha Zoltán morális őstudásnak mondja az Eszter vallomását szervező beszélői magatartást.[23] Valószínű, hogy ezzel Nagy Zoltán Mihálynak akár az egész alkotói életszemléletét is jellemezni lehetne. Az pedig külön érdekes, hogy mindebben mekkora súlya van az asszonyi háttérnek. Már az emlegetett *Lecke* című novellát is az erkölcs motiválja, s ugyanúgy a háttérben vállalja és viseli a megpróbáltatásokat a feleség, mint a kisregényekben teszi azt Ágnes. *A hetedik napon* című novellában pedig főszerepet kap a pénzhajhászóvá, csalóvá, korrupttá váló férjjel szemben szerveződő asszonyi féltés, jobbító ügyeskedés. De ugyancsak nőkhöz köti az erkölcsi normaérzékelést a *Fehér Eper*, az *Érzelmes történet* vagy épp a *Katalin tánca* című írásaiban a szerző. És nincs ez másként *Az idő súlya alatt* című novelláskötetben sem, még akkor is, ha az újabb alkotói életszemléletben már a morál minősége jelentős módosulást mutat.

Nagy Zoltán Mihálynak a második kisregénye óta írt novelláiban jelentős teret kap valamiféle létfilozófiai elbizonytalanodás. Felismerhető, hogy ezekben a műveiben a legújabb irodalomelméleti iskolák tanításait illusztráló írásokhoz szeretne „felzárkózni". A *Fogott figurák* című próbálkozásában például a nyelvi tömörséget hiányos mondatok általi ellebegtetéssel, viszonyszói burjánzással igyekszik oldottabbá tenni. Így a szerző a veleszületett őstudását feloldja valamiféle groteszk minőségben. Zavarodottságra vált a korábban kikristályosodott morális szervezőerő. Jelentősen szűkül az írások belső tágassága, és egy egészen más összetételű esztétikum kezd kialakulni. A *Csellendre* című írását pedig az élet értelme felőli filozofálgatás-okoskodás tölti meg. A morál életszervező megjelenítése, ábrázolása helyett a róla való eszmecserét és véleményütköztetést helyezi a középpontba. „ – Mondd csak, az olyan erkölcsi kategória, mint a becsület, a te értékrendedben hányadik helyen áll, S ha – mint állítod – semmi sem biztos, vajon helyes-e a te értékrended? / – Nem fontos, hogy helyes legyen. Annak hiszem, ez a lényeg. Ahogy te is a magadét. Vagyis nincs abszolút értékrend, ahogy becsület sem. Maradjunk ennél. Amit te becsületként definiálsz, s amit – ezt jól tudom, mert ismerlek – a legfontosabbnak tartasz, az egy megfoghatatlan, érzékelhetetlen valami, ami önnön fogalmánál is tűnékenyebb. Van, mert te és a hozzád hasonló balekok beszélnek róla, még sincs, mert létezése pusztán a róla alkotott fogalommal nem bizonyítható. Ráadásul: ha lenne, akkor sem mennél vele semmire."

Az idő súlya alatt című novelláskötetben megjelenik a kivándorlás, a magyarországi munkavállalás, a földprivatizáció és a szexualitás. Ez utóbbi a morálhoz nem kötődik, valami egészen sajátos humor kíséretében kap teret. Így ezek a novellák – *A messiás Szilason,* a *Magyar durák*, *Az 1120-as ügy*, az *Egy az élet* – Kárpátalja társadalmi és közösségi életének némely újabb jelenségét, valamint a morált újraértett életszemléletként mutatják be. Útkeresés ez, ami a távlatot pillanatnyilag helyi érdekeltségűvé változtatta. És hogy milyen nehéz kitörni ebből, jól mutatja a *Páros befutó* című kisregény. A novelláskönyvben leginkább az ironikus-groteszk hangvétel az, ami idegen, valamint a különböző nyelvhasználat, a különböző beszédformák keveredése zavaró, a *Páros befutó*ban pedig elmélyül a megjelenítés és a fölvetett problémák összetartozásának a szakmai gondja.

A *Páros befutó*ban egy jó és egy rossz házasság kibontakozásának lehetünk a tanúi. Zsóka és Ferkó, valamint Zsuzsa és Balázs nászéjszakája utáni reggellel indul a rövid történet. Mindkét ifjú pár egy olyan magyar falu közösségében él, amely közösséget egészében sújtja az elszegényedés. Tömeges a munkanélküliség, így természetessé válik, hogy létezésük minden percét meghatározza a pénz. Zsóka és Ferkó közös élete azzal kezdődik, hogy „odaát" – Magyarországon – idénymunkát vállalnak, és a puszta fennmaradásukért küzdenek, míg Zsuzsa és Balázs értelmiségiek, a falu általános iskolájában dolgoznak. Az ő közös életükbe is alapvetően beleszól a pénz, azzal a különbséggel, hogy Balázs a gázolajjal való kereskedésbe a meggazdagodása miatt fog.

A párhuzamba állított kétféle családtervezés a jó és a rossz szembeállítása is. Balázst a jobb „életminőség" elérése hajtja, ennek rendel alá mindent: otthagyja munkahelyét, elhanyagolja feleségét; családi élete csak az éjszakákban és a pénzszerzésben merül ki. Lecseréli benzines keleti kocsiját egy nyugati típusra, melynek nagyobb a tankja. Gyerek után nem vágyik, hisz az csak zavarná őt nagy céljai elérésében. Ezzel szemben Ferkó örül az élet apróbb dolgainak, jószívű, bizakodva él és nagy ajándékként fogadja Balázs ajánlatát, hogy a lecserélt Ladájával induljon ő is „benzinelni" a határon át. „Felezünk. Jövedelmet és kiadást, mindent" – szabja meg a feltételt Balázs és ezzel Ferkó az alkalmazottja lesz. Amint egyre gazdagabb lesz Balázs, annál erőszakosabbá, célratörőbbé válik, és minél inkább látja biztosítottnak a fennmaradásukat Ferkó, annál inkább él a családjának, tervezi jövőjüket az immár várandós feleségével. A kilátástalan helyzet miatt vetődik fel az áttelepülés gondolata mindkét ifjú házaspárnál – és ez a műben alapvető problémaként jelenik meg. Ferkóban, vagyis inkább Zsókában azért merül fel ez a lehetőség, hogy biztosítottnak érezze a család jövőjét, hogy „ne szenvedjen hiányt semmiben". Balázst is a kilátástalanság bírja rá, hogy kijelentse: „Áttelepülünk". Ő a szépen gyarapodó vagyonával – úgy érzi – nem tud mit kezdeni abban az országban, amely függetlenségének ötödik évfordulóját ünnepli. Úgy hiszi, Magyarországon „beindíthat egy vállalkozást", ám ezt az érvet Zsuzsa nem tudja elfogadni. A regény végén Balázs visszaveszi a kocsiját, így Ferkót kereset nélkül hagyja. Ezt részben Zsuzsának az any-

jához való visszaköltözése váltja ki belőle, mert felesége nem hajlandó az áttelepülésre, részben pedig az, hogy Ferkó „gyűlésen" volt a kocsival: a helyi magyarságszervezet munkáját Balázs nem nézi jó szemmel.

A *Páros befutó*ban vázolt világ kialakulásának az okairól nem esik szó, mégis érezni: ez Trianon eredménye. A század- és ezredforduló magyar abszurdja villog sok helyütt a kisregény lapjain, az, ami „gazdasági turizmus"-ként vonult be a magyar történelembe. Egy országhatár miatt jön létre a magyar falu kilátástalansága, elszegényedése, történelmi távlattalansága, de egy országhatár megléte biztosítja a „gazdasági turizmust": kinek a betevő falatot, kinek a meggazdagodást. Így a kisregény egy átmeneti korszak dokumentumává alakul. Újabb bizonyítékául szolgál annak, hogy mennyire égető „rendezni végre közös dolgainkat", és ezt csak még jobban hangsúlyozza a mű végén megjelenő magyarságszervezet igyekezete. De hiába minden: a legapróbb részletekig menő valósághű leírás is csak dokumentummá alakulhat, ha hiányzik abból a művészi átlényegítés.

A kisregény művészi értékét rontja, hogy néhol az válik groteszkké, amit meghittnek, bensőségesnek és játékosnak szán a szerző – például a házasélet részletezésénél profán és bizarr egyszerre – néhol pedig naiv és gyermeteg. A fölvetett problémák nem a súlyúknak megfelelő módon szervesülnek és szerveződnek egységes világgá – esztétikumot hordozó művé. Így Ferkó regényvégi bizakodása is inkább csak gondolati fogódzói révén mutat messzire: kilátástalanságában valami belső építkezést emleget, és ez sok mindent takar. Amikor pedig az utolsó szavai nyilvánvalóvá teszik, hogy maradni, nem áttelepülni, hanem építkezni kell a szülőföldön, és élni „ahogy lehet" – ez visszhangzik az olvasóban. Ez az „ahogy lehet" lezárja a kisregényt, de egyben meg is nyitja a hozzá fűződő (erdélyi) gondolatokat.

Elsősorban Makkai Sándor 1937-es *Nem lehet* című írása, valamint Reményik Sándor *Ahogy lehet* című költeménye kapcsolódik ide. A repatriált Makkai Sándor megtagadva korábbi tanításait vallotta, hogy kisebbségben élni nem lehet, az erkölcsi képtelenségeket szül. Reményik pedig épp erkölcsi minőséget lát abban, amikor kijelenti: „Testvéreim, bizony nem élünk jól mi, / Nem apáinknak tetsző életet. / De aki másképp tehetne helyünkben, / Az vesse reánk az első követ! / Minden percünk kínzó kiegyezés. / Ahogy lehet..." A kétféle létszemlélet körül fölszikrázó vita azóta sem tudott nyugvópontra jutni. Cseke Péter ugyanis, amikor 1986-ban egy alapos kísérő tanulmánnyal ellátva újra barátai elé bocsátotta ezt a vitaanyagot, kiderült, mennyire eleven ez a probléma. Amikor pedig 1989-ben meg is jelentethette, majd 1995-ben kiteljesíthette azt, aligha gondolta, hogy a *LEHET – nem lehet* vitája[24] Kárpátalján, 2002-ben is talán meg kíván jelenni.

Hogy ez a gond Kárpátalján nyilvánosságot kap-e, arra Nagy Zoltán Mihály *Páros befutó*ja kapcsán nehéz válaszolni. Mindenesetre az is figyelemreméltó, hogy a szerző a régi-új *Együtt* főszerkesztőjeként leszögezi: „az újrainduló *Együtt* (...) leendő arculata a kishaza iránti hűséget bárhol, minden időben pironkodás nélkül megvallani kész írástudók karaktervonásaiból kell hogy kirajzolódjon". Ezért a *Páros befutó*ban fölvetett létgond ha nem is egyértelmű esztétikai minőségben jelent meg, hanem leginkább dokumentumként, az *Együtt*ben meghirdetett programhoz csatlakozva mégis figyelmet kér magának.

Az életmű eddigi alakulását[25] Nagy Zoltán Mihály saját szavai jellemzik jól, miszerint „Hajbakapott bennem / ösztön és értelem: / civódó tündérek / prédája életem." A minden művet egybefogó szemléletet és az értékeket mégsem összemosni kívánó pontosítást pedig Ligeti Ernő szemléletes gondolata világítja meg: „engem nemcsak a gyöngy érdekel, hanem a kagyló verejtéke is, amely létrehozta".[26]

Penckófer János

Jegyzetek:

[1]Mindig a gondolat a fontos. Beszélgetés Nagy Zoltánnal. Kárpáti Igaz Szó., Lendület, 1983., 9.

[2] Uo.

[3] Kiss Ferenc használta ezt a kifejezést a kezdő Forrásosokra, a Fiatalok írásai Kárpátaljáról című tanulmányában. Vö: K. F.: És Szabadka... Debrecen, 1994., 109.

[4] Görömbei András: „... De a vers pelikán" (Diákmelléklet Nagy László költészetéről) In: A szavak értelme, Püski, 1996., 438.

[5] Uo., 435.

[6] Uo., 445.

[7] Vö.: Nagy Zoltán Mihály: Post tenebras lux. Egy kilépési nyilatkozat margójára. Hatodik Síp, 1990/3., 16–17.

[8] Civódó tündérek prédája. Műfaj és mondat kérdése Nagy Zoltán Mihály lírai történetmondásában címmel már megjelent egy írásom ezzel kapcsolatban. Magyar Napló, 2000/3.

[9] Ezek érvényességére figyelmeztet Márkus Béla, Bertha Zoltán, N. Pál József.

[10] A Holnap is élünk fentebb már idézett részlete így hangzik: „Azt ígérték, hogy három nap múlva hazaengedik őket, de már eltelt öt hónap és sehol senki. Sőt, egyeseknek halálhíre is jött. A falu olyan, mint a felbolygatott darázsfészek. (...)

– Mit mondjak az asszonyoknak, fiam? – kérdezi az apja.

– Az igazságot – mondja Gábor, és érzi, hogy keserű a szája.

– De honnan tudjam, hogy mi az igazság? Három napra vitték el őket és tessék. Már heten haltak meg."

[11] N. Pál József: „... a közös rettenetbe belenémult a falu..." Kortárs, 2001/8.

[12] Vö.: N. Pál József: I.m.

[13] Márkus Béla: Ballada és beszámoló. Nagy Zoltán Mihály regényciklusáról. In: Görömbei András szerk. Nemzetiségi magyar irodalmak az ezredvégen. Debrecen, 2000., 547.

[14] N. Pál József: I.m.

[15] Bertha Zoltán: Sors és lélek a megalázottságban. Nagy Zoltán Mihály: A sátán fattya. In: B. Z.: Sorstükör. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2001., 547.

[16] Bertha Zoltán: I.m. 545.

[17] Gerliczki András: A második mondat. Nagy Zoltán Mihály: Tölgyek alkonya című könyvéről. Hatodik Síp, 1997/3., 4.

[18] Bertha Zoltán: I.m.

[19] N. Pál József: I. m.

[20] U.o.

[21]Gerliczki András: I.m., uo.

[22] Vö.: N. Pál József: „...a közös rettenetbe belenémult a falu..." Kortárs, 2001/8.

[23] Bertha Zoltán: I.m.

[24] Vö.: Görömbei András: LEHET – nem lehet, Kisebbségi létértelmezések (1937–1987) In: Létértelmezések. I. m., 373–374.

[25] Jelen értékelés csak a szerző 2003-ig megjelent köteteit vehette figyelembe. A sátán fattya című trilógia befejező része, A teremtés legnehezebb napja 2004-ben látott napvilágot. Ezt a könyvet egy másik írásban fogom bemutatni.

[26] Ligeti Ernő: Súly alatt a pálma. H. é. n. Kolozsvár, 183. o. Idézi: Cs. Gyímesi Éva: Gyöngy és homok. In: Honvágy a hazában. Pesti Szalon Könyvkiadó, 1993., 67.

Számítógépes lehetőségek a földrajzoktatásában

Ma, a XXI. században az élet minden területén egyre nagyobb szerep jut a számítógépeknek. A számítógépet sokrétűen fel lehet használni az oktatásban is. Ennek magyarázata, hogy mint oktatási eszköz új lehetőségeket tár fel a tanulók ismereteinek az elmélyítéséhez. A számítógép általános didaktikai fölényét – a többi oktatási eszköz mellett – ki lehet aknázni a földrajz tanításában is. A komputerek alkalmazása megváltoztatja a kialakult elképzeléseket a különböző szemléltető eszközök didaktikai elveinek megvalósításában.

A hagyományos oktatási eszközök alkalmazása mellett jelentősen megnövekszik a számítógépek használata az oktatási gyakorlatban. Segítségével adottak a feltételek a különböző elsődleges és pótlólagos információk tárolására, megváltoztatására, bővítésére. Ezen kívül lehetőség nyílik a tanár és a tanuló közötti kölcsönös kapcsolatra, gyors feleletet kaphatunk a különböző kérdésekre és értékelhetjük is azokat. Így tehát a számítógép oktatói, ellenőrzési és számonkérési funkciót is betölthet.

A számítógépekkel végezhetünk egyéni és csoportos munkát, de ugyanakkor szemléltető eszközként is felhasználhatjuk a képernyőn és a kivetítőn megjelenített dolgokat, ismeretanyagokat, kérdéseket az egész osztály számára is. A különböző programok összeállításakor mindig tudni kell meghatározni a földrajzi ismeretek formálásának a leghatékonyabb formáját.

E dolgozatban az általános iskola 6. osztályában használt földrajz tankönyv egy fejezetét dolgoztuk fel. A tankönyvben *A Föld gömbhéjai* című fejezethez készítünk segédeszközöket, melyekkel talán könnyebben és egyszerűbben lehet a gyerekeknek elmagyarázni a tanítási órán elhangzott tananyagot, földrajzi elnevezéseket, szakkifejezéseket és fogalmakat. Az értékelést a táblázatkezelő segítségével próbáljuk bemutatni, a bioszféra témájánál. Egy bemutatót készítettünk a légkör témához.

A tanulók iskolai munkája során nagyon fontos dolog, hogy megfelelő legyen a motiváció, hogy minél jobban elsajátítsák az adott témát. A iskolások motiváltságát az ellenőrzéssel tarthatjuk fent. A pedagógiai értékelés visszajelzés a tanulóról, a tanuló felé áramlanak az információk, vagyis információt kap a saját eredményeiről. Ezzel az értékeléssel az a célja a tanulás irányítójának, hogy a tanulót, ha szükséges, korábbi tanulása korrekciójára szorítsa, illetve a további tanulást serkentse (Báthory Z., 2000).

A tesztek a földrajz oktatása során a tanulók ismereteinek felmérésére, a tudásuk értékelésére is alkalmasak. Ezzel a tanulók tudását tudjuk könnyen és gyorsan felmérni. Előnyük a teszteknek, hogy minden tanuló egyszerre tud dolgozni. A számítógépet nemcsak a papírra való megjelenítésben tudjuk segítségül hívni, hanem ahol van rá lehetőség, ott a gyerekek a számítógép előtt is elvégezhetik a megoldást. A számítógépen elvégzett teszteknek az előnye, hogy a táblázatkezelő a tanulóknak és a tanárnak rögtön a feladat elvégzése után megadja a teszt osztályzatát.

A teszteket általában a fejezetek befejezésekor, értékelés céljából alkalmazzuk. A dolgozatban az Általános földrajz tankönyv egy fejezetét, *A Föld gömbhéjai* címűt dolgoztuk fel. *A bioszféra* című téma végén szereplő ellenőrző kérdéseket véve alapul, átdolgoztuk azokat számítógépre.

A teszteket a következőképpen állítottuk össze. A kérdéseket és a hozzájuk tartozó helyes vagy helytelen válaszokat külön-külön sorba begépeltük. A jobb áttekinthetőség végett, célszerűnek tartottuk az alábbi formát, melyben külön ki vannak emelve a kérdések, a válaszlehetőségek és a tanuló által megadott válaszoknak is van külön oszlopa. A válaszok oszlopba írja a tanuló a saját válaszát. A táblázatkezelő a kérdések után külön cellában kiírja a tanuló érdemjegyét tizenkettes osztályzati rendszer szerint.

A táblázatkezelőnek meg kell adni a helyes megoldásokat, hisz csak így tudja a gép értékelni, kiszámolni az osztályzatot. A helyes megoldás meghatározására a „**HA**” függvényt alkalmaztuk a következőképpen:
/=HA(Bioszféra!K3=”c”;1,5;0)/
adott válasz kerül. A K oszlop különböző celláiban írja be a tanuló a kérdésekre adott válaszát. Ebből következik, hogy a K értéke kérdésenként változik. Ebben a képletben a „c” az első kérdés helyes válasza. A kérdésekre adott helyes válaszok nem mindig c-vel jelölendők, hisz minden kérdésnek más a helyes válasza. 1,5 – a helyes válaszért kapott pontérték. 0 – a rossz válaszért adott pontérték. Azt, hogy mennyi pontot adunk egy válaszra a kérdések száma határozza meg. Ebben a tesztben nyolc kérdés szerepel. Ha minden kérdésre a tanuló helyes választ ad, akkor az érdemjegye „12”-es. Így kaptuk meg a másfelet, hisz 12:8=1,5; ezért a kérdésenkénti helyes válaszokra adható pont 1,5. A táblázatkezelő a *Bioszféra* munkalapon a teszt alatt a helyes válaszok alapján, melyeket a tanuló adott meg, meghatározza a tesztlapot kitöltő diák osztályzatát. A végén az osztályzat kiszámításakor csak egy summa függvényt alkalmaztunk.

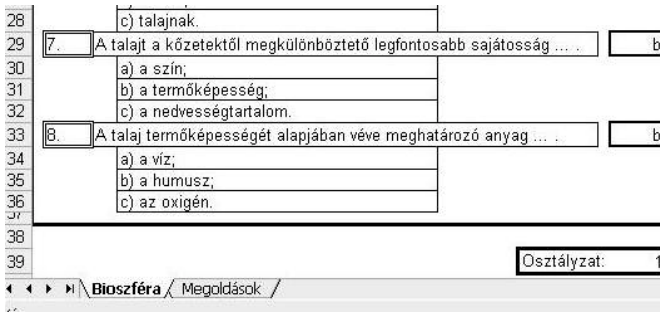

1. ábra A bioszféra tesztjének egy részlete

Ebben a képletben a HA – a függvény, amit alkalmazunk; a Bioszféra! – az a munkafüzet, ahol meg vannak adva a kérdések és a lehetséges válaszok; K3 – az a cella, amelybe a tanuló által

A tesztek munkalapjához nem írtuk oda a helyes megoldások kiszámításához szükséges képletet, hanem ezt külön a *Megoldások* című munkalapon adjuk meg, így a tanulók, nem tudják kikövetkez-

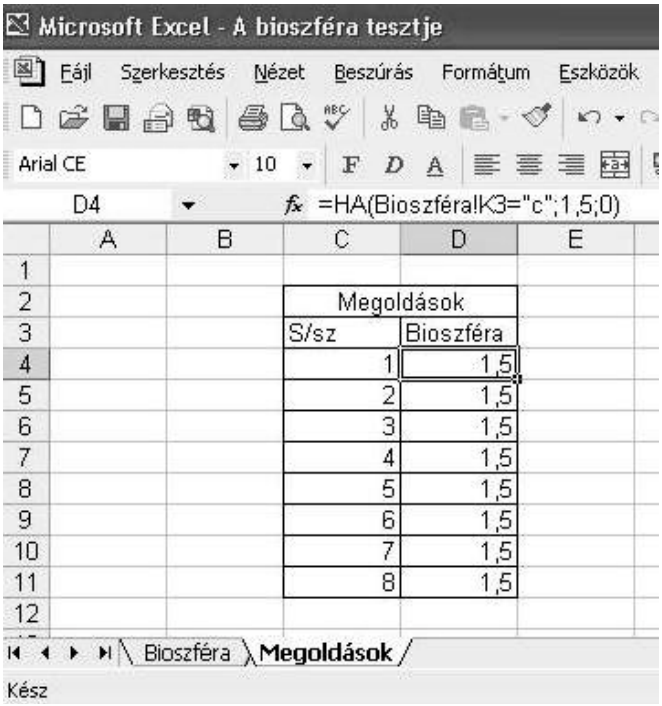

2. ábra A bioszféra tesztjének Megoldások munkalapja

tetni a helyes megoldást. Bár a *Megoldások* című munkalapot is megnézheti a tanuló és ennek elkerülése érdekében ezt a munkalapot védelem alá kell tennünk. Ezt az *Eszközök* menüben a *Védelem* menüparancs *Lapvédelem* pontjánál állíthatjuk be. Egy jelszó megadása után a szerkesztőlécben nem látszik a megadott képlet és a benne szereplő helyes válasz sem.

Az előadások, bemutatók megtartását segítő program a PowerPoint. A megírt szöveget dián, írásvetítőre szánt fólia formájában nyomtathatjuk ki. A közvetlen számítógépen történő kivetítéskor kihasználhatjuk a prezentációkészítő animálási és multimédiás lehetőségeit is.

A diasor készítésénél nagyon jól alkalmazhatók a varázslók, a kész sablonok. Ezek többnyire ergonómiailag tesztelt beállításokat tartalmaznak. Saját tervezésű bemutatóknál figyelnünk kell a megfelelő betűméretre, a háttér és a betűszín kontrasztjára is. Ha ezekre mind odafigyelünk, magunk is készíthetünk látványos, a saját ízlésünknek megfelelő diasort (Rozgonyi-Borus F. 2001).

A tanítás folyamatában nagyon lényeges dolog, hogy a diákok számára az anyagot az általuk érthető és könnyen felfogható módon adjuk elő. Itt figyelembe kell venni a tanulók különböző információ-felfogóképességeit. Mert vannak olyan tanulók, akik a hallás, vagyis az órai előadásunk alapján megértik az elmondott anyagot. De figyelnünk kell azokra a tanulókra is, akiknél nem ez a csatorna áll az első helyen, hanem a látvány, a vizuálisan megjelenített ábrák, képek alapján sajátítják el az anyagot.

Ebben nyújt nekünk nagy segítséget a már említett bemutató-készítő, amelynek alkalmazásával, használatával könnyen és gyorsan készíthetünk rendkívül látványos, informatív bemutatókat. Ezek a bemutatók tulajdonképpen diasorhoz hasonlatosak. PowerPoint segítségével először diákat készítünk, összeállítjuk a diák sorrendjét, majd a *Diavetítővel* levetítjük azokat. A diaképek váltása közé érdekes „áttűnési effektusokat" illeszthetünk, amelyek az előadást színesítik. A diashow-t a számítógép képernyőjén, írásvetítő fólián, 35 mm-es dián, vagy akár nyomtatott formában is megjelenítheti (Dr. Kovács T., Dr. Kovácsné Cohner J., Ozsváth M., G. Nagy J., 2000).

Az általunk készített minta-bemutatóhoz úgyszintén a hatodikos földrajzkönyv 26. paragrafusát: *A légkör és felépítése* című fejezetet vettük alapul. A tanításhoz elkészített óravázlatot vehetjük alapul, és ezt az óravázlatot tehetjük színesebbé a beillesztett képekkel, érdekesebbé egy adott vázlatpont animált megjelenítésével. Az elkészítéskor át kell gondolnunk a paragrafusban szereplő tényeket és fogalmakat, hogy minél logikusabban és érthetőbben tudjuk azt ábrázolni a diaképeken.

A PowerPoint elindítása után kiválasztottam a számomra tetsző tervezősablont. Azért választottam a tervezősablont, hisz így a számítógép automatikusan ugyanazt a felszínt fogja alkalmazni mindegyik dián. A tervezősablon, amivel dolgozom, a *Zsírkréták* nevet viseli, talán ez a színes és érdekes felszín közelebb áll a tanulókhoz és így jobban odafigyelnek a diákra.

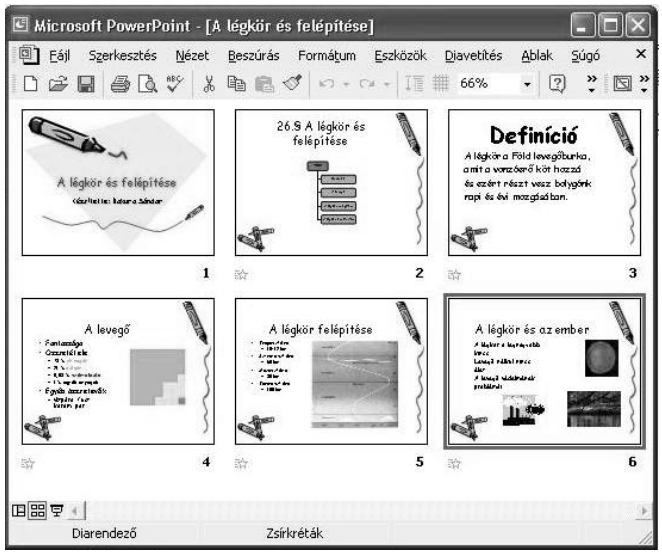

3. ábra A légkör és felépítése

Egyes vázlatpontok megjelenítésére az egérkattintást érdemes alkalmazni, hogy a megtervezett előadás együtt futhasson a tanár magyarázatával. Egyes vázlatpontokhoz akár egy vagy több képet is beilleszthetünk. A beírt szöveg színét is megváltoztathatjuk, hogy az illeszkedjen az ábrán szereplő tulajdonsághoz. A bemutatókhoz alkalmazott képeket sok helyről megszerezhetjük. Elsőként érdemes a ClipArt-ot böngészni, de ha itt nem találunk számunkra megfelelő képet, vagy az Internetről, vagy saját képgyűjteményünkből illeszthetjük be.

Kohut Attila, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára és
Bakura Sándor, a főiskola diákja

Felhasznált irodalom

Báthory Z. (2000). *A tanulók értékelése.* In: Balogh L., Tóth L. (szerk.) *Fejezetek a pedagógiai pszichológia köréből I. kötet,.* Kossuth Egyetemi Kiadó. Debrecen (pp. 9–14).

Gesztesi P. (1997). *Oktatástechnológia.* Comenius Bt. Pécs.

Rozgonyi-Borus F. (2001). *RAM-ba zárt világ*. Mozaik Kiadó. Szeged.

Szkuratovics O. J., Kovalenko R. R., Kruhlik L. I. (1997). *Földrajz – Tankönyv a középiskolák 6. osztálya számára*. Szvit Kiadó. Lviv.

Dr. Kovács T., Dr. Kovácsné Cohner J., Ozsváth M., G. Nagy J., (2000). *Mit kell tudni a PC-ről*? ComputerBooks. Budapest.

A Syringa Josikaea termőhelye Kárpátalján

Kárpátalja Ukrajna egyik legkisebb területe, amely számos természeti kinccsel büszkélkedik. Az itt élők nem is sejtik, milyen értékek vesznek bennünket körül. Számos ritka és védett faj található vidékünkön. Ezúttal a *Syringa Josikaeá*t ajánlom a figyelmükbe.

A *Syringa Josikaea* egyetlen bizonyítottan harmadkori reliktum maradványfaj, melynek élőhelyei csak Erdélyben és Kárpátalján ismeretesek. Ez a ritka és védett növény kikerült a tudományos kutatások látóköréből. Ismerkedjünk meg vele részletesebben.

A *Syringa Josikaeá*ról először Michaele Fuss Flora Transsilvaniae excursoria című művében olvashatunk, amely 1866-ban jelent meg latin nyelven. A leírásban olvashatjuk, hogy a levelei oválisak, a párta tubus alakú, megnyúlt, a virágok lilák. Megtalálható Székelykő, Csucsa, Nagysebes környékén.

Alig húsz évvel később, dr. Simonkai Lajos *Erdély edényes flórájának helyesbített foglalata* (1886:392) művében a növény felfedezésének körülményeiről tudhatunk meg részleteket. Csáky Rozália grófnő, férjezett Jósika báróné küldte e növényt Nagysebes vidékén lévő birtokairól báró Jaoquin-nak, aki akkoriban ismert botanikus volt. Ő nevezte el Jósika báróné tiszteletére ezt az orgonafajt „*Sirynga Josikaea*"-nak, vagyis Jósika orgonának. Simonkai Lajos e művében ismerteti az orgona élőhelyét is, mely szerint magas hegyvidékek folyói és patakjai mentén sziklás, nedves helyeken terem. Felsorolja élőhelyeit: Csucsa, Nagysebes, Nagysebes és Székelyó közt, Melegszamos, a Bihar-hegységben az Aranyos mentén Albáktól Felső-Szkerisoráig, vagyis Felső-Girdáig.

A legtöbbet és a legérdekesebb leírást a növény felfedezésének körülményeiről Csűrös István *Erdélyi növénykincsek* (1995:20–21) című munkájából tudhatunk meg. A magyar orgona, *Syringa Josikaea Jacq*. A szerző leírása szerint az Erdélyi-szigethegység mészkősziklás bükkösök dísze. Sokáig azt hitték hogy a Szigethegység endemizmusa vagy benszülött faja, majd amikor az Erdős-Kárpátokban is megtalálták termőhelyét, kárpáti endemizmusnak minősült. A felfedezéséről korábban leírtakat a következőkkel egészíti ki. A növényt először J. Ch. G. Baumgarten segesvári orvos botanikus látta gr. Bethlen Katalin kolozsvári kertjében, majd az orvos biztatására mutatta meg a növényt a grófnő báró Jósika Jánosnénak, aki aztán a bécsi egyetem botanikai tanszékének professzorához, báró F. J. Jaquinhoz juttatta el. A báró népszerűsítette, és mint említettük, elnevezte 1830-ban a bárónő tiszteletére *Syringa Josikaeá*nak. Ennek az orgonafajnak legközelebbi rokona a Himalája erdőségeiben élő *Syringa emodi.*

Ezzel a ritka és védett fajjal Kárpátalján az utóbbi 15-20 évben alig foglalkoztak, termőhelyéről annyi ismeretünk volt, hogy a Nagybereznai járásban a Javornik hegyen található. A faj szerepel Ukrajna Vörös Könyvében. A Vörös Könyv Kárpátaljai Lapjai (V.G. Szobka, 2002:50–52) című könyvben egy részletesebb leírása is megtalálható, de élőhelyének ökológiai vizsgálata mindezidáig nem történt meg. Mint tudjuk, a faj védetté nyilvánítása nem elegendő annak megóvásához. Szükséges termőhelyének védetté nyilvánítása is, amely lehetővé tenné beemelését a Zöld Könyvbe, vagyis a védendő növénytársulások listájára.

Az ukrán irodalomban kelet-kárpáti orgonaként – бузок східнокарпатський – említik, a magyar, illetve erdélyi orgona faj név ritkán fordul elő (V.G. Szobka, 2002:50–52).

A Nagybereznai járás Felsőroztoka község határában a helyi lakosok útmutatása alapján sikerült megtalálnom a *Syringa Josikaea* élőhelyét. Az élőhely mintegy 3 km távolságra van Roztoka határától a hegyen egy kisebb vízfolyás által kialakított mocsaras területen, amely alig éri el az 1 hektárt. A területet sűrű fenyő- és bükkerdő határolja. Az itt növő orgonabokrok 3-4 méter magasak, jól láthatóan sarjadznak, leveleik a közönséges orgonától eltérően elliptikusak, sötét színűek, fonákán ezüstösek. A virágzás két héttel későbbre esik a közönséges orgonáénál, ennek és fagytűrésének köszönhetően alkalmas lehet kertészeti alkalmazásra, sűrűn lakott települések zöldesítésére is. A virágzatok viszonylag nagyok, kb. 20 cm-esek, színük lila, erősen illatoznak. Az orgona élőhelye nem túl gazdag fajokban:

Abies alba– közönséges jegenyefenyő – ялиця біла, *Athyrium filix femina* – hölgypáfrány безщитник жіночий, *Brachypodium sylvaticum* – erdei sziklaperje – куцоніжка лісова, *Caltha palustris subsp. Laeta*- mocsári gólyahír – калюжниця болотна, *Carex pilosa*– szőrös sás – осока волосиста, *Chrysosplenium alternifolium* – arany veselke – жовтяниця черговолосиста, *Corylus avellana* – közönséges mogyoró – ліщина звичайна, *Dryopteris cristata* – tarajos pajzsika – дріоптерис гребенястий, *Dryopteris filixmas* – erdei pajzsika – оловіча папороть, *Equisetum sylvaticum* – erdei zsurló – хвощ лісовий, *Fagus sylvatic a* – közönséges bükk – бук лісовий, *Impatiens nolitangere* – erdei nenyúljhozzám – розрив трава звичайна, *Oxalis acetosella* – erdei madársóskà – квасениця звичайна, *Petasites albus* – fehér acslapu – кремена біла, *Picea abies* – közönséges lucfenyő – ялина європейська, *Rubus caesius* – hamvas szeder – ожина сиза, *Salix caprea* - kecske fűz – верба козяча; *Solanum dulcamara* – keserű csucsor – паслін глисник, *Tilia platyphyllos* – nagylevelű hárs –липа широколиста – található a területen. A jellemző társulások a jegenyefenyves bükkös /Abieti-Fagetum/, benne, főképpen az erdészeti tevékenység következményeként vélhetőleg sok luc is előfordul, valamint szegélytársulásként a vizes területen megtalálható az égeres-füzes patakmenti láperdő.

A magyar orgona kárpátaljai élőhelyének felfedezése, megtalálása csak az első lépés a faj megőrzésének, megmentésének érdekében. A jövőben számos feladat áll előttünk, amit minél hamarabb meg kell ejtenünk, mert már alig maradt ebből a nagyon értékes növényből. Mindenekelőtt az orgona szaporodásbiológiai vizsgálatát kellene elvégezni, majd megpróbálkozni a mikroszaporításukkal. Fontos és sürgető feladat más kárpátaljai élőhelyének/élőhelyeinek a felkutatása. A Kárpátalján talált növények vizsgálata után el kell végezni az erdélyi és a kárpátaljai állomány összevetését.

Kohut Erzsébet, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára

Életmódváltás és a demográfiai trendek, avagy:

Miért kerül évről évre kevesebb gyermek az iskolába?

Egyre gyakrabban halljuk, olvassuk: fogy a magyar, elöregedőben a magyar nemzet, egyre kevesebb tanuló ül be az iskolapadba, veszélybe sodorva ezzel több kistelepülés kisiskoláit. A legfrissebb népszámlálási adatok a Kárpát-medence valamennyi magyar közösségében valóban létszámcsökkenést regisztráltak, és a magyar nemzetiségűek korfája sem kedvező összetételű. A demográfiai hullámvölgy tehát valóban létező probléma. A Mozaik 2001 című szociológiai kutatás adatai alapján lehetőségünk van arra, hogy megvizsgáljuk: hogyan alakul a gyermekvállalás a 15 és 29 év közötti kárpátaljai magyar fiatalok körében. A Nemzeti Ifjúságkutató Intézet koordinálta, 2001 végén végzett vizsgálat során Kárpátalján 500, valamint Felvidéken, Belső Erdélyben, Székelyföldön és Vajdaságban összesen további 3950 fiatalt kérdeztünk meg.

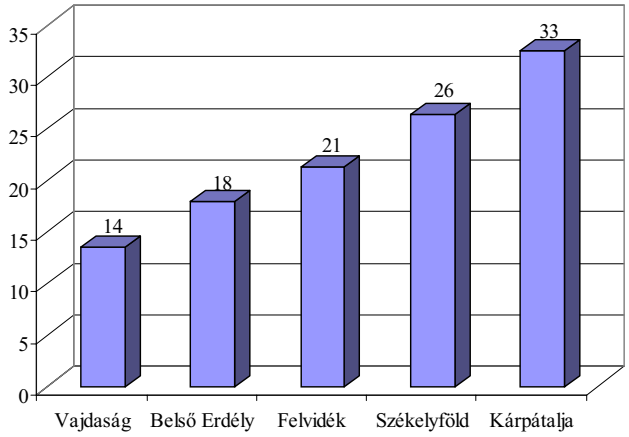

1. ábra. Saját gyermekkel élők aránya régiónként (15–29 éves magyar fiatalok, %-ban)
Mozaik 2001

Régiónkénti összehasonlításban a kárpátaljai magyar mintában messze a legmagasabb a gyermeket nevelő fiatalok aránya, ahol csaknem minden harmadik megkérdezett fiatalnak van gyermeke (1. ábra).

Felmerül a kérdés: mivel magyarázható mégis, hogy ennek ellenére Kárpátalján is csökken a gyermekvállalási kedv, és hogy évről évre egyre kevesebb gyermek ül be az iskolapadokba? Ha alaposabban elemezzük vizsgálatunk adatait, kiderül, hogy hozzánk is begyűrűzőben vannak azok a tényezők, amelyek Európa legnagyobb részében jellemzőek, és amelyek a fejlett országok többségében a népszaporulat csökkenéséhez, és fokozatosan a lakosság elöregedéséhez vezetnek.

Ezen okok egyike a házasodás, családalapítás, illetőleg a gyermekvállalás idejének fokozatos kitolódása. A 2. ábrán látható, hogy a kárpátaljai magyar nők átlagosan 19,7 évesen mennek férjhez, a férfiak pedig 22,9 éves korukban házasodnak. Azt is láthatjuk azonban, hogy azok a fiatalok, akik még nem kötöttek házasságot, az átlagnál jóval később tervezik saját házasságkötésük időpontját (a nők az átlagnál 3,86 évvel, a férfiak 3,1 évvel később kívánnak családi kötelékeket létesíteni).

Hasonló figyelhető meg a gyermekvállalás esetében is. A már gyermeket nevelő kárpátaljai magyar nők átlagosan 20,8 éves, a férfiak 23,3 éves korukban lettek szülőkké. Ezzel szemben a gyermeket még nem vállalt fiatal nők átlagban 24,5, a férfiak pedig 26,6 éves korukban szeretnének először gyermeket vállalni.

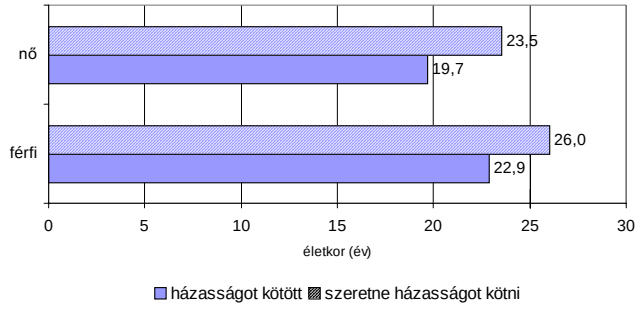

2. ábra. Kárpátaljai magyar 15–29 éves nők és férfiak (N=500) válaszai az alábbi kérdésekre:
Hány éves korában kötött Ön először házasságot? (ha házas)
Mikor szeretne Ön először házasságot kötni? (ha még nem házas)

A házasságkötés és a gyermekvállalás idejének későbbi időpontra tolódása természetesen szoros összefüggésben van a munkavállalással, a továbbtanulással. Jelzi ezt, hogy a főiskolát vagy egyetemet végzett kárpátaljai magyar fiataloknak például 28%-a nevel gyermeket, a felső végzettséggel nem rendelkezők körében ellenben ez az arány 35%. Különbség mutatkozik továbbá például a tekintetben is, hogy faluban vagy városban él-e a potenciális gyermekvállaló. Faluban a 15 és 29 év közötti kárpátaljai magyar fiatalok 36%-a nevel gyermeket, a városban élőknek azonban csak 29%-a élte már a „trónörökös" megszületésének örömét.

Amikor tehát a demográfiai trendeket elemezzük, nem szabad figyelmen kívül hagyni a produktív korban lévő lakosság életmódbeli változásait. A házasodás és gyermekvállalás idejének fokozatos kitolódása ugyanis a fiatalok életmódjának megváltozásával, a velük szemben támasztott társadalmi elvárások módosulásával is összefügg. Ma már a szülők nem azt várják el a kamaszkorból kinőtt gyermeküktől, hogy mihamarabb családot alapítsanak és vállaljanak részt a családi gazdaság munkamegosztásában, hanem azt, hogy tanuljanak tovább, szerezzenek képesítést, szakmát, csináljanak karriert, legyenek sikeres emberek, és fokozatosan teremtsék meg az anyagi feltételeket ahhoz, hogy családot alapítsanak, gyermeket vállaljanak. Ne csak a fiatalokat okoljuk tehát amiatt, hogy – a szociális nyomás következtében – a 21. század elején kevesebb magyar gyermek születik Kárpátalján, mint akár egy évtizeddel korábban.

Hires Kornélia
a Hodinka Antal Intézet (KMF) fiatal kutatója

Iskola a Hömlöc aljában

A melegség nem(csak) a radiátorokból árad

Az iskola az a hely, ahol gyermekeink a családi otthon mellett a legtöbb időt töltik. Ezért nem mindegy, milyen környezetben vannak ott. Sajnos vidékünk igen sok gyermekintézményében még mindig mostoha körülmények uralkodnak: hideg, kopott tantermek, hiányos felszereltség stb. Igaz, az utóbbi években több olyan iskolában is megfordultam, ahol a szegényes berendezés ellenére a pedagógusok, a diákok s a szülők igyekeztek barátságossá varázsolni a környezetet. S ha végül egy-egy újonnan épült, szépen berendezett, barátságos iskolába lépek be, lelkem felvidul. Mint ahogy történt az a Salánki Középiskolában is, ahol tágas tantermek, folyosók, s mindenütt gondosan ápolt szobanövények fogadnak. A szemetes kukákat csinos, fahéncsből készült kosarak álcázzák, és sehol egy eldobott papírgalacsin, cukorkás papír, semmi szemét. Pedig a hatodik óra végére érkeztünk a tanintézménybe…

– Ez gyermekeink számára mára természetessé vált: mint ahogy otthon, itt sem dobálják szét a szemetet – mondja büszkén Cseresznye Mária igazgatóhelyettes. – Emellett természetesen a takarítók is szorgalmasan dolgoznak, nagyszünet után felfrissítik a folyosókat. És persze az ügyeletes gyerekek és pedagógusok is éberen ügyelnek a rendre. De bátran mondhatom: az iskolát mindenki sajátjának érzi, és úgy is viszonyul hozzá. Ezért van itt rend, amire igazán büszkék vagyunk.

Mint ahogy büszkék az elért eredményekre is. Tanítványaik mind megállják helyüket az életben. Tavalyi végzőseik (57) közül szép számmal jutottak be a beregszászi főiskolára (17), az ungvári egyetemre, különböző hazai és magyarországi szakiskolákba. A most érettségizettek több mint fele tovább folytatja tanulmányait.

– Mindez a tanárok odaadó munkáját is bizonyítja…

– Így van. Büszkén mondhatom, hogy 48 tagú tantestületünk kiváló szakemberekből áll, akik szívügyüknek tekintik diákjaik jó előmenetelét, s figyelemmel kísérik sorsukat az iskola befejezése után is. És az sem elhanyagolható tényező, hogy iskolánkban minden tantárgyból arányalag jól felszerelt szaktantermet tudunk működtetni. Tavaly például az ukrán kabinetünk a járás magyar iskolái között az első helyet nyerte el.

– Annak is igen örülünk, hogy tanítványaink szeretnek szerepelni – veszi át a szót Ádám Ida szervezőtanár. – Nincs olyan neves dátum, amire ne készülnének valamilyen előadással. A Ki mit tud? nálunk szinte minden tavasszal hagyományosan megrendezésre kerül. Nem marad el a szüreti bál, az anyák napi, a karácsonyi stb. ünnepi műsor sem. Arra is büszkék vagyunk, hogy iskolánkban immáron szép számmal tanítanak saját nevelésű pedagógusok.

– Az elmúlt évben egy jól felszerelt étkezdével is gazdagodott az intézmény…

– Ez elsősorban Barta József igazgató kitartó, áldozatos munkájának, illetve az Egymásért Alapítványnak és a járási adminisztráció finanszírozásának köszönhető – mondja az igazgatóhelyettes – két napközis csoportot tudunk működtetni, s étkezésüket kb. napi 1,50 – 2 hrivnyából oldjuk meg. Ez azt jelenti, hogy hetente két alkalommal húsos étel kerül az asztalra, a tej és tejtermék pedig állandóan jelen van az étlapon. S miután júliusban átadták az étkezdénket, a nyár folyamán immáron az iskola területén rendezhették meg a Mikes Kelemen Hagyományőrző Alkotótábort. Ennek eredményeként igen szép játszótér díszíti udvarunkat. A fából készült hintáknak nagyon örülnek gyermekeink, még a hideg reggeleken is ott kezdik a napot.

Érdemes ellátogatni ebbe az iskolába. Tapasztalatszerzés céljából is. Míg a legtöbb helyen a többszintes iskolák pincéiben a szennyvíz, a szemét az úr, addig itt néprajzi múzeumot rendeztek be, különböző szakköri foglalkozások számára alakítottak ki meghitt termeket, kuckókat. Igaz, az iskola öt évvel ezelőtti átadása óta a salánki iskolában a földgáznak köszönhetően meleg van minden helyiségben. Még a pincében is.

De leginkább a szívekben. Mert csak tiszta szívvel, igaz ragaszkodással, kötődéssel, szeretettel lehet egy intézményben barátságos meleget varázsolni. Ami nem a radiátorokból árad…

Kovács Erzsébet

Emléktáblát avattak a Tanítónak

Ónody Gézára emlékeztek Tiszaásványban

Ki ne vette volna még kezébe – kisiskolásként, szülőként, nagyszülőként – a kárpátaljai magyar iskolákban használatos, Ónody Géza tiszaásványi pedagógus által szerkesztett ábécéskönyvet! Hányan és hányan tanulták – s tanulják ma is – a betűvetést abból az írásmintából, melynek sorai elején az ő keze által megrajzolt betűk mutatják utat! S hányak emlékében él elevenen ma is az igaz Ember, a nagybetűs Tanító, aki egész életével, viselkedésével, minden szavával nevelt, tanított!

Tiszaásvány népe, a hozzátartozók, az egykori kollégák, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség és a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség vasárnap istentisztelet keretében emlékezett a két évvel ezelőtt elhunyt nagyszerű pedagógusra. Magvető volt ő, aki a tudás magvát hintette a gyermekszívekben – mondta Mészáros Zoltán lelkipásztor. - És magvetőként kell élnünk nekünk is: a tudást, a hitet, az evangéliumot kell hirdetni minden keresztény embernek – figyelmeztetett az igehirdető.

– Csillag volt ő, mely ragyogott, de el nem vakított. Csillag volt, de nem a megszokott értelemben vett hideg, elérhetetlen messzeséget jelképező, hanem a legkézenfekvőbb, a legtermészetesebb vonatkozásban, mint a Nap, a hozzánk legközelebbi csillag, amelytől életet, fényt és ragyogást nyerünk – emlékezett a kollégára, a barátra Gönczy Sándor eszenyi pedagógus, a KMPSZ alelnöke. – Ónody Géza a gyermeki lélek formálásának avatott művésze volt. Mint gondos kertész metszeget a rózsaágakról vadhajtásokat, úgy nevelt ő is: jó szóval, szeme tekintetével, édes biztatással, alkalmas időben való feddéssel, példamutatással, mindenkor az igaz nevelő jóságával és az értelem bölcsességével. Ész és szív tökéletes harmóniája volt vezérlő gondolata mindenkori nevelő munkájában. Élete töretlen bizonyítéka annak, nem a földi kincsek gyűjtése, nem a mások feletti mindenáron való győzelem, nem a kikönyökölt és kierőszakolt gátlástalan pozícióharc adja az élet értelmét. Életének példája arra tanított bennünket, hogy a szeretettel, lelkesedéssel, odaadással, hittel végzett munka az emberi élet legértékesebb magokat termő kalásza.

Az iskola falán ezentúl a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség által állíttatott emléktábla (Csuka Béla gejőci sírkőfaragó munkája és felajánlása) is őrzi Ónody Géza, a kiváló pedagógus emlékét, aki elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar anyanyelvi oktatás terén. Az emléktábla-avató ünnepségen dr. Orosz Ildikó, a KMPSZ elnöke emlékezett a nagyszerű tanítóra, aki – mint hangsúlyozta a szónok –, lámpásként élte az életét, közösséget vállalva a falu lakóival, aki a legnehezebb időkben is példát mutatott egész életével. A pedagógusszövetség a továbbiakban szeretne emléktáblát emelni mindazon pedagógusoknak, akik életükkel, munkásságukkal lámpásokként világítottak környezetükben.

Az emléktáblát Orosz Ildikó és Ferkó Csaba iskolaigazgató leplezte le. Ezután az elsősök versösszeállítással köszöntötték az emlékezőket, bizonyítva, mily nagyszerűen tanulnak ők ma is Ónody Géza ábécéskönyvéből. A falu református gyülekezete a 90. zsoltár eléneklésével adózott a nagyszerű pedagógus emléke előtt. Majd a résztvevők a temetőkertbe vonultak, hogy a két évvel ezelőtt elhunyt Ónody Géza sírján elhelyezzék a kegyelet virágait. **M.E**

„Reménységben tartatunk meg…”

Szalagavató ünnepségek

A Nagydobronyi Református Líceumban november 20-án került sor a szalagavató ünnepségre. A helyi középiskola dísztermét zsúfolásig megtöltötték a diákok, tanárok, szülők, nagyszülők, barátok, hogy együtt ünnepeljenek azzal a 38 végzős diákkal, akik életük egyik jelentős állomásához értek. Akik a felkészülési időszak vége felé közeledtek, hisz hamarosan számot kell adni tudásukról: megkezdődnek az érettségi és felvételi vizsgák.

A zöld szalag, melyet most osztályfőnökeik – Bak Éva és Katona Béla – tűztek fel, a reményt sugallja számukra. Mert „reménységben tartatunk meg” – idézte köszöntőjében Pál apostol szavait Ráti Éva igazgatónő. Minden tavasszal remény ébred bennünk, hogy idén is lesz áldás a munkánkon, hogy van értelme szántani, vetni, mert lesz betakarítás is. Így kezdjük mi is minden szeptember elsején az új tanévet. Reméljük, hogy az itt elvetett mag jó talajba hullott, hogy szárba szökken és beérik. Reméljük, hogy bárhová kerültök is, mindenütt megálljátok majd helyeteket, hogy bizonyságot tesztek hitetekről, tudásotokról. Emlékezzetek mindig arra, hogy elsősorban az Istenben való reménység tart meg bennünket. Bízzátok magatokat az Úrra, így lesz igaz reménységetek Benne – mondta útravalóul az igazgatónő. Kovács Miklós, a KMKSZ elnöke az életben rájuk váró nehézségekre, buktatókra figyel-

meztette a végzősöket. Arra, hogy mindig, mindenütt igyekezzenek helytállni, ne befolyásolják őket a törtető, ügyeskedő emberek. Annak a reményének is hangot adott, hogy lesznek a mostani végzősök között olyanok, akik megalkuvás nélkül, bátran szembe mernek szállni az igazságtalansággal, akik bebizonyítják, hogy lehet a tudással érvényesülni. Végezetül arra kérte a diákokat, hogy mindig maradjanak meg erkölcsös, hithű keresztyéneknek, igaz magyaroknak.

Nektek sebeket kell gyógyítani, szeretetet kell árasztani, tanítani kell mindig és mindenhol, és világítani, mint a csillagok a sötét éjszakában. Mentsétek meg a lelkeket a kárhozattól, ezt a feladatot bízza rátok Isten. Bárhová is kerültök, legyetek mindig hűségesek, hogy megkaphassátok az élet koronáját – mondta köszöntőjében Horkay László református püspök.

A végzős diákokat a líceum énekkara (Szopó Tibor vezetésével) egyházi énekekkel, Herceg Erika népdallal, Bátyi Endre pedig verssel köszöntötte. A harmadikosok Moldova György *Magyar atom* c. színművét mutatták be, majd hagyományosan keringőt lejtettek, és énekben, versben mondtak köszönetet tanáraiknak, szüleiknek a gondoskodó szeretetért. **-kovács-**

„Épít karunk egy szebb holnapot”

Idén harminckilenc érettségi előtt álló fiatalnak tűzték fel mellére a reménység zöld szalagját Bátyúban. Harminckilencen reménnyel és bizakodással, József Attila szavaival indulnak el az élet sokszor nehézségeket, megpróbáltatásokat, de sok-sok örömet is tartogató útján: *„Nekivágunk egy küzdelmes mának, de épít karunk egy szebb holnapot…*”

„Nem tudhatom, másnak e tájék mit jelent, nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt kis ország…”– vallottak szülőföldjük iránti szeretetükről Radnóti soraival a végzősök (a verset Biró Nóra nagyszerű tolmácsolásában hallhattuk). De csodálatosan szép idézetekkel erősítették meg a hűségről, a szeretetről, az emberségről, az igazságról, a kitartásról, a magyarságról, a megmaradásról alkotott véleményüket. Olyan komoly, céltudatos fiatalokat ismertünk meg, akik – bízzunk benne – mindenütt megállják majd helyüket az életben. Ez a zöld szalag pedig figyelmeztet, mint ahogy Csoma Sándor igazgató is hangsúlyozta: készüljetek a pálya, az élet megfutására. Horváth Anikó és Csoma Magdolna osztályfőnökök újabb jó tanácsokkal látták el neveltjeiket a nagy próba előtt: legyetek kitartóak, állhatatosak, céltudatosak, becsületesek, maradjatok meg mindig Embernek az embertelenségben. Az alapos felkészülés fontosságára, a példamutatásra hívta fel a figyelmet Beregszászi Ferenc polgármester is, aki hangsúlyozta: szükség van a jól képzett szakemberekre, hogy országunk elinduljon a fejlődés útján. Ebben a teljesítményorientált világban mindenkor helyt kell állni. Ehhez jó tanulásra, kitartó munkára van szükség, mondta útravalóul Tóth Miklós, aki a szülők nevében köszönetet mondott a tanári karnak áldozatos munkájukért, és sok sikert kívánt az érettségi előtt álló fiataloknak.

Még egy kis idő, s ez a harminckilenc fiatal reménnyel telve, bizakodással vág neki az útnak. Addig még tart a felkészülés időszaka, kemény munkával, tanulással teli hónapok következnek.

-marton-

Irka-karácsony a főiskola dísztermében

Ha kigyúl az égi fény…

Az Irka c. gyermeklap szerkesztősége és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség évek óta közös karácsonyi ünnepségre – Irka-karácsonyra – invitálja a lap kis olvasóit. A szövetség könyvtárhelyisége után immáron kinőtték a Kölcsey Kollégium nagytermét is. Idén a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola új – az egykori törvényszék – épületének felújított s a napokban átadott dísztermében került sor az ünnepségre. Olyan helyszínen ünnepeltek gyermekeink, amilyenre régóta vágyunk: kellemes környezet, meleg, tisztaság. Tanítványaink többsége nem jut el sem a magyar, sem az ukrán parlamenti fenyőfa-ünnepségre. A mostani viszont végre méltó hely-

színe volt a karácsonyi ünnepségnek. És ezt érezték a gyerekek is...

Dr. Orosz Ildikó, a KMPSZ elnökének és P. Punykó Mária, az Irka gyermeklap főszerkesztőjének köszöntője után Pándi Szekeres Dávidné Szabó Anna egy igen kedves történet alapján beszélt a szeretetről, az isteni szeretetről, arról, hogy ***te is értékes vagy***. Hogy nem az számít, mit gondolnak rólad társaid, milyen jelzőkkel illetnek, milyen „foltokat" ragasztanak rád, hanem az a legfontosabb, hogy a Teremtő hogyan vélekedik rólad. És számára Te is értékes vagy. (Max Lucado *Értékes vagy* c. könyve nem csupán a gyerekekhez szól…)

Vidnyánszky Éva növendékei, a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház Gyermekstúdiójának tagjai (nagymuzsalyi gyerekek) betlehemes játékukkal igazi karácsonyi hangulatot varázsoltak a terembe. Együtt vándorolhattunk a szálláskereső Máriával és Józseffel, meghallhattuk, amint az angyalok hirdették: megszületett a Megváltó. A pásztorokkal, a háromkirályokkal együtt mindannyian megállhattunk a bölcső mellett, hogy szívünket átitassa a karácsonyi áhítat.

Seres Tímea, a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház művésze karácsonyi énekekre tanította a gyerekeket. Persze az ünneplők sem jöttek üres kézzel: elhozták az Irka karácsonyfájára saját kezűleg készített díszeiket. Merthogy az is hagyomány, hogy erre a fára csak olyan dísz kerülhet, amit a gyerekek egyedül készítenek. Az ajándék ezúttal sem maradt el: narancs, mandarin, alma, szaloncukor, egy-egy kis játék jutott mindenkinek. De ami a legfontosabb: a közös ünneplés élménye mindnyájukban megmarad.

-kósa-

Beregszász diákváros

Gólyabál a főiskolán

A hagyományoknak megfelelően palotással nyitott a beregszászi főiskola gólyabálja. Az immár kilencedik alkalommal sorra kerülő rendezvényt ismét az intézmény diákönkormányzata szervezte. Ami újdonság: a főiskola történetében először fordult elő, hogy saját otthonban rendezhette meg a több száz diákot megmozgató gólyabált. Ugyanis a mostani rendezvényre az egykori törvényszék, a mostani főépület nemrég felújított harmadik szintjén, az Esztergom városáról elnevezett díszteremben került sor. A másik minőségi változás látszólag csupán mennyiségi: a főiskola tizenhét szakán összesen több mint százötven első éves hallgató tanul, s ezzel a létszámmal messze ők alkotják az intézményen belül a legnépesebb kontingenst. Létük, jelenlétük bizonyítja, hogy Beregszász immár diákvárossá vált.

Köszöntőjében Orosz Ildikó, a főiskola elnöke annak a reményének adott hangot, hogy a mostani elsősök, tehát a gólyák majd hiánytalanul meglesznek akkor is, amikor a fészek elhagyására, azaz a főiskola befejezésére kerül sor. Soós Kálmán rektor pedig arról beszélt, hogy az új épületbe való beköltözéssel jelentősen javulnak az oktató-nevelői munka feltételei is. A kívánatos és az örvendetes az lenne, ha ez a diákok tanulási eredményein is megmutatkozna.

Ezután következett a különböző szakok és szakpárok hallgatóinak humoros bemutatkozása. Az elsősök a diákélet szépségeit és nehézségeit tréfás jelenetekben mutatták be. Az egyik legsikeresebb produkció talán éppen az volt, amikor a

Megasztár tévés produkció mintájára a diákokból álló zsűri a tanárok közül válogatott jó hangú, színpadra termett énekeseket. Kiosztották *a főiskola legjobb fenekű tanárnője* díját éppúgy, mint a *legpoénosabb tanár*, vagy a *legtanárosabb tanárnő* díját. Oklevelet kapott az a hallgató is, akit a zsűri a főiskola legszebb keblű diáklányává választott. A jó hangulatú műsor végén az elsősök letették a gólyaesküt. A hajnalig tartó táncmulatságot az elsősök hagyományosan keringővel nyitották meg.

-szépreményi-

Keresztrejtvény

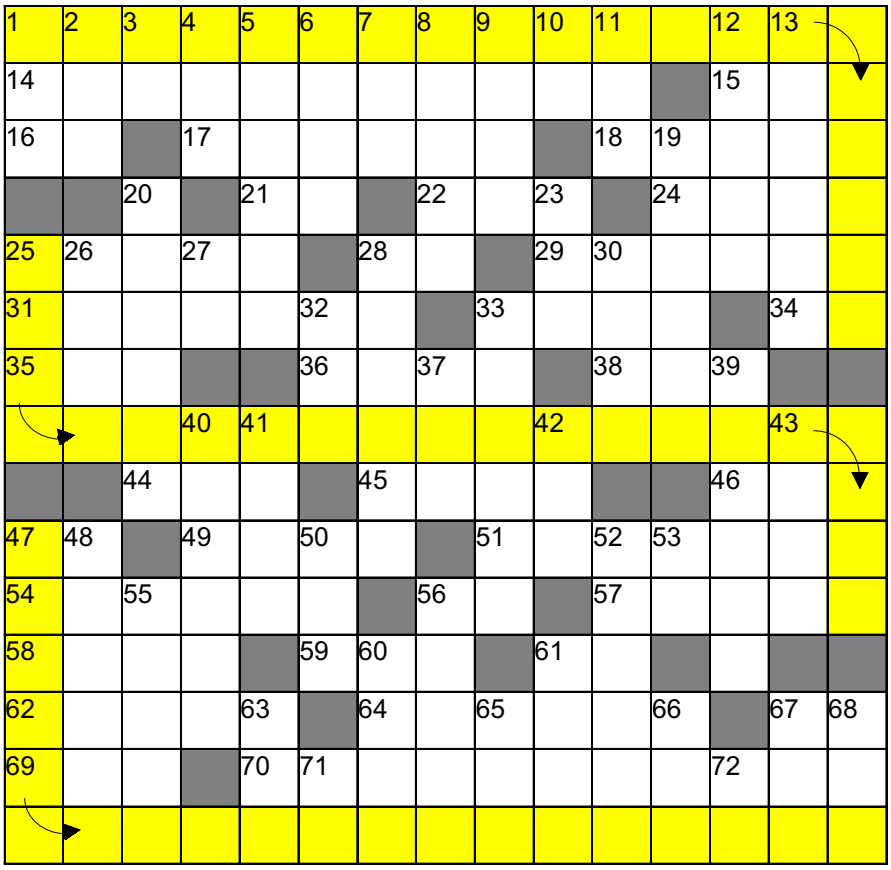

„…Fáj a szívem, folyton sajog,…” Mikes Kelemen versének folytatása az ábra vízsz.1., függ 25. és 47. számú soraiban található.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet első része (Zárt betűk: V,V). 14. Gépi porciózást irányító billentyű. 15. Becézett Mária. 16. Tiltószó. 17. Amely irányba. 18. Magas hőmérsékletű. 21. Az ozmium vegyjele. 22. Részben elragadó! 24. … Poppins – amerikai film. 25. Összetételek előtagjaként – közötti. 28. … mester – csak névbetűiről ismert festő. 29. Magától értetődően. 31. Becézett férfinév. 33. Ugrásnak is nevet adó műkorcsolyázó. 34. Európa Kupa. 35. … Brynner – színész. 36. Óír írás. 38. Aliga centruma! 44. Becézett Irén. 45. Kevert szín. 46. Női énekhang. 47. Az ezüst vegyjele. 49. Juhok szállása. 51. Azaz. 54. Időegység. 56. A lantán vegyjele. 57. Az anyagcsere folyamatait serkentő, erjesztő hatású bonyolult fehérje. 58. …iacta est – A kocka el van vetve . 59. Lógás lényege! 61. Esztendő. 62. Árpád negyedik fia. 64. Száraz fénymásoló eljárás. 67. Autonóm Terület. 69. Látensdarab! 70. Ismételten abonáló.

FÜGGŐLEGES: 1. Méhkaptár. 2. Palindrom férfinév. 3. A rádium vegyjele. 4. Járom. 5. Kalocsai érsek, hadvezér (Pál). 6. Jól vág (kés). 7. Gléda. 8. Köszméte. 9. …-Baker – Nobel-békedíjas angol politikus. 10. Kilométer. 11. Amerikai elektronikai világcég. 12. Nyomtatvány. 13. Belga város. 19. Női név. 20. Újravarrja. 23. … felügyelő – német krimisorozat. **25. Az idézet harmadik része (Zárt betűk: A,T).** 26. Bőrétől megfoszt. 27. A közeli. 28. Mozgásával felhagy. 30. Régi hit. 32. Bolgár hegycsúcs. 33. Női név. 37. Becézett Aranka. 39. Történész, az MTA elnöke volt (az utolsó négyzetben a személyneve kezdőbetűjével). 40. Özön, 41. Győzelemistennő. 42. Uralom eleme! 43. Meggyőződés jelzője lehet. **47. Az idézet második része (Zárt betűk: M,E).** 48. Nehézsúlyú lengyel profi ökölvívó. 50. Védelmező. 52. Amerikai karmester, zongoraművész (James). 53. … gros – nagyban. 55. Régész öröme. 56. Hőemelkedése van. 60. USA politikus (Al). 61. Lét. 63. Belső-ázsiai falu. 65. Karzat része! 66. Rovarirtó. 67. Világos angol sör. 68. Libát hizlal. 71. Páratlan jövő! 72. Klasszikus kötőszó.

KÖZOKTATÁS

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja

Főszerkesztő: Kovácsné Marton Erzsébet

A szerkesztőbizottság: Benedek Imre, Gönczy Sándor, Gulácsy Géza, Riskó Márta, Simon Bálint

Tördelőszerkesztő: Fábián Zoltán

Kiadja a KMPSZ megbízásából a PoliPrint Kft. 88000 Ungvár, Turgenyev u. 2.

Felelős kiadó: Orosz Ildikó

Fotók, illusztrációk: Kárpátinfo sajtószolgálata

Lapengedély száma: 3T N 5, **Példányszám:** 3560

Levelezési cím: 90200 Beregszász, O. Kobiljanszka u. 17. Tel.: (8-2-41)-2-37-47

web: www.kmpsz.org.ua **e-mail:** kmpsz@azm.uz.ua

Megjelenik az ILLYÉS KÖZALAPÍTVÁNY TÁMOGATÁSÁVAL

A KMPSZ terjesztésében ingyen jut el a pedagógusokhoz

A szerkesztőség nem feltétlenül ért egyet a lapban megjelenő szerzői véleményekkel. A publikációkban közölt tényekért minden esetben a szerző viseli a felelősséget. A beérkező kéziratok közlésének és szerkesztésének jogát fenntartjuk, visszaküldésüket nem vállaljuk.